STRIPSCHRIFT

ALOYS OOSTERWIJK
ANDRÉ TAYMANS

NUMMER 382 * €6,70

JEAN & PHILIPPE GRATON

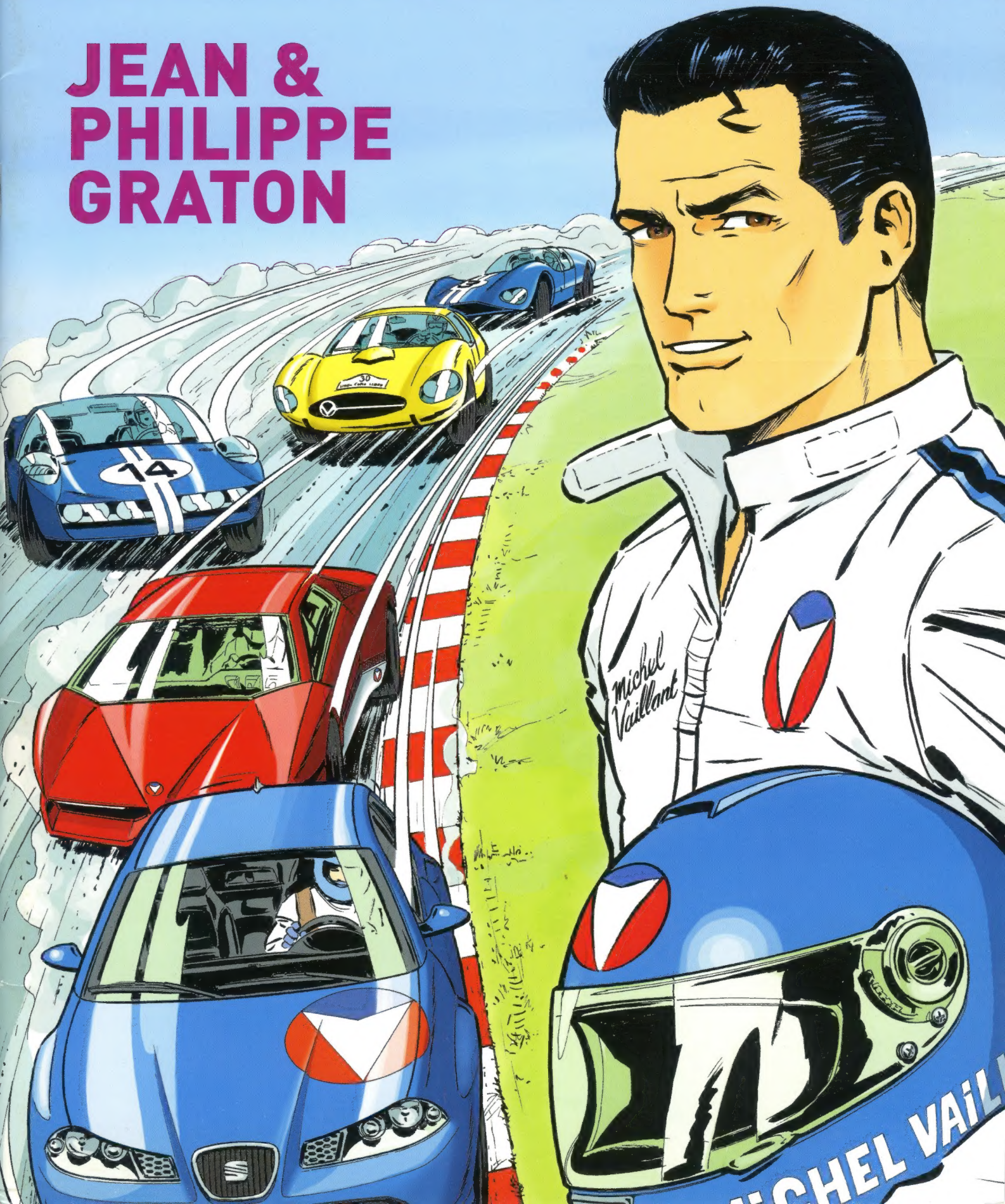

Franka meert aan in de ha

Wie snel is kan nog genieten van de expositie *Franka in Rotterdam* van Henk Kuijpers in Animaux Galerie aan de Van Vollenhovestraat 15 in Rotterdam. Daar hangen tot en met 16 februari nog alle originelen van *Het zwaard van Iskander*, het laatste *Franka*-verhaal. Ook is er een catalogus op super-

→ REDACTIO

Wij dagen u uit! Achterin dit eerste nummer van 2007 staat een grote strip-puzzel waarmee 50 fantastische prijzen zijn te winnen. Wie Stripschrift het afgelopen jaar goed heeft gelezen – en wie van onze lezers heeft dat niet? – komt een heel eind. Al moet er ook echt gepuzzeld worden!

De redactie wil graag overstelpt worden door juiste antwoorden. Verras ons!

Verder hopen wij ook ú in 2007 weer te kunnen verrassen. Naast de reguliere nummers staan er ook weer tal van bijzondere uitgaven op stapel. Tevens vieren we eind dit jaar ons veertigjarig jubileum. Een mooie aanleiding om in dit jaar de toestand op de stripmarkt eens te peilen. Kloppen bij voorbeeld de signalen dat de stripwereld een echte nichemarkt wordt voor een steeds kleiner wordend kringetje van liefhebbers? Hoe staat het met de bevlogenheid van winkeliers? Wanneer gaan de Franse en Belgische uitgevers ècht iets doen aan promotie op de Nederlandse markt in plaats van het meestal slechts met de mond te belijden? Blijft het versnipperde en ondoorgrondelijke distributiesysteem in stand? En breken de manga's werkelijk tot op kiosk-niveau door?

Wij trappen deze jaargang af met een held die ook een jubileum viert: Michel Vaillant rijdt in 2007 vijftig jaar zijn rondjes! De familie Graton wil echter nog van geen opgeven weten. Hulde, kortom,

èn vROOOAARR!!

INHOUD

2 ACTUA

10 STARS & STRIPS
Olav Beemer

12 MICHEL VAILLANT
Willard Mans en Rik Sanders

18 JEAN GRATON
Willard Mans en Rik Sanders

26 ALOYS OOSTERWIJK
Ger Apeldoorn

29 BITS & PIECES
Ben Bits

30 QUINO
Rik Sanders

32 ANDRÉ TAYMANS
Ger Apeldoorn

34 GUIDE TO WORLD COMICS
Kees Ribbens

36 DE BOVENTOON

44 HEINZ SERVICE SPREAD

→ OMSLAG

De tekening op het omslag is gebruikt voor een perspakket van Seat. Vorig jaar februari presenteerde de autofabrikant op de Autosalon Genève een zeer speciaal showmodel: een Seat Ibiza Vaillante. Ontwerper Luc Donckerwolke – een groot fan van *Michel Vaillant* – bouwde een Seat Ibiza om tot race-auto van het team Vaillante. Seat gebruikte de auto tijdens de autobeurs als publiciteitsstunt voor de vernieuwde Ibiza. Het model was niet bedoeld voor serieproductie. Op het omslag is de blauwe wagen vooraan de omgekatte Seat Ibiza (gebaseerd op een prototype van de Seat Sport), gevolgd door andere Vaillante-modellen uit de strip zelf.

De Belg Donckerwolke besloot overigens vanwege zijn idolatie voor *Michel Vaillant* zelf auto's te gaan ontwerpen. Zo rolde hij het vak in: eerst voor Skoda, Audi en Lamborghini, en daarna voor Seat.

Bijzonder is verder dat hij een aantal Vaillantes heeft ontworpen voor het album *Operatie Mirage* uit 2001. Zelf duikt hij ook op in getekende vorm (op pagina 16 in het Vaillante-studiebureau, zij aan zij met Jean-Pierre en Michel Vaillant).

venstad Rotterdam

formaat uitgebracht van het album: alle pagina's in zwart/wit en zonder belettering. Ter gelegenheid van de vernissage tekende Kuijpers een mooie prent voor de uitnodigingskaart, die wij achteraf netjes documenteerden met bijgaande foto. Toen wij de openingsborrel verlieten waren er al zo'n twintig pagina's verkocht. AvO

FOTO WILLEM NABER

Stripschrifts Stripmonument 2006

Redactie en medewerkers van *Stripschrift* hebben voor het vierde achtereenvolgende jaar een Top 10 samengesteld van de beste stripalbums van het voorgaande jaar. Aangezien we wel van spanning houden vermelden we ze – zoals gewoonlijk – van onder naar boven, veelal voorzien van één of meerdere uitspraken van de jury.

10. *De dagelijkse worsteling 3: Wat van waarde is...* (Larcenet, Oog & Blik)
'De tekenaar/schrijver weet humor en ontroering op vernuftige wijze met elkaar te verbinden.'

9. *Anton Dingeman 2: De avonturen van Anton Dingeman* (Geenen, Harmonie)
'Er schuilt een ambtenaar in ons allen.' 'Deze serie verdient veel meer naamsbekendheid.'

7. *De wraak van Arn* (Gal/Dionnet/Picaret, Sherpa)

7. *Franka 19: De reis van de Ishtar 1: Het zwaard van Iskander* (Kuijpers, Franka)
'De stripheldin met de mooiste ogen. 'Had mijn vrouw maar één zo'n oog', zou Godfried Bomans waarschijnlijk hebben gezegd.'

6. *Magasin General 1: Marie* (Tripp/Loisel, Casterman)
'Sfeervol, fraai getekend, poëtisch verhaal; lekker langzaam verteld door een herboren Régis Loisel.'
'Buitengewoon gewoon en ontroerend mooi.'

5. *Boeddha 1: Kapilavastoe* (Tezuka, L)
'Een universele, goddelijke manga.' 'Boeddha blijkt ook een hangjongere.'

4. *Aantekeningen voor een oorlogsverhaal* (Gipi, Oog & Blik)
'Oorspronkelijk verhaal over de 'kleine geschiedenis' van oorlogen. Hoewel fictief, lijkt het te verwijzen naar de strijd in voormalig Joegoslavië.'

3. *Een avontuur van Havank 1: Hoofden op hol* (Danier, L)
'Aah, leefden we nog maar in de tijd van Maurice Tillieux.'

2. *Kort Amerikaans 1* (Matena/Wolkers, Bezige Bij)
'Het blijft mooi, wat Dick Matena herschept.'

Voor de bekendmaking van *Stripschrifts Stripmonument 2006* moet u de bladzijde omslaan, want – zoals we hierboven al schreven – we houden wel van een beetje spanning!

→ SUVAAL

WAT HEB JIJ NOU?
DOOR M'N RUG GEGAAN BIJ HET OPPIKKEN VAN EEN NIEUW BOEK
EEN NIEUW BOEK? ZO ZWAAR IS DAT TOCH NIET?
EEN NIEUW BOEK HOUDT IN: SOFTCOVER, HARDCOVER, GESIGNEERDE EDITIE MET ZEEFDRUK, SPECIALE EDITIE OP HANDGESCHEPT PAPIER...
EEN EDITIE OP ORIGINEEL FORMAAT, EEN INTEGRALE VERSIE, EEN VERSIE MET HETSEN ERBIJ, EEN EDITIE MET EEN SPECIA POPPETJE, EEN GEZEEFDRUKTE

DE STRIPWERELD LEEFT, EN HOE! OP DEZE PLAATS GEEFT STRIP-COLUMNIST ERWIN SUVAAL HIEROP ZIJN PERSOONLIJK COMMENTAAR.

ERWIN.SUVAAL @STRIPSCHRIFT.NL

En de winnaar is...

Tot

Stripschrifts Stripmonument 2006

is verkozen

Strips in stereo

(Diverse auteurs, Harmonie)

De jury:
'Originaliteit en vormgeving een 10'.
'Kruisbestuiving geslaagd,
en Paradiso was top!'
'Een geweldig initiatief!'
'Fraaie bloemlezing in
beeld en geluid.'

Wij feliciteren alle auteurs van harte, maar vooral de twee mannen die aan de wieg stonden van dit multimediale project: Gerrit de Jager en Jean-Marc van Tol.
Na het winnen van de P. Hans Frankfurtherprijs 2006 (jaarprijs voor bijzondere verdiensten) en een nominatie voor Het Mooiste Boekomslag 2006 is dit het kersje op de taart.

Redactie Stripschrift

Fiep Westendorp is de illustratie ontstegen

Tot 11 maart 2007 is in het Persmuseum in Amsterdam de tentoonstelling *Fiep in de krant - De Parooljaren van Fiep Westendorp* te zien. Tegelijkertijd verscheen bij uitgeverij Meulenhoff *Voor de vrouw maar voor haar niet alleen... – Fiep Westendorp in de krant* (samenstelling: Gioia Smid, ISBN 90-290-7841-3, hk, €19,90). Het boek toont in 160 pagina's een ruime selectie van Westendorps tekeningen die ze maakte voor *Het Parool*. Daarnaast bevat het artikelen en columns (onder andere van Joost Swarte) die haar werkzaamheden een breder maatschappelijk kader geven.
Fiep Westendorp (1916-2004) was een hardwerkende, onafhankelijke en zichzelf wegcijferende tekenares. Zij vervaardigde in de periode 1948-1968 ruim 1500 tekeningen voor de vrouwen- en kinderpagina van *Het Parool* onder redactie van Wim Hora Adema. Met haar humoristische, ironische tekenstijl, zorgde ze steeds voor een vrolijke of relativerende noot bij de serieuze artikelen van onder meer Harriët Freezer en Jeanne Roos. In het boek wordt natuurlijk aandacht besteed aan de succesvolle samenwerking met Annie M.G. Schmidt, met als hoogtepunt de silhouet-achtige *Jip en Janneke*-verhalen voor *Het Parool Junior*. Toen Schmidt er na vijf jaar geen zin meer in had, illustreerde Westendorp vanaf 1957 voor de krant ruim tien jaar de avonturen van de poezen Pim en Pom, op tekst van Mies Bouhuys. In het boek is ook hieraan ruim aandacht geschonken.
Desondanks is de titel van het boek enigszins misleidend. Eigenlijk ligt de nadruk op de baanbrekende naoorlogse vrouwenpagina *Voor de vrouw (maar voor haar niet alléén...)* in *Het Parool*, en de opkomende vrouwenemancipatie. Hoewel er steeds een relatie wordt gelegd met de tekeningen van Westendorp, valt er over haar leven en oeuvre buiten *Het Parool* niet zo gek veel te lezen. Dat is ook het minpunt van deze bundel: de lezer krijgt geen volledig beeld van haar persoon en loopbaan (typerend: haar geboortejaar staat er niet in). Slechts één hoofdstuk gaat over het illustratievak. Daaruit blijkt ze in haar begintijd te zijn beïnvloed door Eppo Doeve.
Westendorp was een echte illustrator: (ondertekst-)strips heeft ze bijna niet gemaakt. De bekendste is nog de krantenstrip *Tante Patent* uit begin jaren 1960 (op scenario van Schmidt). Leuk zijn de woorden die Martin Lodewijk aan haar wijdt. Hij noemt haar een voorbeeld van een goede illustrator: iemand die acteert met vorm en lijn en zijn interpretatie geeft, waardoor de illustratie een eigen verhaal vertelt en de dienende opdracht ontstijgt. RS

ADVERTENTIE

SUPERSTRIP SPECIAALZAAK

EPPO.NL

Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven • tel. 040 - 244 18 82 • fax 040 – 243 58 73 • www.eppo.nl

Bruna en Charles M. Schulz

Dick Bruna voelt zichzelf een grafisch vormgever, niet zozeer een illustrator. Dat is de rode draad in de biografische uitgave *Dick Bruna* (diverse auteurs, ISBN 90-400-9106-4, 552 pagina's, hk, €29,95) van uitgeverij Waanders.

Bruna is wereldberoemd om zijn *Nijntje*-prentenboeken en andere kinderboeken, die bekend staan om de felle kleuren, de strakomlijnde vormen en het kale taalgebruik. Maar daarnaast heeft hij nog vele andere producties afgeleverd, waaronder de talloze ingenieuze, maar altijd heldere omslagen voor de *Zwarte Beertje*-pockets van uitgeverij Bruna, velerlei affiches, kinderpostzegels en campagnemateriaal voor goede doelen.

Dick Bruna is een prachtige uitgave geworden, een heerlijk lees- en kijkboek, ontworpen in de geest van Bruna's vormgeving. Het boek is vierkant met één kleur op de rug: dezelfde uitvoering als de meeste prentenboeken. Ook in zijn kinderboeken bleef Bruna meer vormgever – ook qua taal – dan illustrator. In het boek staat niet voor niets dat hij zich meer verwant voelt met kunstenaars en ontwerpers dan met kinderboekenillustratoren.

Over de stripwereld wordt helemaal niet gesproken, op twee uitzonderingen na. De auteurs vermelden dat in *Nijntje in de speeltuin* uit 1975 voor het eerst de snelheidsstreepjes uit de striptechniek opduiken. Èn Bruna ontmoet tijdens een reis door de Verenigde Staten de in 2000 overleden *Peanuts*-vader Charles M. Schulz (door de auteur getypeerd als 'collega' en 'tekenaar', zonder dat het woord strip één keer valt!).

In het boek vertelt hij dat hij opzag tegen de ontmoeting, maar als snel slaat er tijdens een gesprek een vonk over tussen de tekenaars-op-leeftijd. Uren praten ze met elkaar, over van alles en nog wat maar ook over het vak. 'Schulz tekende ook iedere dag, net als ik, en vroeg me: 'Heb jij geen last van trillen?'. Hij vertelde me toen dat hij tijdens het tekenen met zijn linkerhand zijn rechterhand vasthield vanwege dat trillen, dat zo op die manier wat minder werd.' Aan dit bezoek in de VS denkt Bruna nog vaak terug. 'Met die man is er toen zo'n bijzonder contact geweest, dat ie een vriendje is geworden'.

In *Dick Bruna* zijn ook diverse omslagen afgebeeld die Bruna voor de detectives van Havank heeft gemaakt. Jammer genoeg staat nergens vermeld dat Daan Jippes tegenwoordig een strip maakt op basis van de avonturen van Havanks De Schaduw. Jippes wilde in het eerste verhaal eventueel iets doen met het door Bruna ontworpen *Zwarte Beertjes*-omslagfiguurtje van De Schaduw. Maar Bruna bleek geen toestemming te kunnen geven: het beeldmerk bleek ooit te zijn gedeponeerd, maar hij wist niet meer door wie. Jippes zag vervolgens af van een verdere zoektocht. RS

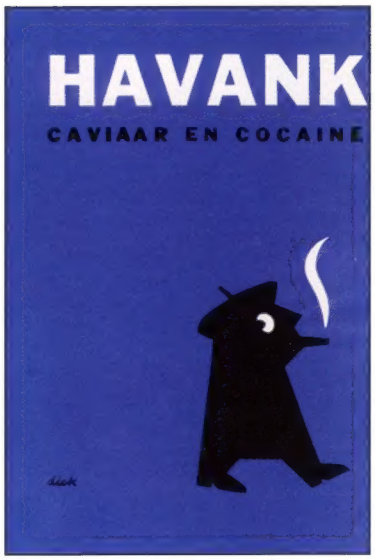

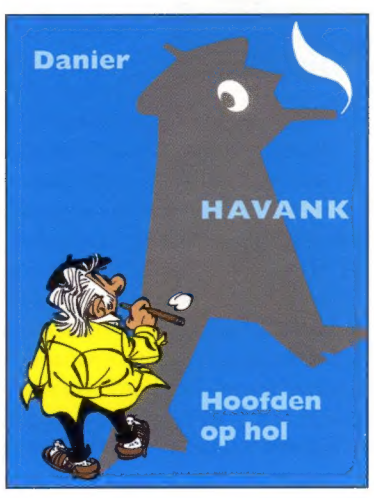

RECHTS - **Dick Bruna's De Schaduw heeft duidelijk ook Daan Jippes' hoofd op hol gebracht.**

ADVERTENTIE

→ FLITSEN

➲ De derde editie van de gedrukte versie van *Stripelmagazine* verscheen eind 2006. Bevat onder meer interviews met Hanco Kolk en Dirk Stallaert, maar ook de top 10 van moeilijkst te tekenen zaken. Op één met stip: de fiets. ➲ Stripblad *De Lijn* heeft een tweede nummer uitgebracht: *De legendariese lijn*. Peter Pontiac (mede-ontwerper van het omslag) en Evert Geradts droegen aan dit nummer bij. Van werk van de jongere tekenaars loopt een expositie in galerie Lambiek. ➲ De Belgische uitgeverij Saga gaat in 2007 een twaalftal vanuit het Frans vertaalde albums uitgeven in softcover. De reeksnaam luidt *Bamboe*. ➲ De Koreaanse cineasten Bong Joon-Ho en Park Chan-Wook gaan *De ijstrein* verfilmen. Dit stripalbum van Lob en Rochette dateert uit 1984 (collectie *Wordt Vervolgd Romans*). Naar verluidt wordt het de duurste Koreaanse film aller tijden. ➲ Het Brusselse museum van Schone Kunsten ziet af van de geplande expositie *Hergé en de kunst*. Redenen: geldtekort en de concurrentie die het ondervindt van de gratis *Kuifje*-tentoonstelling in het Centre Pompidou in Parijs. ➲ Het Nederlands Instituut voor Animatiefilm (Niaf) en het Holland Animation Film Festival (Haff) zijn een animatieplatform gestart voor professionals, onderzoekers en liefhebbers. Als je wilt meepraten kun je je via *http://groups.google.com/group/animatienl* aanmelden. ➲ Tijdens de stripboekenbeurs van Rijswijk verschijnt het album *De vloek van Bangebroek*, een bundeling gags van Gerard Leever die deels lang, lang geleden in weekblad *Robbedoes* werden gepubliceerd. Het album verschijnt in een oplage van slechts 100 exemplaren. ➲ Fruitmastersgroep gaat ook in 2007 door met haar *Suske en Wiske*-merchandising. De verzamelaar kan vier verschillende kommen sparen. ➲ De tekeningen op de doeken die ter ere van 60 jaar *Eric de Noorman* in Arnhem aan diverse gevels hingen, zijn geprint op canvas, op een houten raamwerk gespannen, gesigneerd door de maker en nu te koop voor de liefhebber. De prijzen variëren van €125 tot €175. Maar let op: door tegenvallende verkoop komt er waarschijnlijk een veiling en is de afwachtende liefhebber misschien de lachende derde. ➲ Het Nederlands Stripmuseum trok, net als in 2005, vorig jaar zo'n 45.000 bezoekers. Volgens het museum dankt het dit aantal aan enkele goedbezochte exposities. De nu nog lopende tentoonstelling *Striptease* zal naar verwachting 15.000 bezoekers trekken. ➲ Maakte vorig jaar Dik Bruynesteyn als gasttekenaar zijn opwachting in de studio van SBS6 tijdens het dartstoernooi van de BDO in het Engelse Frimley Green, dit jaar was de beurt aan Toon van Driel. Zijn karikaturen van bekende darters gingen na afloop in de verkoop. De opbrengst was voor de stichting Kika.

Kresse nu ook op cd

Wie werkelijk àlles van Hans G. Kresse verzamelt moet dringend *Solo*, de nieuwste cd van Jenny Arean, aanschaffen (Brigadoon BIS066). De liedjes zijn afkomstig uit het theaterprogramma *Jenny Arean*, waarmee zij de laatste jaren door het land trok.
Op de cd staat ook het lied *Vertrek-verrek* van Ivo de Wijs en Joop Stokkermans. De Wijs maakt de luisteraar duidelijk welke grote namen uit de vaderlandse geschiedenis we allemaal hadden moeten missen als er door de jaren heen een streng immigratiebeleid zou zijn gevoerd. In het lied is een *parlando* (gesproken tekst) opgenomen gewijd aan Kresse, die Duitser was tot aan zijn naturalisatie op 7 augustus 1953, kort voor zijn eerste huwelijk – op 7 oktober van dat jaar – met Marragreta Everdina van Ruijven.
Ivo de Wijs gaf toestemming tot publicatie van de tekst in *Stripschrift* 'als je me behoedt voor een stroom lieden die me op de één of andere manier willen uitleggen 'dat Kresse helemaal niet uit het buitenland komt!'' AvO

Beeldige helden

In de expositie *Helden in beeld*, momenteel te zien in het Letterkundig Museum in Den Haag, zijn originele tekeningen uit meer dan 250 kinderboeken opgenomen, zoals werk van Marit Törnqvist, J.H. Isings, Hans Borrebach, Rie Cramer en Tjé Tjong-King. Van Paulus de boskabouter, Pa Pinkelman, Joop ter Heul, De drie gekroonde paartjes tot Kleine Pien op reis: een lust voor het oog. Bij de tentoonstelling hoort de fraai verzorgde catalogus *Helden in beeld – Illustraties uit kinderboeken*, samengesteld door Stance Eenhuis en Muriël Steegstra, met een inleiding van Saskia de Bodt. Het boek in behalve in het museum ook via de boekwinkel te koop. Gelijktijdig met de tentoonstelling *Helden in beeld* brengt het Letterkundig Museum *Dutch Treats*. Deze expositie, die afgelopen winter in de Verenigde Staten te zien was, toont werk van veertien befaamde Nederlandse illustratoren onder wie Fiep Westendorp, Annemarie van Haeringen en Dick Bruna. DR

Vertrek-verrek

Zo, ik zie hier op uw kaart: meneer is schrijver
Van toneelstukken nog wel - wat int'ressant
U wilt vissen in een artistieke vijver
En het liefst in ons subsidierijke land
Maar voor buitenlanders gelden strenge regels
En wij hebben al veel literaire vlegels
Officieel krijgt u nog schriftelijk bericht
Maar meneer Vondel, tot mijn spijt, de deur blijft dicht

De deur blijft dicht, meneer
We willen hier geen vreemde snuiters meer
Al bent u arm of onderdrukt
Meneer, uw poging is mislukt
We zijn wel goed hier, maar niet gek
Donder maar op, meneer, vertrek meneer, verrek!

Ja, de volgende – zeg, zag u mij niet wenken?
U was even in gedachten? Kan wel zijn
Ik zie hier dat dat uw kwaliteit is: denken
Maar wie moet dat gaan betalen op termijn?
Tsja, wij willen onze welvaart graag bewaken
Dat u jood bent, heeft er echt niks mee te maken
Kijkt u mij d'r niet op aan, ik doe mijn plicht
Meneer Spinoza, tot mijn spijt, de deur blijft dicht

De deur blijft dicht, meneer
We volgen hier een heel secuur beheer
U vindt als jood – dat zult u zien
Toch wel een stalletje misschien
Maar wij, wij hebben hier geen plek
Donder maar op, meneer, vertrek meneer, verrek!

En de volgende – mijn god, verarmde adel
U komt trouwen, zegt u, maar met wie? – ga weg!
Oh, u dacht: dan zit ik stevig in het zadel
Maar het gaat niet door, meneertje, u heeft pech
Kijk, we hadden al een bende Duitsers binnen
En daar willen we niet nog 'ns aan beginnen
U krijgt niet het groene – of oranje – licht
Meneer van Amsberg, tut mir Leid, de deur blijft dicht

PARLANDO: Wat zijn het er veel vandaag!
Kresse? Hans G. Kresse? Striptekenaar?
Wat tekent u dan zoal? Eric de Noorman?
Gaat u het dan maar eens in Skandinavië proberen

Wat een rij nog, jee – een man met een soutane
Bent u imam soms? Oh, bisschop! Wat een vak!
Meneer Nicolaas, wij hebben hier geen banen
Ook niet voor die zwarte jongens met die zak
Ja, we waren vroeger stukken toleranter
Maar 'tis nu uit met 't gelanter en gefanter
Wij vertonen nu een grimmiger gezicht
Dames, heren, rot maar op, de deur blijft dicht

De deur blijft dicht voortaan
Wij hebben nergens meer een boodschap aan
Dat is een christelijk besluit
Of het uw dood wordt, maakt niet uit
Dit is het eind van het gesprek
Dus hou uw bek nou maar, vertrek maar – en verrek!

Ivo de Wijs

Eric de Noorman in the spotlights

Het zestigjarige bestaan van *Eric de Noorman* wordt behalve met de grote doekenexpositie in Arnhem ook met een aantal boekuitgaven gevierd.

Bij uitgeverij Terra verscheen *Eric de Noorman 60 jaar- Hommage aan Hans G. Kresse op Arnhemse muren* (ISBN 90-5897-673-4, hk, 96 pagina's, €17,95). Hierin stellen Berry Kessels en Anka, dochter van, Kresse alle tekenaars voor die hebben meegewerkt aan dit Arnhemse eerbetoon. Alle tien de tekenaars worden met een zeer summier paspoort geïntroduceerd en geven kort commentaar op hun eigen bijdrage en de wijze waarop zij dit hebben ervaren. Daaraan voorafgaand wordt de mens en de tekenaar Hans G. Kresse zelf beschreven en wordt het totstandkomen van de expositie uit de doeken gedaan. Een handzaam boekje met veel illustraties.

Een tweede uitgave betreft het oblongboekje *Eric de Noorman opnieuw bekeken – 60 jaar Nederlands grootste stripheld* (ISBN 90-811166-1-4, sk, 96 pagina's, €22,50) dat samen in een foedraal wordt uitgebracht met een facsimile-uitgave van het verhaal *De Romeinse helm*, uit 1956. Dick Matena, bewonderaar en collega van Kresse introduceert aan de hand van een zestal schoolkrantvragen (Wie is Eric de Noorman?, Wat betekende Eric na de oorlog en in de jaren 1950?) het fenomeen dat Eric de Noorman jaren geleden was. Voorts gaat historicus, leraar en Kressekenner Rob van Eijck in op de rol van Eric tussen al het andere stripaanbod, het internationale aspect aan de reeks, de geschiedkundige achtergronden en de diversiteit aan verschillende boekuitgaven die in de loop de tijd zijn verschenen. Ook dit boekje is rijkelijk voorzien van vele fraaie illustraties, schetsen, foto's uit zijn privéleven en secundaire verschijningsvormen van Eric de Noorman.

Donateurs van de Stichting Hans G. Kresse krijgen, weliswaar tegen een meerprijs van €6 nòg een bonus: het verhaal *De dodenridders*. TdK

→ FLITSEN

➲ Toon van Driel tekende weer een scheurkalender vol met cartoons. In *Eneco's opgewekte energiekalender 2007* illustreert hij allerlei tips en wetenswaardigheden. ➲ Liefhebbers van grove erotiek kunnen hun hart ophalen aan *Dollen met snollen en shemales*, een verzameling prenten van 'hitsige motorsnollen' waaronder dus een aantal *shemales* die trots de 'extra verrassing tussen hun benen' tonen. De poserende dames zijn afkomstig uit John Howards strip *Horny Biker Sluts*. ➲ Uitgeverij Divina is ook verantwoordelijk voor *Feestelijke hoogtepunten*, waarbij tekenaar Fred de Heij nietsverhullende illustraties maakte bij erotische fantasieën van Cocky Cox (?!) over feestdagen, stoute sprookjes en sterrenbeelden, inclusief de vigerende mode bij vrouwelijke schaamhaarcoups. Surf naar *www.divinaaa.nl* voor meer info. ➲ De Theatercompagnie voert *Peanuts* op van regisseur Marcus Azzini. Dit toneelstuk van Fausto Paravidino is losjes gebaseerd op Charles M. Schulz' klassieke strip. Nog maar te zien tot en met 17 februari 2007, dus rennen! ➲ Van het tijdschrift *Uitgelezen boeken* is een speciale uitgave verschenen waarin kinderstrips van schrijver E. du Perron van rond 1900 staan. ➲ Op 22 april opent het historisch centrum Het Markiezenhof in Bergen op Zoom een cartoonfestival.

ADVERTENTIE

Nederlandse Stripklassiekers
voor de jeugd van toen

TOM POES

Integrale uitgave van de 69 Tom Poes-verhalen uit het weekblad Donald Duck.
De verhalen waren voor velen de eerste kennismaking met de avonturen van Tom Poes en Heer Bommel.
Geheel in de originele kleuren gedrukt.
Reeds 16 delen verschenen. Prijs per deel € 57.

Eric de Noorman

Voor het eerst volledig in boekvorm: alle verhalen van Eric en Erwin de Noorman.
Van alle striphelden die in de jaren veertig en vijftig hebben rondgelopen, is Eric de Noorman degene die het meest tot de verbeelding van zijn lezers sprak.
Reeds 22 delen verschenen. Prijs per deel € 50.

DICK BOS

Alle 73 avonturen van Dick Bos in een reeks van 19 luxe banden.
In april 1941 lag in de kiosken een klein boekje met een compleet stripverhaal! En wat voor één! Een met een echte held: judoka-detective Dick Bos!
Reeds 5 delen verschenen. Prijs per deel € 50.

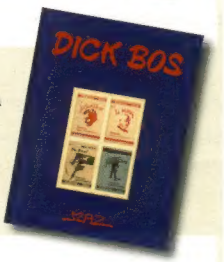

Kijk op www.uitgeverij-panda.nl of vraag meer informatie.
T: 070 3615393, F: 070 3060256, E: info@uitgeverij-panda.nl

ADVERTENTIE

SNOEK

STRIPS, COMICS AND MORE

Snoek strips is al
25 jaar de speciaalzaak
in Europese strips,
amerikaanse comics,
action figures beelden,
posters en zeefdrukken.
Leuk om te verzamelen of
kado te geven!

1e van Swindenstraat 547
1093 LC Amsterdam
(bij station Muidenpoort/ Dappermarkt)

Tel: 020-6684764
Fax: 020-6650469
snoek@snoekstrips.nl

Bezoek onze website:
www.snoekstrips.nl

Giraud + Vance: 2 x XIII = XXVI?

Begin januari verscheen het verrassende bericht dat Jean Giraud, alias Moebius (68), het achttiende album van de populaire reeks *XIII* zou tekenen (werktitel: *La version Irlandaise*). Het zou eind dit jaar verschijnen gelijktijdig met het negentiende en voorlopig laatste album van William Vance (71), de oorspronkelijke tekenaar van de reeks die eind 2005 de Vlaamse Gemeenschapsprijs voor strips – de Bronzen Adhemar – ontving. De in het Spaanse Santander residerende Vance geeft voorzichtig tekst en uitleg.

Er werd in het weekend heel wat gespeculeerd. Hoe zit het precies met Girauds medewerking?

William Vance: Ik mag er heel weinig over zeggen, maar het klopt dat hij het achttiende album getekend heeft en dat het gelijktijdig met het door mij getekende laatste deel van de laatste cyclus verschijnt. Dat moet ergens in november zijn. Het ene album kan je niet lezen zonder het andere.

Het is niet de eerste samenwerking tussen jullie. In de jaren 1980 vroeg hij je om enkele delen van *Marshal Bluebery* te tekenen. Nu tekent hij in feite voor jouw reeks.

Klopt. Ik was overigens meteen akkoord toen Dargaud liet weten dat Jean Giraud geïnteresseerd was om een *XIII* te tekenen. Toen ik *Marshal Blueberry* tekende heeft Jean me nooit in de weg gezeten. Hij was altijd erg soepel, liet me mijn gang gaan. Nu lijken de rollen inderdaad omgedraaid. Het was een fijne samenwerking en ik vind het resultaat erg geslaagd.

Er wordt steeds gesproken over de laatste XIII. Eindigt de reeks in november met album negentien?

Absoluut niet. De cyclus van Jean van Hamme stopt, maar daarna gaat de reeks door met een andere scenarist of scenaristen. We beginnen gewoon met een andere cyclus. Maar opnieuw: daar mag ik niets over zeggen. Uitgeverij Dargaud heeft gewoon al kenbaar gemaakt dat Giraud een *XIII*-album zal tekenen. Dat is alles. Maar ik kan je vertellen dat het een zéér, zéér druk jaar wordt voor *XIII*, inclusief allerhande merchandising. Ik ga dit jaar amper tijd hebben voor mezelf, zoveel werk heb ik.

Waarover gaan de laatste twee albums?

Daar mag ik niets over zeggen. Ik kan je wel vertellen dat mijn album *De laatste ronde* het einde betekent van de lopende cyclus en dat in Girauds album Jessica terugkomt, die je al kent uit het eerdere deel. Er zal nog een belangrijk personage in opduiken. Als je goed nadenkt weet je wie, maar misschien heb ik al te veel gezegd. Laat ik maar zwijgen *(lacht)*. GdW

→ WEBFLITSEN

IN HET KORT STAAT HIERONDER EEN AANTAL ONLINE-NIEUWSBERICHTEN UIT DE AFGELOPEN PERIODE. WILT U DE VOLLEDIGE VERSIE NALEZEN, SURF DAN SNEL NAAR **WWW.STRIPSCHRIFT.NL**

- 17 DEC Vorige week werd bekend dat het Belgische stripblad *Parcifal* ophoudt te bestaan.
- 20 DEC Bij *Veronica Magazine 51* zit een *Stripspecial* waarmee dertig jaar strips in het blad wordt gevierd.
- 21 DEC Twee stripboeken hebben de shortlist gehaald voor de uitverkiezing van Het Mooiste Boekomslag 2006.
- 25 DEC De animator/stripmaker Tom Eaton leverde een opvallende bijdrage aan de kerst-cd-box van de Amerikaanse cult-singer/songwriter Sufjan Stevens.
- 27 DEC Speciaal voor het landmijnenprogramma van het Rode Kruis biedt de redactie van het Belgische blad *Knack* een originele tekening van huisillustrator Gal ter veiling aan. Internetveilinghuis Ebay haalde het echter van zijn site, omdat dit item aanstootgevend zou zijn.
- 29 DEC In februari 2007 verschijnen opnieuw vier delen van *Tom Poes* door Marten Toonder, een vervolg dat ongetwijfeld is ingegeven door het overrompelende succes van de eerste vier boekjes.
- 31 DEC Voor 2007 staat de bewerking door Jan Kruis van *De avonturen van Woutertje Pieterse*, het bekende werk van Multatuli op het programma.
- 04 JAN Art Spiegelman produceerde van 1993 tot 2002 meer dan zeventig getekende bijdragen voor het pretentieuze tijdschrift *The New Yorker*. En nu staat alles duidelijk op een rijtje in *Kus uit New York*.
- 08 JAN Het NOS Journaal meldt dat de tekenfilmfiguur Teigetje (uit *Winnie de Poeh*) in pretpark Disneyworld (Florida) een jongen zou hebben aangevallen.
- 11 JAN Serge Baeken, de Antwerpse auteur die vorig jaar nog voor zijn semi-autobiografische album *The No Stories* de Debuutprijs van de stad Turnhout kreeg, brengt deze maand 'een boodschap van verlichting en emancipatie voor alle Antwerpenaren'.
- 16 JAN In het raakte bekend dat *XIII* voor de derde maal in de VS wordt gelanceerd.
- 16 JAN Begin juni is de *Aspe*-strip van Patrick van Oppen definitief verleden tijd, dan start uitgeverij Standaard met een nieuwe *Aspe*-stripreeks met een nieuwe tekenaar en geheel nieuw concept.
- 16 JAN Willem (Bernard Willem Holtrop) is de verrassende winnaar geworden van de Inktspotprijs 2006. Hij kreeg de prijs voor de beste politieke cartoon van 2006 voor een tekening uit *HP/De Tijd*.
- 19 JAN Op 28 februari zal beslist worden of Moulinsart, het bedrijf dat de rechten en merchandising op Hergé's werk beheert, en Casterman, de

Nieuwe strips in Algemeen Dagblad

Comic House, het stripagentschap uit Oosterbeek, verzorgt vanaf 2 januari 2007 een (bijna) volle pagina strips in *Algemeen Dagblad*. Jan Dirk Barreveld met *Eugène*, Herman Roozen met *Eefenement* en het duo Ben Westervoorde/Peter de Wit met *Rebuzz* trapten op 2 januari af. Floor de Goede met *Flo* volgde later in de maand nadat *Geheim van de tijd* van Eric Heuvel en Frits Jonker was afgerond.

Dick van der Meer, plaatsvervangend hoofdredacteur van AD, licht de wijzigingen desgevraagd toe: 'De keuze om te veranderen kent verschillende oorzaken. Eerder bleek al dat Mark Retera niet meer kon zorgen voor een dagelijkse aanvoer van zijn *Dirkjan*. Daarnaast waren we bij voorbeeld niet zo tevreden over de strip *Ronaldinho Gaucho* van Mauricio de Sousa.'

Met de introductie van de nieuwe opzet is ook een einde gekomen aan de publicatie van *Zusje* van Gerrit de Jager en *Single* van Peter de Wit en Hanco Kolk. Toon van Driel is de enige die met zijn *De Stamgasten* op de oude voet doorgaat. Van der Meer kan niet aangeven of de avonturenstrip *Bob Evers* van Hans van Oudenaarden en Frank Jonker nog terugkeert.

Hoewel Comic House de strippagina kant-en-klaar aanlevert, verzekert Van der Meer dat *AD* wel degelijk de inhoudelijke eindredactie behoudt. 'Wij bepalen wat er in de krant komt', aldus Van der Meer. TdK

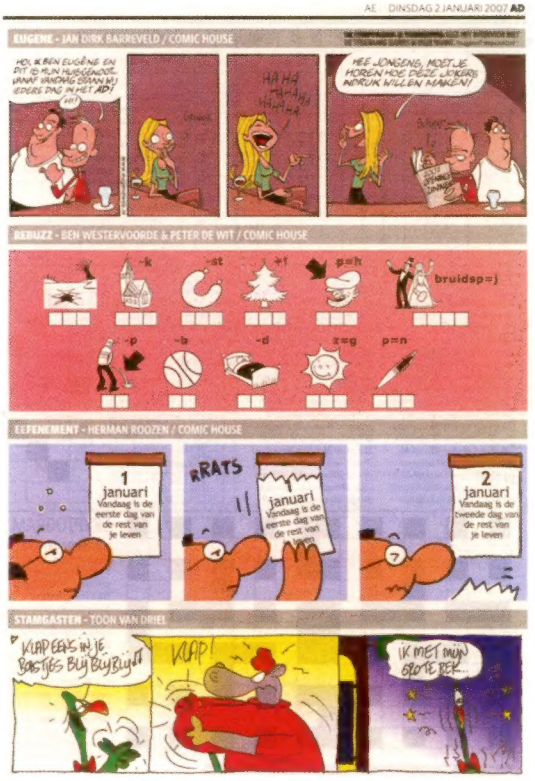
AE DINSDAG 2 JANUARI 2007 AD
EUGÈNE - JAN DIRK BARREVELD / COMIC HOUSE
REBUZZ - BEN WESTERVOORDE & PETER DE WIT / COMIC HOUSE
EEFENEMENT - HERMAN ROOZEN / COMIC HOUSE
1 januari
RRATS
2 januari
STAMGASTEN - TOON VAN DRIEL
KLAP!

Was Getekend!
3 oktober 2006 t/m 9 april 2007
Het Markiezenhof · Bergen op Zoom
TEO GOOTJES
Tentoonstelling politieke spotprenten en vrij werk
www.politiekespotprenten.nl • www.markiezenhof.nl

Compromisloze tekenaar zwaait af

In het Historisch Centrum het Markiezenhof in Bergen op Zoom loopt nog tot en met 9 april 2007 de tentoonstelling *Was getekend! Teo Gootjes*. Het is een overzichtsexpositie van het werk dat deze politiek tekenaar vanaf de jaren zeventig in *Het Vrije Volk* en later *Rotterdams Dagblad* publiceerde. Toen deze laatste krant opging in de fusiekrant *Algemeen Dagblad* haakte Gootjes af: hij kon zich niet vinden in de richting die de nieuwe krant insloeg. De redactie weigerde meer tekeningen dan hem lief was. Gootjes trok daaruit zijn consequenties en stopte met zijn werk als politieke-spotprentmaker. Volgens Johanna Jacobs, hoofdconservator van Het Markiezenhof, is deze houding typerend voor Gootjes: principes staan bij hem hoog in het vaandel en daar moet niet aan worden getornd. Dit uit zich soms ook in zijn tekeningen: de geëngageerde Gootjes schuwt grof tekengeweld en het gebruik van iconen - de vredesduif, de doodskist, de wereldbol, de schedel, de dood met de zeis, de kapitalist met hoge hoed en dikke pens - niet om zijn stellingname kracht bij te zetten. Een cartoon in 1995 over Neelie (toen nog) Peeper-Kroes - door hem afgebeeld als hoerige *madame* met een buik zwanger van dollars vanwege Kroes' relaties met afvalverwerkingsbedrijf TCR - leidde zelfs tot een rechtszaak. Kroes verloor overigens. De expositie bevat naast een selectie van de politieke spotprenten die Teo Gootjes voor kranten maakte ook voorbeelden van vrij werk. Hij studeerde aan de Grafische School en de Academie voor Beeldende Kunsten en die achtergrond heeft hij nooit losgelaten. Nog steeds is hij beeldend kunstenaar. Ook is er een bijbehorende, informatieve catalogus (ISBN 90-75938-29-2, €10, tevens te bestellen via de website *www.markiezenhof.nl*) verschenen waarin helaas Gootjes' vrije werk ontbreekt. RS

ADVERTENTIE

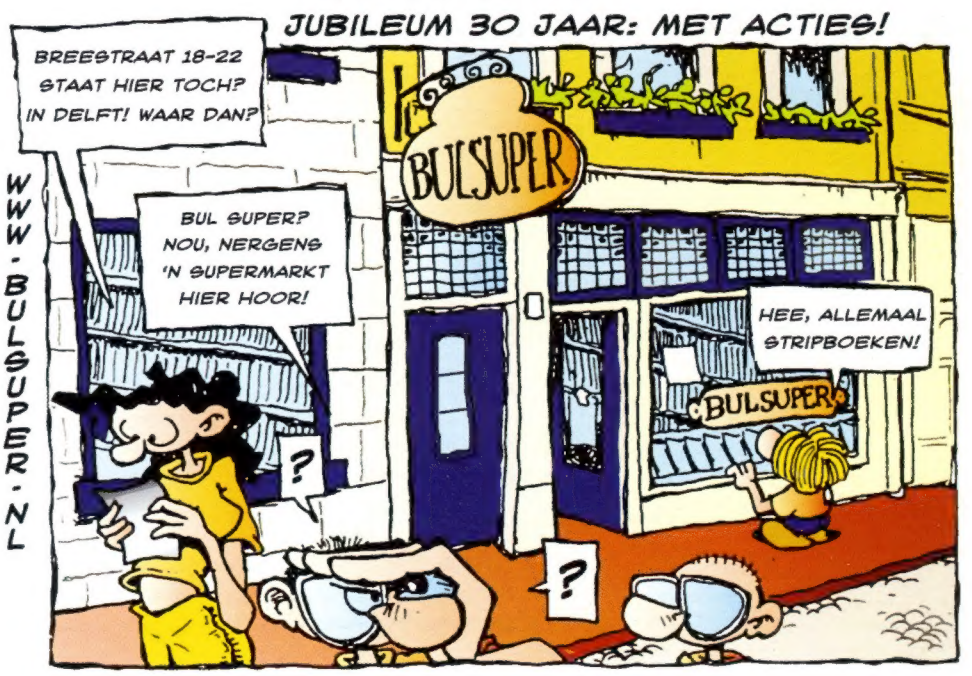
JUBILEUM 30 JAAR: MET ACTIES!
BREESTRAAT 18-22 STAAT HIER TOCH? IN DELFT! WAAR DAN?
BUL SUPER? NOU, NERGENS 'N SUPERMARKT HIER HOOR!
BULSUPER
HEE, ALLEMAAL STRIPBOEKEN!
BULSUPER
WWW.BULSUPER.NL

levenslange uitgever van *Kuifje*, nog langer met elkaar zullen blijven samenwerken.

19 JAN Daan Jippes publiceert vanaf 6 februari *Havank* in zeven kranten van uitgeefconcern Wegener. Het gaat om een herziene versie van het eerste verhaal – *Hoofden op hol* – in zwart/wit!

19 JAN Spinvis, de kersverse winnaar van de Popprijs, wil zijn komende album in stripboekvorm laten verschijnen. Eén van de tekenaars die hij op het oog heeft, is Hanco Kolk.

20 JAN Casterman heeft gisteren een communiqué verzonden, waarin bestreden wordt dat haar licentie op publicatie van *Kuifje*-albums gevaar loopt.

22 JAN In ieder komend nummer van *Hollands Diep*, het door uitgeverij De Bezige Bij van onder het stof gehaalde literaire tijdschrift (1975-1977) dat binnenkort bol zal staan met werk van De Bezige Bij-auteurs, zal stripauteur Dick Matena (63) twee pagina's verstripte fragmenten plaatsen uit Nederlandstalige of buitenlandse literatuur.

22 JAN Op 15 en 16 december 2007 viert het festival Strip Turnhout zijn dertigste verjaardag. De jury maakte onlangs de nominaties bekend voor de Bronzen Adhemar

ADVERTENTIE

STRIPWINKEL
WONDERLAND

wonderland productions
Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

ADVERTENTIE

→ TERUG VAN WEG

Wie aan het eind van de jaren negentig televisie keek, is ongetwijfeld bekend met Buffy, the Vampire Slayer. Deze creatie van Joss Whedon vocht wekelijks tegen vampiers, zombies en weerwolven, terwijl ze een dag later gewoon haar huiswerk af moest hebben. Dat concept sprak de doelgroep aan, dus toen na zeven interessante seizoenen het doek viel, bleven de fans enthousiast speculeren hoe het verder zou zijn gegaan in het leven van Buffy.

Begin maart komt aan dat speculeren een eind. Want dan verschijnt bij uitgeverij Dark Horse het eerste deel van de nieuwe maandelijkse serie *Buffy the Vampire Slayer*. Het spreekt voor zich dat bedenker Joss Whedon de serie gaat schrijven, hij is intussen bijna klaar met zijn werk voor de Marvel-comic *Astonishing X-Men*, terwijl het tekenwerk wordt verzorgd door Georges Jeanty (voorheen bekend van onder meer de titels *Weapon X* en *Gambit*). Het project kost $2.99 per nummer en is aangekondigd als miniserie, al bieden verschillende bronnen geen duidelijkheid over hoeveel delen de reeks zal tellen. De één roept zes delen, de ander twintig. Wat in elk geval duidelijk is geworden, is dat de serie het verhaal oppikt na de televisieserie. Whedon noemt het dan ook liefkozend 'seizoen acht'.

→ KERS EN VERS

Eens in de zoveel tijd moeten bekende concepten op hun kop worden gezet. In de comicwereld is dat al jaren een feit. Het maakt niet uit dat vrijwel iedereen weet, dat zelfs de grootste veranderingen op den duur toch weer worden teruggedraaid, het gaat om de illusie van verandering. Marvel Comics kan daar honderduit over meepraten.

In maart is het de beurt aan *The Avengers*. En goed nieuws voor de critici, want ditmaal komen de veranderingen niet zomaar uit de lucht vallen. Ze komen voort uit *Civil War*, de crossover die het afgelopen jaar door vrijwel elke comic van Marvel heeft geraasd. In dat verhaal stonden de helden Iron Man en Captain America tegenover elkaar en daarna was een scheuring binnen het team waar ze beiden lid van zijn niet meer dan logisch. Dus verschijnt een team in nieuwe samenstelling in de *New Avengers*, terwijl diezelfde maand een nieuwe, tweede maandelijkse titel wordt gelanceerd onder de naam *Mighty Avengers*. Brian Michael Bendis (ook schrijver van *New Avengers*) neemt de tekst voor zijn rekening, de tekeningen worden gemaakt door Frank Cho (van *Liberty Meadows*).

Ook dat andere klassieke superheldenteam, *Fantastic Four*, staat aan de vooravond van grote veranderingen. En ook in dit geval komen die veranderingen voort uit de crossover *Civil War*. Onenigheid tussen de teamleden leidde tot een breuk en makers Dwayne McDuffie (van de miniserie *Beyond*) en Paul Pelletier (recent tekenaar van *Exiles*) zetten een geheel nieuwe formatie in de steigers. Marvel houdt angstvallig geheim wie naast vaste krachten Thing en Human Torch de andere teamleden zijn. De laatste tijd zijn twee covers gelekt en hoewel het misinformatie kan zijn, lijken Storm en de Black Panther de belangrijkste kandidaten. Of wordt het toch de Silver Surfer?

→ EENS EEN HELS...

Een jaar of tien geleden was Image Comics de plek bij uitstek waar de tekeningen belangrijker waren dan een goed verhaal. Waar de stijl

DOOR **OLAV BEEMER**

belangrijker was dan inhoud. En waar populaire tekenaars opeens overtuigd waren dat zij ook wel een comic konden schrijven. De jaren daarna dook de uitgeverij bewust in de alternatieve hoek, maar sinds Erik Larsen (maker van *Savage Dragon*) aan de macht is, neigt Image heel stiekem weer richting de superhelden.

Na een succesnummer als *Invincible*, intussen al toe aan een achtste paperback, lanceert Image in maart weer twee nieuwe projecten die hun roots duidelijk hebben in de superheldenwereld. Dat begint met *Dynamo 5*, een serie over vijf buitenechtelijke kinderen van een onlangs overleden superheld, geschreven door Jay Faerber (hij schreef eerder *Noble Causes*) en getekend door nieuwkomer Mahmud Asrar. Precies een week later klinkt het startschot voor de driedelige miniserie *After the Cape*, door de relatief onbekende Howard Wong en Marco Rudy. De reeks vertelt het verhaal over een superheld die door zijn drankprobleem het respect van de burgers verloor en nu nauwelijks voor zijn gezin kan zorgen. Beide series zijn superheldenseries, dat is duidelijk. Maar dan net wel even anders. Wie weet is dat het gat in de markt, de niche die Image al die tijd zocht.

olav.beemer
@stripschrift.nl

BOVEN, VAN LINKS NAAR RECHTS -
- *Cross Bronx* eindelijk gebundeld.
- Nieuwe schrijver *Wonder Woman*.
- Nieuwe superhelden in *Dynamo 5*.
- Seizoen 8 van *Buffy* bij Dark Horse.

LINKS - *Mighty Avengers* door Bendis en Cho.

■ VERTREK Het zal niemand verbazen, dat Allan Heinberg (vorig jaar verantwoordelijk voor het succes van *Young Avengers*) na vijf nummers de DC-comic *Wonder Woman* verlaat. De schrijver miste deadline op deadline en voor een serie die net is herstart, is dat dodelijk. Heinberg wordt opgevolgd door boekschrijver Jodi Picoult.

■ OORLOG Schrijver en tekenaar Rick Veitch (*Swamp Thing*) gaat voor DC/Vertigo werken aan *Army@Love*, een nieuwe serie over een eenheid van de National Guard die voor onbepaalde tijd in het Midden-Oosten moet dienen. Vertigo probeert het de laatste twee jaar met veel nieuwe series en allemaal met succes. Hoe doen ze dat?

■ GEBUNDEL Bij Image verschijnen de komende tijd weer veel bundels van populaire series. Van *Cross Bronx* (van Michael Avon Oeming) tot *Casanova* (door de nieuwkomers Matt Fraction en Gabriel Ba) tot de tweede hardcover van Robert Kirkmans *The Walking Dead*.
Die laatste is driehonderd pagina's voor $29.99. Een koopje, dus.

■ OVERDAAD Het is de vraag of uitgeverij Virgin Comics de markt te snel overspoelt. Maar als *Gamekeeper* wordt gelanceerd met de naam van filmmaker Guy Ritchie op de cover, verdwijnt de kritiek. Althans, tot men ontdekt, dat Ritchie de serie alleen bedacht.
De rest wordt gedaan door Andy Diggle (*The Losers*) en Mukesh Singh.

Een nieuwe formule voor Michel Vaillant

BOVEN - Michel Vaillant samen met Philippe en Jean Graton. Een ijzersterk team dat nog steeds aan de basis staat voor vele racesuccessen in stripland.
ONDER - Reeds vijftig jaar doet het Vaillante-team mee aan de Formule 1. Alle ontwikkelingen in deze dynamische sport zijn in *Michel Vaillant* te volgen. Alleen rijderswissels komen nauwelijks voor: Michel rijdt veelal samen met teamgenoot Steve Warson.

DOOR WILLARD MANS & RIK SANDERS

Michel Vaillant **bestaat dit jaar vijftig jaar! Van een gouden jubileumviering wil uitgeverij Graton echter weinig weten. 'Dat is alleen voor strips die niet meer verschijnen', vindt directeur en stripauteur Philippe Graton. 'En *Michel Vaillant* is springlevend!'**

Dat neemt niet weg dat de uitgeverij spectaculaire plannen heeft. De strip krijgt een opfrisbeurt en zal na zeventig albums een herstart maken met een nieuw eerste deel! Bovendien worden alle zeventig 'oude' delen herdrukt in een speciale omnibus-reeks.

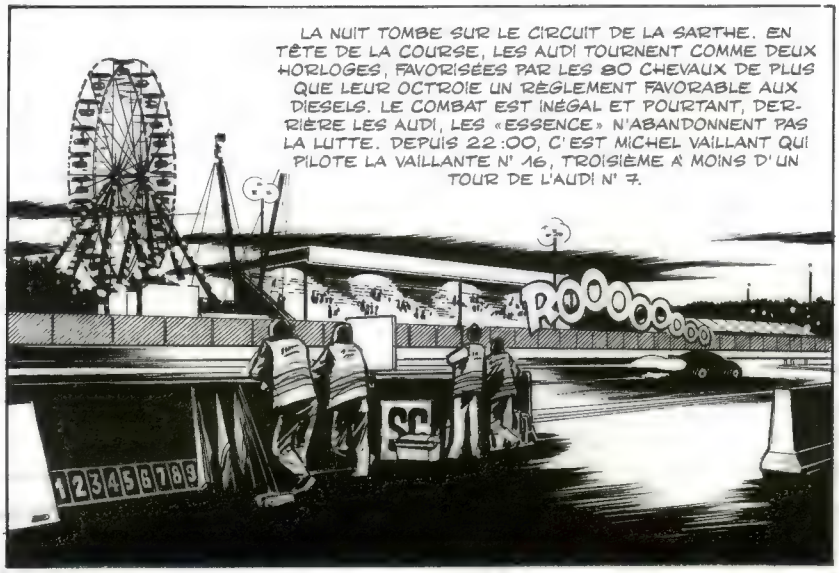
LA NUIT TOMBE SUR LE CIRCUIT DE LA SARTHE. EN TÊTE DE LA COURSE, LES AUDI TOURNENT COMME DEUX HORLOGES, FAVORISÉES PAR LES 80 CHEVAUX DE PLUS QUE LEUR OCTROIE UN RÈGLEMENT FAVORABLE AUX DIESELS. LE COMBAT EST INÉGAL ET POURTANT, DERRIÈRE LES AUDI, LES «ESSENCE» N'ABANDONNENT PAS LA LUTTE. DEPUIS 22:00, C'EST MICHEL VAILLANT QUI PILOTE LA VAILLANTE N° 16, TROISIÈME À MOINS D'UN TOUR DE L'AUDI N° 7.
ROOOOOOOO
1 2 3 4 5 6 7 8 9

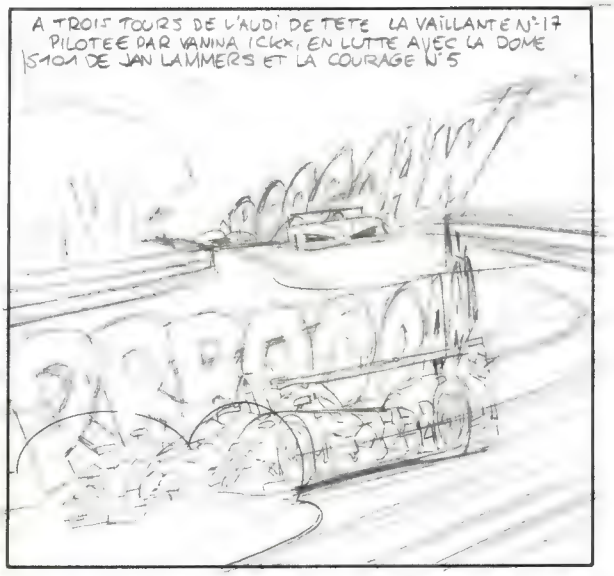
A TROIS TOURS DE L'AUDI DE TÊTE LA VAILLANTE N°17 PILOTÉE PAR VANINA ICKX, EN LUTTE AVEC LA DOME S101 DE JAN LAMMERS ET LA COURAGE N°5

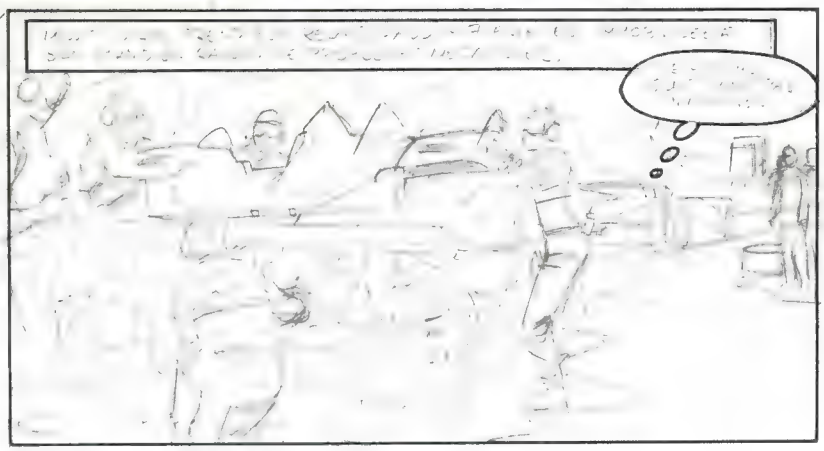

Philippe Graton (1961), zoon van Jean Graton, de bedenker van *Michel Vaillant*, bestiert sinds 2005 als *administrateur délegué* de uitgeverij Graton Editeur. Hij beschouwt zichzelf echter meer als auteur dan als directeur van het bedrijf. Als opvolger van zijn vader bedenkt hij de nieuwe avonturen van raceheld Michel Vaillant, voor eeuwig geflankeerd door zijn boezemvriend èn rivaal Steve Warson, zijn vader Henry (patriarch en directeur van de autofabriek annex renstal Vaillante), oudere broer Jean-Pierre (autobouwer) en zorgzame moeder Elisa-beth. De verhalen worden uitgewerkt in teamverband, samen met de tekenaars van 'Studio Graton': Christian Papazoglakis, Robert Paquet en Nedzad Kamenica. Zijn vrouw Dominique is verantwoordelijk voor de vormgeving.

De inmiddels 83-jarige bedenker Jean Graton is sinds het album *China Moon* uit 2005 teruggetreden, maar wordt op de achtergrond nog regelmatig op de hoogte gehouden van de lopende projecten (zie het artikel *Ruim baan voor Jean Graton* op pagina 18-25 van dit nummer).

Restyling

Michel Vaillant debuteerde in 1957 met een aantal korte strips in het weekblad *Kuifje*. Deze moderne ridder rijdt in 2007 dus al vijftig jaar zijn rondjes op zijn 'ijzeren ros'! Toch wil Philippe Graton, die we ontmoeten in zijn kantoor in Brussel, niet al teveel stilstaan bij dit jubileum met een gouden randje. 'Er zijn zoveel stripkarakters die Abraham halen of zelfs de zestig jaar. Het betreft dan doorgaans gepensioneerde striphelden waarover niets nieuws te melden valt. Ik associeer Michel Vaillant niet met vijftig jaar en ik wil ook niet horen en lezen dat hij al zo oud is. Hij is geen humoristisch karakter met een gekke neus, maar een realistisch personage van ergens midden in de twintig. Kijk, de serie is vijftig jaar oud; het idee dat Michel Vaillant zijn gouden jubileum viert slaat nergens op.'

'Natuurlijk laten we dit feit niet geruisloos voorbij gaan', nuanceert hij. Al voegt Graton er gelijk aan toe dat de tijdspanne om iets te vieren eigenlijk twee jaar bedraagt. Michels eerste optreden was dan wel in 1957, maar het album *De grote match*, het eerste vervolgverhaal in *Kuifje*, kwam pas in 1959 uit!

De 'erfgenaam' benadrukt dat uitgeverij Graton het jaar 2007 vooral gebruikt om een aantal nieuwe projecten te lanceren. Het meest in het oog springend is de nieuwe start van de strip. Na deel 70, dat zich afspeelt in Le Mans en in juni verschijnt, zet de uitgeverij een punt achter deze reeks 'oude verhalen'. De strip krijgt een opknapbeurt. De karakters worden gemoderniseerd, de grafische stijl lichtjes veranderd, er komt een andere inkleuring en de serienummering van deze strip 'nieuwe stijl' begint weer vanaf nummer één. Over de inhoud van het eerste deel wil Graton nog weinig kwijt. 'Ik heb een paar ideeën maar die zijn nog niet uitgekristalliseerd. Nee, Michel Vaillant wordt niet ouder. Misschien doe ik wel iets met zijn zoon Patrick uit de korte strip *Zijn mooiste overwinning*. Die is alleen bekend van een geboortemelding. Zelfs mijn vader kent hem niet. Voor zover wij weten bevindt die zoon van Michel zich in een kelder, geketend, en draagt hij een ijzeren masker!' *(hard gelach)*. Hij verwacht overigens dat de *restyling* van *Michel Vaillant* pas in 2008 officieel met een album wordt bekrachtigd. Momenteel werkt de studio nog aan het laatste album in de oude vorm. Deel 70 speelt zich af tijdens De 24 uur van Le

BOVEN - Schets van pagina 27 uit album 70. Met in het tweede en derde plaatje: Oranje-trots Jan Lammers en Spyker doen mee aan De 24 uur van Le Mans.

ONDER - Steve Warson, de explosieve boezemvriend van Michel Vaillant.

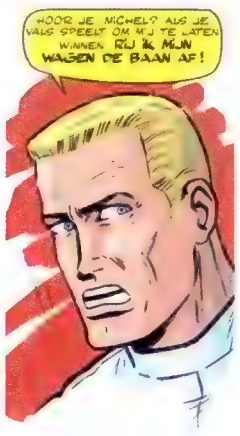

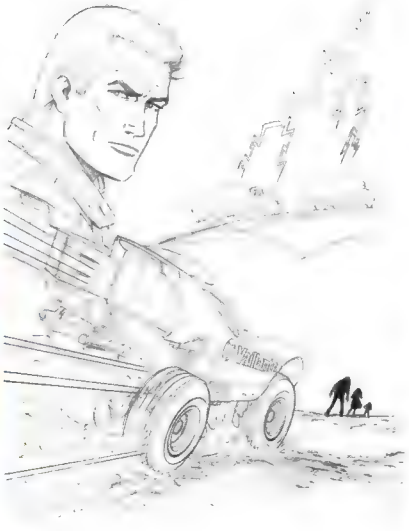

BOVEN - Schets en omslag van album 69, *De hel naast het circuit.*

ERNAAST - Scène in schets uit album 70, het laatste deel uit de 'oude reeks' *Michel Vaillant.*

RECHTSBOVEN - Jean Graton naast de Vaillante-raceauto tijdens De 24 uur van Le Mans in 1997. Het team werd verrassend vierde.

Mans. Graton heeft het scenario al drie keer herschreven, al blijft het uitgangspunt hetzelfde: het wordt een 'ouderwets' avontuur met honderd procent racerij! 'Eén van de verhaallijnen zal de strijd tegen het team van Audi zijn, dat de laatste jaren een abonnement heeft op het winnen van deze race. Het hoofdverhaal richt zich op de twee wagens van het Vaillante-team: Michel krijgt te maken met een nieuwe, jonge coureur die met hem 'Le Mans' rijdt. Er ontstaat een spanningsveld tussen teamdiscipline en teamorders, en het gaan voor je eigen kansen.'

Jubeljaar

Om er toch nog even op terug te komen: het tiende lustrum zou een mooie aanleiding vormen om nu eindelijk eens het Brusselse stadsgezicht met een muurschildering van Michel Vaillant op te vrolijken. Want het blijft een opvallend hiaat tussen alle, inmiddels wèl gerealiseerde stripfresco's van andere helden. Nietwaar? Graton spreekt een *mea culpa* uit. 'Het gemeentebestuur van Brussel heeft ons al lang benaderd voor zo'n muurschilderij. Net als dat van Angoulême trouwens. Op beide verzoeken hebben we positief geadviseerd. Ze wachten op onze projectvoorstellen. Alleen... de tijd ontbreekt. We werken met een klein team en het is heel druk. Als we een gaatje hebben en we denken dat we het aankunnen, dan gaan we ervoor. Maar ik denk dat dat niet eerder zal zijn dan eind 2007.'

Als hij dan toch aan activiteiten in dit jubeljaar moet blijven denken, vertelt Graton dat de bioscoopfilm *Michel Vaillant* (zie kader) waarschijnlijk op tv zal worden uitgezonden. Tevens komt er misschien een nieuw autoproject, zoals in 1997 toen autobouwer Yves Courage onder de naam Vaillante meereed tijdens De 24 uur van Le Mans en in 2000 toen er echte Vaillante-wagens werden gebouwd, ingezet en bestuurd door Franse beroemdheden tijdens The 3Com Star Challenge. Of zoals in 2004, toen een Vaillante-rijschool het licht zag en er een 'Team Vaillante' deelnam aan het Franse Formule 3 Renault 2000 kampioenschap.

Concreter is in ieder geval de grootschalige integrale herdruk van de albumcollectie. De zeventig delen worden in een nieuw jasje gestoken en per drie gebundeld. Daarbovenop worden alle korte verhalen die ooit van *Michel Vaillant* zijn verschenen, in chronologische volgorde in de bundels opgenomen. Ook krijgt ieder deel een nawoord van zestien pagina's, waarin gerenommeerde autojournalisten de avonturen in een historische context plaatsen. Graton voorziet een omnibus-reeks van zo'n vijfentwintig banden die niet alleen vijftig jaar *Michel Vaillant* toont, maar ook de ontwikkelingen van een halve eeuw autosport. 'Ik beschouw het als een bijzondere encyclopedie van het racen. De eerste twee banden zullen in juni uitkomen met titels als *De gemaskerde racer* en *De renbaan van de angst*. Die geven een mooi beeld van de Formule 1 en andere wedstrijden uit de jaren vijftig.'

De integrale herdruk zal ook in Nederland verschijnen. Goed nieuws, want niet meer alle titels zijn in het Nederlands leverbaar. Uitgeverij Graton heeft namelijk een aantal albums van uitgeverij Harko/Novedi, de delen 35 tot en met 39 (uit de *Wham*-periode), alleen in het Frans herdrukt. 'We zijn wel begonnen met een herdruk in het Nederlands van die Novedi-boeken, maar de productiekosten lagen toch te hoog, gelet op de omzet die we ermee draaiden.'

RECHTS - De makers van de speelfilm baseerden hun verhaal losjes op *Nr 13 aan de start.*

ERNAAST - Julie Wood bij het graf van haar (film)geliefde.

GEHEEL RECHTS - Steve Warson slaat in Turkije over de kop.

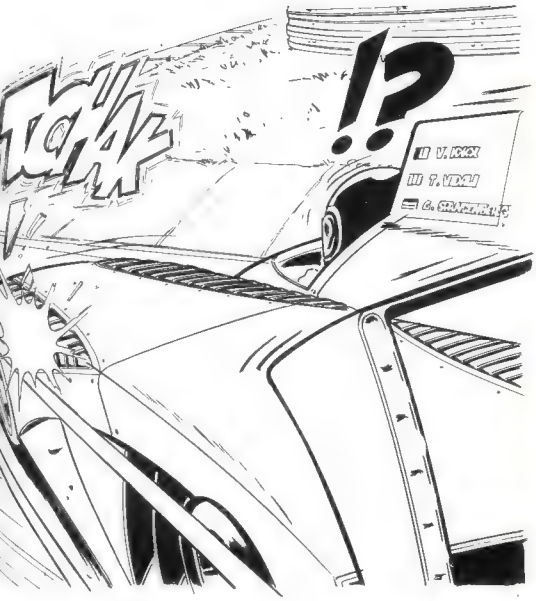

Opvolging

Philippe Graton heeft er nooit bewust op aangestuurd zijn vader op te volgen. Ook toen hij klein was, kwam bij hem nooit de gedachte op om later aan *Michel Vaillant* te werken. Hij benadrukt het toeval. 'De eerste keer was in 1982, toen mijn vader na conflicten met de uitgevers Lombard, Dargaud en Novedi bij geen enkele uitgeverij meer terecht kon. Hij besloot zijn nieuwe verhaal, *Paris-Dakar*, zelf uit te geven. Ik heb hem geholpen bij het vinden van een drukker en een distributeur, en het bedenken van een naam, Graton Editeur, en een logo. Dit was tijdelijke hulp. Ik had niet de intentie om hem structureel te ondersteunen.'

Zoon Philippe maakte vervolgens een (foto)journalistieke carrière. Begin jaren negentig ging hij in opdracht van Sygma, zijn toenmalige agentschap, naar Vietnam voor een fotoreportage. 'Toen ik terugkeerde zei ik tegen mijn vader: 'Je moet één van de volgende avonturen van *Michel Vaillant* in Vietnam laten afspelen. Het land is fantastisch, er wonen interessante mensen, ze zijn dol op auto's en motoren, en de markt heropent zich voor westerse bedrijven'. Hij zei toen: 'Het is jouw idee en jij hebt de foto's en de indrukken, schrijf maar een scenario'. Dat deed ik, al wachtte ik enigszins bevreesd de reactie van mijn vader af. Terecht, want die stuurde de eerste versie direct terug. Teveel journalistiek en te weinig dialogen!' Uiteindelijk – na het nodig schaafwerk – groeide het script in 1994 uit tot het 57e album, *Sporen van Jade*. Het verhaal sloeg aan en Jean Graton vroeg zijn zoon om door te gaan met schrijven. Hijzelf had veel plezier gehad in het tekenen van de Vietnamese aflevering, omdat de creatieve vrijheid groter was dan hij zichzelf had toegestaan bij zijn eigen verhalen. De jaren begonnen echter te tellen voor de op dat moment 71-jarige veteraan, en het idee van een opvolger sprak hem aan. Het reizen werd hem te vermoeiend en bovenal was de voertaal op de racecircuits vooral Engels geworden, een taal die de oude Graton niet beheerst.

Philippe kon zijn energie kwijt in het scenarioschrijven: 'Het is te vergelijken met het maken van fotoreportages: bij beide vertel je een verhaal in plaatjes. Maar ook deze rol van scenarist heb ik nooit gepland. Het was eigenlijk de bedoeling dat *Sporen van Jade* een eenmalige oefening zou zijn.'

Maatschappelijke aandacht

Sinds de zoon het bedenken van de verhalen heeft overgenomen van zijn vader heeft de reeks er een sociale dimensie bij gekregen. De strip sluit vaker aan op maatschappelijke thema's die het beperkte wereldje van de autosport ontstijgen. In *Sporen van Jade* toont Philippe Graton de armoede in Vietnam. Het harde bestaan van de straatkinderen in Saigon

Voor de camera

Van *Michel Vaillant* bestaan drie tv-/filmbewerkingen. In 1967 verscheen *De avonturen van Michel Vaillant* in Frankrijk op tv, in zwart/wit in 13 afleveringen. Eind jaren tachtig kwam er een tekenfilmserie in kleur uit – 65 episodes van 26 minuten – een co-productie van een Franse, Amerikaanse en Japanse studio. In de Verenigde Staten werd deze tv-animatie vertoond onder de naam *Heroes on Hot Wheels*. In 2003 verscheen de speelfilm *Michel Vaillant* van regisseur Louis-Pascal Couvelaire, producer/scenarist Luc Besson en scenarist Gilles Malençon. De opnames voor deze film werden gemaakt tijdens de echte '24 uur van Le Mans' in 2002. Het bijzondere aan deze spectaculaire bioscoopfilm is dat een lid van het Vaillante-team, David Dougherty, sterft in een *crash*, nadat er geknoeid is met zijn wagen. Dat is niet echt des Gratons, maar scenarioschrijvers Besson en Malençon kregen de vrije hand. Zij baseerden hun verhaal van de film losjes op dat van de strip *Nr 13 aan de start*, waarin de misdadige coureur Bob Cramer door het lint gaat, en de verwikkelingen in de reeks rond de Leader en Ruth, Vaillants aartsvijand en zijn dochter. Van het oorspronkelijke filmscenario is ook een stripalbum gemaakt, *Voor David* (album 67). Dit deel vormt een buitenbeentje in de reeks. Besson en Malençon zijn de feitelijke scenarioschrijvers en het verhaal is anders van toon – harder, sneller – dan de gangbare albums. Saillant is ook de rol van Julie Wood, die hier opduikt als treurend liefje van de verongelukte David, als een anachronisme in de serie zelf.

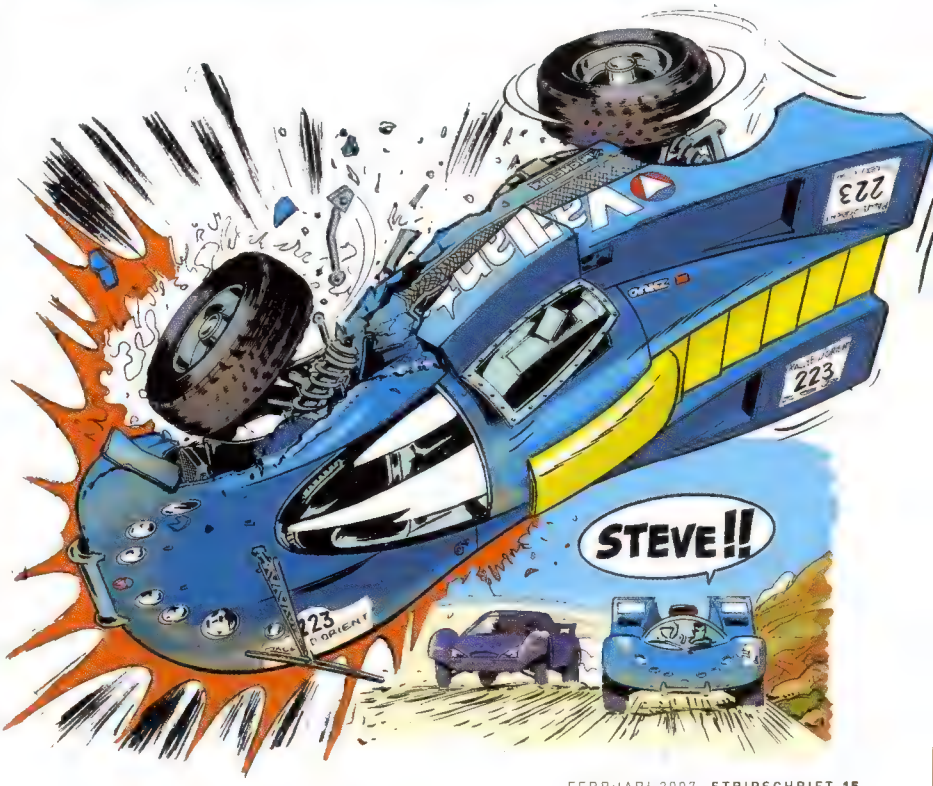

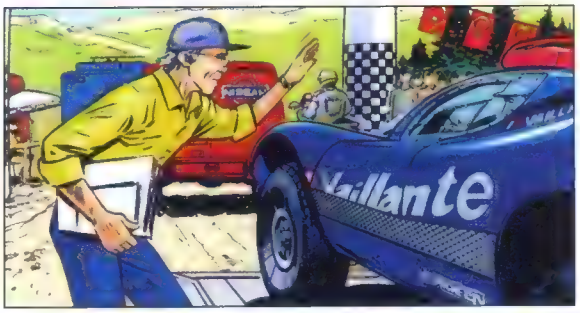

RECHTS - In het album *De hel naast het circuit* is René Metge de organisator van de Rally van de Oriënt.

RECHTS - Rally-organisator René Metge moet tijdens zijn Iran-reis aan de bak.

BIJ HET DOORKRUISEN VAN HET DORP, VERBODEN MEER DAN 50 KM/H TE RIJDEN! ELKE OVERTREDING WORDT GEREGISTREERD DOOR DE GPS EN DE SANCTIE GAAT ONMIDDELLIJK IN: 30 SECONDEN STRAFTIJD PER EXTRA KM/H!

RECHTS - Documentatie voor het afbeelden van moderne technologie als een boordcomputer en GPS-apparatuur in racewagens.

ONDER - Michel Vaillant rijdt in Sjanghai de eerste Formule 1-race van China. Dat gaat niet van een leien dakje.

staat in schril contrast met de kokerblik van Steve Warson die alleen maar bezig is met het organiseren van een omstreden rally door het land. In het album *China Moon* speelt naast de opkomst van China als wereldeconomie en het organiseren van een eerste Formule 1-race ook het vraagstuk van de vervuiling een prominente rol. Autofabrikant Vaillante wil in Sjanghai een auto op waterstof introduceren die de ecologische dreiging van het exponentieel groeiende wagenpark in China kan indammen. En in album 69 – *De hel naast het circuit* – wordt kinderarbeid aan de kaak gesteld.

'Veel lezers en journalisten hebben dit opgemerkt. Het is echter niet mijn intentie om via *Michel Vaillant* te laten zien dat de wereld zich druk moet maken om allerlei misstanden en bedreigingen. Hun opmerkingen hebben me wel aan het denken gezet. Een logische verklaring voor die wijdere blik is mijn journalistieke achtergrond. Ik heb veel gereisd en reportages gemaakt. Dat verruimt je blikveld.' Graton wijst op *De hel naast het circuit*, dat in Turkije plaatsgrijpt. Oorspronkelijk had dit album Iran als locatie. Daar zou de Rally van de Oriënt gehouden worden. Organisator en ex-coureur René Metge, een groot liefhebber van dat land, wilde de buitenwacht kennis laten maken met het andere Iran. De mensen in het westen zien doorgaans alleen de problematische kant. Zijn idee was om dat via een sportevenement te doen: een aansprekende wedren die ook de nodige publiciteit met zich mee zou brengen. Graton wilde er een aflevering van *Michel Vaillant* aan wijden. 'Ik ben met hem naar Iran geweest om contacten te leggen, de rally uit te stippelen en het routeboek te schrijven. Alleen toen na de verkiezingen Mahmoud Ahmadinejad tot president werd benoemd, kwam er een strenger bewind: het project sneefde. En dat dreigde ook voor mijn verhaal. Ik besloot vervolgens om de rally in de strip in Turkije te laten plaatsvinden en ben ook naar dat land afgereisd om me te documenteren. Maar ik heb nog zoveel foto's en aantekeningen liggen van Iran, een prachtig land, dat Michel Vaillant daar vast een keer zal opduiken.'

Artistiek testament?

Maar hoe maatschappelijk georiënteerd *Michel Vaillant* tegenwoordig ook mag zijn, Graton houdt goed in de gaten dat de band met de racewereld intact blijft. Niet voor niets is het komende album als vanouds gesitueerd op het circuit van Le Mans in Frankijk. De '24 uurs' heeft altijd een prominente rol gespeeld in de serie. Ook Graton jr. moet net als zijn vader de recente ontwikkelingen in de autosport voortdurend volgen, onder meer om de voortschrijdende digitalisering bij te houden. In *De hel naast het circuit* maken de rijders bij voorbeeld gebruik van satelliettechnologie. 'De tijden zijn wel veranderd', merkt hij. 'Waar mijn vader vroeger makkelijk toegang had tot de circuits en autocoureurs kon ontmoeten in de *paddock*, het rennerskwartier, heb je tegenwoordig over-

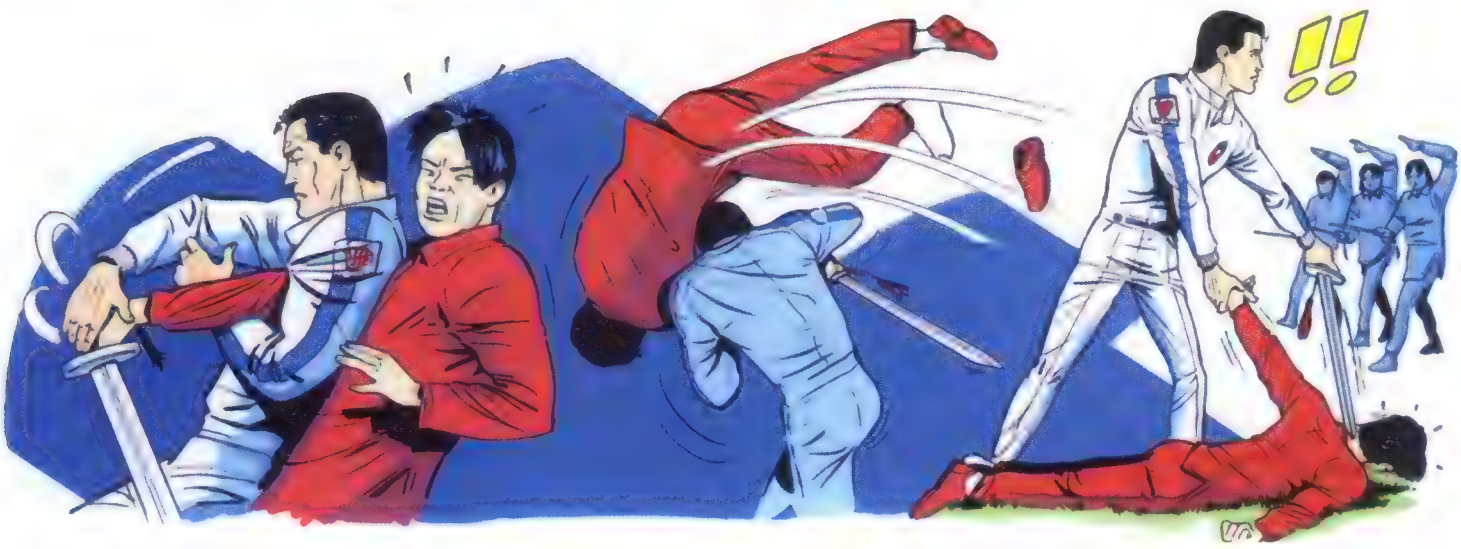

al autorisatie en pasjes voor nodig. Coureurs worden afgeschermd voor de buitenwereld via een cordon van beveiligers en publiciteitsmedewerkers. Alleen in de motorwereld kan ik me nog relatief vrij bewegen.'

Dat de Nederlandse fabrikant van luxe sportwagens Spyker zich tegenwoordig op de autosport stort en zich zelfs manifesteert als Formule 1-renstal, is Graton niet ontgaan. Hij ziet er zelfs parallellen in met het familiebedrijf Vaillante. 'De eerste keer dat ik Spyker in 'Le Mans' zag, was ik verbaasd. De racewagen oogde fraai en er zat een team aan verbonden dat qua grootte wel iets weg had van het familiegebeuren rond Vaillante in de strip. Ik zei tegen mezelf: 'als Vaillante aan 'Le Mans' meedoet, zou dat er zo uit behoren te zien. In deel 70 voeren we overigens Spyker als renstal op!'

Bestaat er een artistiek testament, zoals Willy Vandersteen dat voor zijn *Suske en Wiske*-opvolgers van Studio Vandersteen naliet? Graton zegt dat zijn vader zoiets niet heeft opgesteld. 'Hij heeft vertrouwen in ons. Uiteraard zijn er soms keuzes die hem verbazen, maar hij begrijpt volkomen dat de strip evolueert. Sterker nog, mijn vader vraagt om verandering! Ik vind dat knap. Je komt niet vaak auteurs tegen die hun opvolging vrijlaten zonder condities te stellen en accepteren dat het na hen doorgaat op een andere manier. Een kunstuiting die zich niet meer ontwikkelt, is dood.'

Philippe erkent dat zolang zijn vader leeft, deze altijd nog een veto kan uitspreken. Jean Graton heeft de uitgeefrechten ondergebracht in Graton Editeur, maar bezit nog het auteursrecht. Maar zo'n veto-situatie zal zich niet voordoen, stelt hij. 'Ik blijf mijn vader betrekken bij de activiteiten die de studio onderneemt en vraag ook regelmatig naar zijn mening. Bovendien beseft de studio dat er de verantwoordelijkheid ligt om verhalen te maken in de geest en de stijl van mijn vader. Ik wil dat de link met zijn werk en zijn stijl blijft bestaan. Soms zijn we roomser dan de paus! Studiomedewerkers moeten bij voorbeeld nog steeds met het penceel inkten en niet met de computer.' *(lacht)*

Dit basisprincipe geldt tevens voor de *restyling*, beklemtoont Graton. De kracht van *Michel Vaillant* – de zin in avontuur, de strijd om rechtvaardigheid, de sportiviteit en de familiaire normen en waarden – wordt niet aangetast. 'Het karakter van Michel Vaillant ontwikkelt zich, de wereld om hem heen verandert zeker, de situaties in de strips verschillen met die van vroeger, maar de grondbeginselen van de serie blijven dezelfde.'

Potentieel

De afgelopen paar jaar bemoeide Jean Graton zich al niet meer met de dagelijkse beslommeringen rond zijn uitgeverij. Door een zenuwbeschadiging tijdens een heupoperatie kan hij moeilijk lopen en zeker geen lange tijd achter een bureau zitten. Hij besloot in 2005 definitief te stoppen en de leiding in handen van zijn zoon te leggen. De doelstelling van uitgeverij Graton blijft in ieder geval om elk jaar een nieuwe *Michel Vaillant* uit te brengen. Dat houdt de aandacht voor de serie vast en zorgt voor continuïteit. Daarnaast probeert de uitgever op een intelligente manier de uitstraling van het fonds te vergroten. Zo zijn er naast *Michel Vaillant* twee andere, tot in de puntjes verzorgde collecties opgezet. Philippe Graton bedacht in 1995 de serie *Dossier Michel Vaillant*, waarin grootheden uit de racewereld in woord en beeld worden belicht. Inmiddels zijn er negen delen verschenen, onder andere over Enzo Ferrari, Ayrton Senna, Fangio en natuurlijk de Belgische coureur Jacky Ickx, die ook vaak in de *Michel Vaillant*-albums als levensecht personage is opgevoerd. Voorts is er de reeks *Onuitgegeven toppers* (momenteel 13 titels). Hierin worden stripverhalen van *Michel Vaillant* opgenomen die buiten de gangbare serie zijn gepubliceerd alsook andere stripproducties van Jean Graton. Denk aan de verhalen *Uit de verhalentrommel van Oom Wim* uit de jaren vijftig die hij voor het weekblad *Robbedoes* maakte, de soapstrip *De Labourdets* uit de jaren zestig (op scenario van zijn vrouw Francine), en andere strips over sport en avontuur.

Philippe Graton is ervan overtuigd dat een grotere *exposure* van uitgeverij Graton ook tot hogere verkopen leidt. De film die bij voorbeeld in 2004 uitkwam, zorgde voor een albumverkoop die drie keer zo hoog lag als daarvoor. 'De kunst is om die groei vast te houden. In Nederland en België is de distributie echter een groot probleem. Onze boeken laten we via Dupuis (Balloon Books) verspreiden, maar die loopt er niet warm voor. Ze worden slechts in kleine aantallen over kiosken en winkels verspreid. Wij ontvangen veel e-mail van lezers die niet aan onze strips kunnen komen. Balloon Books geeft voorrang aan zijn eigen fondsen, vooral de Dupuis-albums. Die liggen wel overal in grote stapels!'

In Frankrijk verkoopt uitgeverij Graton van iedere *Michel Vaillant* zo'n 50.000 stuks. In Wallonië ligt dat aantal op 10.000. De Nederlandstalige afzetmarkt is eveneens goed voor een oplage van 10.000 albums. Graton geeft een concreet verkoopcijfer van deel 68 – *China Moon*: in Nederland gingen er hiervan 4930 over de toonbank en in Vlaanderen 5600. Hij is ervan overtuigd dat dit aantal door een grotere naambekendheid nog flink kan stijgen. Voorts worden de titels van Graton Editeur verkocht aan sub-uitgevers, zoals Marginalia in Portugal, Mozaik (van het maandblad *Zack*) in Duitsland, Panini in Italië, Modern Times in Griekenland, Planeta in Spanje en Twoj-Komics in Polen, waar de oplages schommelen tussen een paar duizend en vijfduizend. De Engelstalige markt is wel eens geprobeerd, maar daar slaat de (te Europese?) strip niet aan.

Het distributiecontract met Dupuis loopt dit jaar af. Graton hoopt dan met een distributeur in zee te kunnen die wèl oog heeft voor het potentieel van het fonds in Nederland en Vlaanderen. 'In Italië is via een samenwerking met de krant *Repubblica* een *Michel Vaillant*-album in een oplage van 30.000 exemplaren verschenen. Het kan dus wel. Het is deels een kwestie van communicatie: laten weten dat je er bent.'

willard.mans@stripschrift.nl
rik.sanders@stripschrift.nl

BOVEN - Philippe Graton maakte veel foto's in Iran voor de Rally van de Oriënt. Die ging in werkelijkheid niet door. Het land blijft een potentiële locatie voor een avontuur van Michel Vaillant. In *Spanning in Bercy* duikt Philippe Graton zelf op als cameo in de rol van fotojournalist, zijn oude professie (pagina 12, laatste plaatje).

LINKS - Vaillants aartsvijand Leader als *lookalike* van Doctor No uit de gelijknamige *James Bond*-film.

ONDER - Extra reeksen, zoals *Dossier Michel Vaillant* en *Onuitgegeven toppers*, moeten Graton Editeur meer voor het voetlicht brengen.

FOTO WILLARD MANS

Jean Graton (1923) heeft een 54-jarige loopbaan als striptekenaar achter de rug. Na een korte verbintenis met Dupuis stapte hij in 1953 over naar Lombard. Dat was het startsein voor een indrukwekkende maar ook tumultueuze loopbaan. Graton voer het liefst zijn eigen koers, en die botste vooral met uitgevers. Nauw verwant met de stripscene heeft hij heeft zich nooit gevoeld; wel met de autorensport. In 2005 stopte hij als auteur van *Michel Vaillant*, maar achter de schermen roert deze Belgische Breton zich desgewenst nog stevig.

Ruim baan voor Jean Graton

DOOR WILLARD MANS & RIK SANDERS

BOVEN - Philippe en Jean Graton in het kantoor van Graton Editeur in Brussel.

MIDDEN - Michel Vaillant is dol op alles wat hard gaat en een motor heeft.

RECHTS - Jean Graton geeft de studiotekenaars uitleg. Van links naar rechts: Nedzad Kamenica, Jean Graton, Christian Papazoglakis en Robert Paquet.

Uitgeverij Graton Editeur zit verstopt op een binnenplaats van een pand aan de Waterloose Steenweg, een drukke, ellenlange uitvalsweg in het Brusselse Ukkel. Een aldaar neergeplante moderne kantoorbarak vormt de uitvalsbasis voor de uitgeef- en tekenactiviteiten. Philippe Graton heeft sinds 2005 het stokje overgenomen van vader Jean. Hij wordt bijgestaan door een aantal studiotekenaars, want zoon Philippe zet de verhalen uit, maar tekent ze niet.

Bij binnenkomst blijkt de studio in bespreking te zijn. Philippe heeft zijn vader gevraagd om het meest recente album, *De hel naast het circuit*, onder de loep te nemen en het tekenwerk te vergelijken met oudere albums die als referentie dienen voor de huidige tekenploeg. Zijn kritiek is gefundeerd doch ongezouten: 'een te kleine hand daar, een vertrokken perspectief hier en sommige figuren die op de achtergrond van een tekening staan missen een gezicht.' Een echt gevalletje van 'Papa leest nog zonder bril'. De medewerkers luisteren...

Authentiek

Gedreven is de inmiddels 83-jarige Jean Graton altijd geweest. Beroemd zijn de realistische weergaven van weg-, terrein- en stratencircuits. Niet alleen het parcours is werkelijkheidsgetrouw geschetst, maar ook de *paddock*, waar de coureurs hun kamp opslaan, en de *pits*, de werkplaats van een renstal, zijn gedocumenteerd. Hij vermengde feit en fictie op een knappe manier. Graton was één van de eerste stripauteurs die regelmatig zijn tekentafel verliet om op locatie sfeer te proeven, op de piste te praten met racers, constructeurs en monteurs, en aantekeningen in woord en beeld te maken. Zo tekende hij mannen die langs de racebaan stonden en met behulp van verschillende typen vlaggen aan coureurs signalen doorgaven, bij voorbeeld als er langzaam gereden moest worden vanwege een *crash*. 'Veel van mijn authentieke details zijn inmiddels achterhaald, vooral door de oprukkende digitalisering. Ik volg de autosport niet meer intensief, moet ik bekennen. Er is zoveel veranderd. Vroeger liepen er mensen met allure rond. Tegenwoordig draait het voornamelijk om zakelijke belangen en geld.'

Ook de rondscheurende bolides zijn technisch geloofwaardig getekend. Een rode draad in de *Michel Vaillant*-cyclus vormen de ontwikkelingen in de Vaillante-autofabriek, waar Michels broer Jean-Pierre, om de concurrentie voor te zijn, de nieuwste modellen altijd uitrust met nieuwe technologische hoogstandjes, zoals een automatische versnellingsbak,

beweegbare spoilers of – in het recente album *China Moon* – een motor die loopt op waterstof.

Graton vroeg ook advies aan autorenprofs. Over hoe je je voelt aan het begin van een race, hoe je een coureur moet inhalen en hoe het is om ingehaald te worden, hoe je onder wisselende weersomstandigheden moet rijden en hoe je op verschillende circuits, zoals het stratencircuit van Monaco, moet navigeren. Vooral de relatie met de Belgische piloot Jacky Ickx werd innig. 'Die kwam geregeld bij me over de vloer. Hij vond het geweldig dat hij in de strip stond.' Graton voerde ook vele bekende personages uit de racewereld op in de *Michel Vaillant*-verhalen. Eerst nog als bijfiguren, maar op enig moment koersten Michel Vaillant, Steve Warson en andere teamleden ook tegen werkelijk levende rijders. Alle grote namen vonden het prachtig, alleen de Britse coureur Nigel Mansell stribbelde tegen. Althans zijn manager: die wilde inspraak in de rol die Mansell zou spelen in de strip. Daar bedankte Graton vriendelijk doch beslist voor.

Hoeksteen van de samenleving

Graton erkent dat de *Michel Vaillant* in de jaren zestig zijn hoogtijdagen beleefde. De verkopen lagen een stuk hoger dan vandaag - naar schatting zijn er inmiddels in totaal wereldwijd twintig miljoen albums verkocht - en de televisie was toen nog niet wijd en zijd verspreid. 'De serie voorzag in een behoefte naar informatie over de racewereld. In tegenstelling tot vandaag de dag waren er toentertijd geen tv-uitzendingen rond het Grand Prix-circus of andere toernooien. Mensen informeerden zich via de strips, zèlfs diegenen die beroepsmatig met racen bezig waren hielden zich op de hoogte van zaken die zich op de circuits afspeelden.' Daarnaast vallen vooral de oudere verhalen op door een sterk moralistische ondertoon. Michel Vaillant appelleerde aan een bepaalde behoefte aan zekerheid in de samenleving, meent hij. '*Michel Vaillant* was een serieus

BOVEN – Zijn latere vrouw Jolijn Latour fotografeert Michel in *Nr 13 aan de start* voor een reportage in een jeugdblad.

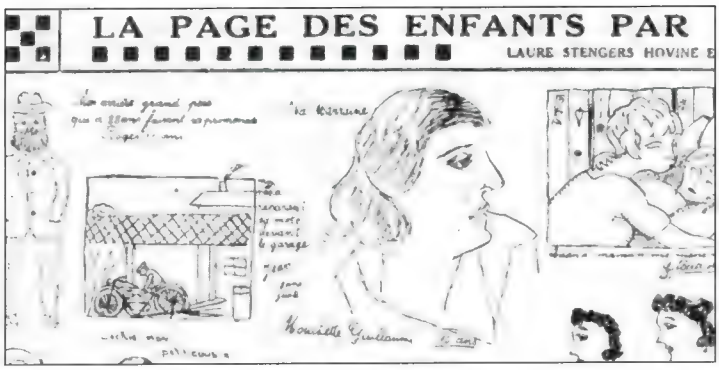

BOVEN - Een tekening van de achtjarige Jean haalde de Brusselse krant *Le Soir*.
RECHTSBOVEN - Een feestje bij de Gratons. Van links naar rechts: Peyo, Jean Roba, Tibet, Jean Graton en André Franquin.

ONDER - Het ultieme Doppler-effect: een opzwellende onomatopee door de bocht.
RECHTSONDER - Jean Graton duikt zelf ook geregeld op als stripfiguur. In zijn eigen albums: als galeislaaf (links) met drie studiotekenaars in *De dwangarbeider* en als ceremoniemeester op de bruiloft van Michel Vaillant (*Meisjes en Motoren*), maar ook in andere series: als speaker in *Race met de dood* van *De Panters* (Eduard Aidans/Greg) en als ossenkarcoureur in *Asterix en het gouden snoeimes*.

stripverhaal. Michel verdedigde principes en gaf het goede voorbeeld. Dat sloeg aan. Zijn rol is eigenlijk niet wezenlijk veranderd. Niet voor niets lezen vandaag de dag relatief veel volwassenen de strip.' Hij wijst op de populariteit ervan in Frankrijk, waar voor de Tweede Wereldoorlog maarschalk Pétain populair was, en in de naoorlogse decennia staatsman Charles de Gaulle. Beiden benadrukten het belang van 'familie, werk en vaderland'. 'Michel vindt dit ook belangrijk. Hij is in zekere zin een gaullist te noemen.'

Wat hem brengt bij de stelling dat hij de eerste in Europa was die een stripheld een 'echte' familie gaf, met vader, moeder, vrouw, broer, schoonzus en kinderen, waarop hij kon terugvallen. 'Michel Vaillant is een hoofdpersoon met gecompliceerde trekjes, maar hij is een burgerman die zijn gezin als hoeksteen van de samenleving ziet'. Opmerkelijk is dat Jean-Pierre en Michel na hun huwelijken zoontjes krijgen die in de strip geen rol spelen. 'Tsja,' lacht Graton, 'het moet wel realistisch blijven. Welke autoracer neemt zijn kinderen mee naar een circuit als hij een wedstrijd moet rijden?'

'In alle albums, ook de niet-*Vaillant*-strips,' vervolgt hij, 'zijn familierelaties belangrijk. In de jaren zestig maakte ik met mijn vrouw *De Labourdets*, een strip over een Frans bourgeoisgezin. Een *sitcom*-strip, ongekend in die tijd.' Het zijn de gouden jaren voor de Europese stripwereld. Zelfs damesbladen liepen warm voor strips. Het Franse damesblad *Femmes d'Aujourd'hui* (*Rijk der vrouw*) publiceerde *Bob Morane*. Concurrent *Chez Nous* wilde niet achterblijven en benaderde Graton of hij een strip wilde maken zonder helden en motoren. Zijn vrouw Francine ziet dat wel zitten en stelt voor dat zij een serie verhalen bedenkt rond de leden van een Frans gezin. Ervaring heeft ze al: Francine werkt reeds mee aan de inkleuring van *Michel Vaillant* en helpt haar man bij het schrijven van scenario's. *De Labourdets* loopt vanaf 1965 zo'n tien jaar, en is zo'n typisch Gratonse (Franse?) strip met veel emoties, opgewondenheid en expliciet getekende gelaatsuitdrukkingen. 'Het was wel even wennen', zegt hij. 'Zo'n strip zonder voertuigen, maar wel met jurken naar de laatste mode.'

Wellicht dat het eigen gemis aan een stabiel gezinsleven van invloed is geweest op de nadruk van familiebanden in zijn strips. De jonge Jean, geboren op 10 augustus 1923 in Nantes, verloor op 11-jarige leeftijd zijn moeder. Zijn vader moest enige tijd later onder de wapenen vanwege de oorlogsdreiging en werd door de Duitsers krijgsgevangene gemaakt. 'Ik bleef als 16-jarige achter met mijn oma in Nantes, een harde stad om in te leven.' Om tewerkstelling in Duitsland te voorkomen zoekt Jean werk en krijgt hij een baan op de scheepswerf. 'Ik had een hekel aan het werk: het was smerig, ik had een smeerlap van een baas die me regelmatig uitschold en ik werd omringd door rauwe werklieden die het niet zo nauw namen met de wet. Ik nam mij voor na de oorlog kost wat kost iets te vinden waar ik zin in had. Maar wat? Het enige wat ik kon, was tekenen. Dat deed ik al van jongsaf aan' Graton moest eerst zijn dienstplicht nog vervullen. Op de kazerne in Angers werd zijn tekentalent ontdekt en mocht hij de zalen van de *mess* versieren. 'Ik debuteerde met tekeningen op hout.' Toen hij was afgezwaaid besloot hij zijn geboortestreek vaarwel te zeggen en werk te zoeken in een grote stad. Parijs lonkte, maar hij vond het bij nader inzien een te verleidelijk stad ('Ik dacht vooral aan Montmartre'). Brussel klonk serieuzer. Bovendien woonde er een tante waar hij onderdak kon krijgen. In 1947 vertrekt de Bretonse jongeman naar de Belgische hoofdstad.

De wijde wereld

De geur van motorolie zat al vroeg in zijn vezels. Zijn vader moest niets van auto's hebben, maar was wel een fervent motorrijder. Hij was commissaris van de plaatselijke motorclub, waar hij ritten organiseerde, zoals De 6 uur van Nantes en De 12 uur van Bretagne. Jean vergezelde hem vaak en stak zodoende al vroeg de nodige kennis over motoren op. 'Het autoracen ontdekte ik toen ik op 12-jarige leeftijd voor het

eerst De 24 uur van Le Mans bezocht.' Saillant detail: deze beroemde race begon in 1923, het jaar waarin Graton werd geboren, en 'Le Mans' ligt hem van alle races ook het meest aan het hart.

Eenmaal in Brussel weet Graton wat reclamewerk te verkopen en volgt hij een avondopleiding reclametekenen. Hij kan aan de slag bij een bureau, dat kort daarop wordt overgenomen door de krant *Les Sports* om de publiciteit te regelen. Het werk is leuk, maar de salariëring mager. Graton probeert freelanceklussen binnen te halen bij andere opdrachtgevers. Op een zomerse dag in 1951 stapt hij de burelen van World Press binnen. Hij weet niet dat binnen dit agentschap ook de tekenstudio van het weekblad *Robbedoes* van uitgeverij Dupuis is ondergebracht. Graton laat zijn portfolio zien aan bureauchef (en toenmalig scenarist van de succesreeks *Buck Danny!*) Jean-Michel Charlier. Charlier ziet wel wat in zijn werk en stuurt hem naar de kamer van Victor Hubinon om mee te helpen aan *Uit de verhalentrommel van Oom Wim*. Graton ontmoet op de studio ook tekenaars als Eddy Paape en Dino Attanasio. Hij mag na zich te hebben ingewerkt met inkten zijn eerste *Oom Wim* maken: *De held van Budapest*, op scenario van Octave Joly.

Na ruim een jaar is de pret over. Met de voorraad *Oom Wim*-afleveringen kan Dupuis twee jaar vooruit. Graton moet weer op zoek naar werk en klopt bij de aan de overkant gelegen uitgeverij Lombard aan. Daar kan hij in 1953 aan de slag met het maken van korte verhalen over gebeurtenissen in de sport. 'Het ene moment stond er een *Oom Wim*-verhaal van mijn hand in *Robbedoes*; het andere moment zo'n sportepisode in *Kuifje*. Men sprak er schande van. Ik moest kiezen en koos voor Lombard, omdat ik daar zelf verhalen mocht bedenken.' In 1957 bundelt de uitgever een aantal sportgeschiedenissen in *Leve de sport!*, Gratons debuutalbum.

Eind 1956 vraagt de toenmalige hoofdredacteur van *Kuifje*, André Fernez, hem een personage te bedenken voor een eigen reeks. 'Omdat ik graag auto's tekende en de racewereld kende, dacht ik aan een autocoureur. Ik keek op een gegeven moment naar buiten. Daar zag ik mijn overbuurman en zijn twee zoons sleutelen aan trialmotoren. Eén van die twee jongens heette Michel. Plotsklaps wist ik het: mijn coureur Michel zou een familie krijgen. De achternaam moest een krachtige uitstraling hebben, geschikt als naam voor een automerk: dat werd Vaillant.'

Hoofdredacteur Fernez vond het eigenlijk maar niets: zo'n autorenner, die was toch na een paar rondjes circuit uitgekard? Graton kreeg toch een kans en mocht via vijf korte strips (gebundeld in het feestalbum *20 jaar Michel Vaillant* uit 1979) bewijzen dat *Michel Vaillant* bestaansrecht had. De onverschrokken racepiloot met menselijke trekjes slaat aan en groeit uit tot één van de populaire striphelden van *Kuifje*. Hij staat ook buiten de racewereld zijn mannetje en blijkt bovendien in de loop der jaren multidisciplinair: alles wat racet èn een motor heeft, is aanleiding voor een avontuur. Ironisch genoeg vroeg hoofdredacteur Fernez op een gegeven moment aan Graton of hij Michel Vaillant meer avonturen kon laten beleven op het racecircuit in plaats van daarbuiten.

LINKSBOVEN – Een reclametekening voor *Les Sports*.
BOVEN – *De grote match*, de eerste vervolgstrip van Michel Vaillant, 1958.

JE BENT NIET KOELBLOEDIG GENOEG, JONGENS EN TOCH S'TAT EEN VAN DE NUTTIGSTE EIGENSCHAPPEN ! VAAK KUN JE DOOR KOELBLOEDIGHEID EEN GEVAARLIJKE SITUATIE HET HOOFD BIEDEN. EEN VOORBEELD?

BOVEN – Uitgeverij Graton bundelde de *Oom Wim*-verhalen in drie delen van in totaal 144 pagina's. Jean Graton zelf had de puf niet meer om ze te herlezen. 'Het is meer iets voor nostalgisch ingestelde lezers, voor mij is het een herinnering'.

VROOOAAAW

Gratons tekenstijl past in de traditie van de klare lijn: strak, helder, realistisch, met veel pasteltinten. Hij onderscheidt zich nog door typisch Gratonse elementen als de onomatopee, de vierkante kaaklijn bij de heren, de vaak traditioneel gekapte dames en de vele bezorgde of verbaasde gezichtsuitdrukkingen. Later, toen Greg in de jaren zeventig bij het weekblad *Kuifje* de scepter zwaaide, gaf Graton meer zwier aan zijn tekenstijl en kregen zijn tekeningen meer ruimte. In die afleveringen, die teruggingen van 62 naar 44 pagina's, kwam de nadruk vooral te liggen op avonturen gekoppeld aan het racen, in plaats van de belevenissen buiten het circuit.

Terugkijkend vindt hij Steve Warson, de Amerikaanse compagnon, vriend en tegenstrever van Michel Vaillant, het leukste personage van de reeks. 'Steve is grappiger dan Michel. En hij is een gecompliceerd figuur. Daarmee is het goed verhalen vertellen.' Ook de figuur Julie Wood mag hij graag, maar zij bleek uiteindelijk toch 'te klein' om de nevenreeks in stand te

DUS ZIJ MAG WEL NAAR BINNEN ZONDER DAT ZE HAAR UITNODIGING HOEFT TE LATEN ZIEN...
OH, MAAR DIT IS HEEL WAT ANDERS !... MEVROUW DE BARONES KEN IK !
MAAR MIJ KENT U NIET ! DAT IS HET OUD, HÈ ?

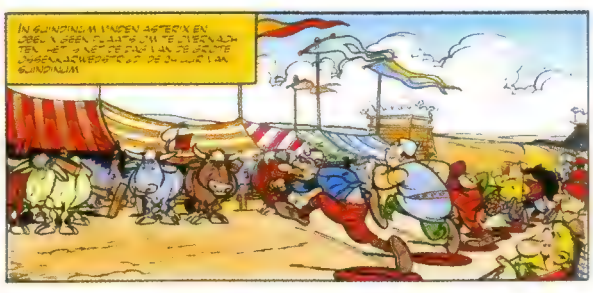

houden die in de tweede helft van de jaren 1970 voor haar was opgezet. Van deze motorheldin verschenen acht albums, waarbij assistent Scott Wood (!) verantwoordelijk was voor de tekeningen van Julie en de motoren. 'Als *side-kick* duikt ze later nog geregeld op in *Michel Vaillant*.'

Het handelsmerk bij uitstek van *Michel Vaillant* is de onomatopee. Niemand kan zo perfect het geluid van een auto die de bocht om gaat weergeven als Graton. Het is de gedroomde verbeelding van het Doppler-effect. Hij is er terecht trots op en herinnert zich nog het moment waarop hij zich realiseer-

CRASH
HET IS EEN WONDER DAT MICHEL DOOR DE IN ELKAAR GEDEUKTE COCKPIT NIET IS VAST KOMEN TE ZITTEN. HIJ HEEFT ZIJN HAND OM DE GESP VAN ZIJN VEILIGHEIDSPAK GESLAGEN.
HIJ HEEFT SLECHTS 20 SECONDEN OM DEZE VUURZEE TE VERLATEN, DAARNA ZAL HIJ NIET LANGER BESCHERMD ZIJN TEGEN HET VUUR... DIE SECONDEN LIJKEN EEN EEUWIGHEID...
DAN SPRINGT DE ONGELUKKIGE COUREUR UIT ZIJN WAGEN...
VLUCHT VAN DE VUURHAARD...
EN MET EEN AUTOMATISCH GEBAAR WERPT HIJ ZICH OP DE GROND OM AL ROLLEND DE VLAMMEN TE DOVEN...
MICHEL VAILLANT IS OP HET NIPPERTJE ONTSNAPT AAN EEN VRESELIJKE DOOD!

BOVEN - In *Terugkeer van Steve Warson* komt Nederland herkenbaar voor. En waar kun je dan beter een afspraak maken dan bij De Nachtwacht.

RECHTS - Voor Michel Vaillant is 1973 in *Het Noodlot* een rampjaar: hij valt voortdurend uit. Tijdens de Grand Prix van Zandvoort moet hij een zware crash bijna met de dood bekopen. Deze scène lijkt op de crash van Roger Williamson op het circuit van Zandvoort in 1973. Die Britse autocoureur kwam wèl in de vlammen om.

de welke kansen de klanknabootsing hem gaf. 'Ik keek naar een film over de Koreaanse oorlog. Daarin schiet iemand vanuit een boom op passerende Amerikaanse soldaten, die hem vervolgens uit die boom schieten. De geluiden die bij deze scène hoorden vielen me op. Ik bedacht dat het ook mogelijk moest zijn om geluid in tekst uit te drukken. Critici vonden dit in het begin maar niets. Maar een auto zonder klanknabootsing komt in een strip niet tot leven.' De tekenaar licht toe: 'In stilstand gebruik ik voor racewagens 'VROUM VROUM'. Bij een constante snelheid 'VROAAAM'. Bij inhaalmanoeuvres 'VROOOAAW'. En wanneer een wagen accelereert 'VROAAAAR'. En dan nog allerlei variaties.'

Voor *Kuifje* maakt Graton zelf, of op scenario van hoofdzakelijk Yves Duval, diverse korte strips over sport. Bij uitgeverij Graton verscheen in de serie *Onuitgegeven toppers* naast een gewijzigde herdruk van *Leve de sport!* de bundel *De onbekende van de Tour – 12 wielerverhalen van Jean Graton*, met verhalen die in het weekblad tussen 1954 en 1964 verschenen. Grote namen passeerden in die strips de revue, zoals Fausto Coppi, Jacques Anquetil, Louison Bobet en de jammerlijk op de baan verongelukte Stan Ockers. Graton was naast een volger van de autosport ook een liefhebber van de wielersport. 'Ik heb één keer de Tour bezocht, toen ik deel uitmaakte van een reclamekaravaan. Ik kreeg daardoor de mogelijkheid om met de wielrenners te praten. Wist je trouwens dat een fiets één van de moeilijkste vervoermiddelen is om te tekenen? Niet zozeer het voor- of zijaanzicht; maar een fiets met een kwartslag gedraaid wiel. Zie dan maar eens de spaken in goed perspectief te krijgen. Ik durf te beweren dat André Franquin en ik de enigen in die tijd waren die dit konden.' Van paarden daarentegen moet hij niets hebben. 'Dat heb ik nooit onder de knie gekregen. Mijn paarden zijn net van hout. Snap je nu dat ik gekozen heb voor een autocoureur als stripheld en niet voor een cowboy!' *(lacht)*.

Drang naar vrijheid

Jean Graton baarde opzien toen hij in de jaren zeventig de strijd aanging met Raymond Leblanc van Lombard. Hij stapte wegens een geschil over een contract naar de rechter. Achterliggende reden was de onvrede bij Graton over het in zijn ogen gebrek aan aandacht voor de *Michel Vaillant*-albums bij Lombard. Hij vond dat zijn bestseller meer promotie verdiende dan de minder populaire series en wilde naar een andere uitgeverij. Zijn contract liep eind 1975 af, maar uitgeverij Lombard hield vol dat zij nog rechten kon laten gelden. Het dispuut verhardde toen Leblanc als alternatief voor *Michel Vaillant*, die was stopgezet, een nieuwe racestrip in *Kuifje* startte: *Alain Chevalier*. Geschreven door André-Paul Duchâteau en getekend door Christian Denayer, nota bene in de jaren zestig de assistent van Graton, maar al een tijd zelfstandig tekenaar! Hij wil er zelf niet zoveel meer over kwijt, maar zoon Philippe kan zich herinneren dat zijn vader woest was. 'Als jongen voelde ik al dat het een ernstige zaak was. Leblanc had *Michel Vaillant* stopgezet: geen voorpublicatie betekende minder inkomsten. Toen hij *Kuifje* opensloeg en daar een nieuwe racestrip in ontdekte, was dat dus niet echt leuk. En dat de ridderachtige naam verdacht veel leek op die van *Michel Vaillant* vond hij ook niet prettig. Hij kon het wèl begrijpen. Het was tenslotte 'oorlog'. Maar dat uitgerekend zijn eerste assistent achter zijn rug om die opdracht had geaccepteerd oeioeioeioei!' Denayer kwam in 1962 in de leer bij Graton. In een interview in *Stripschrift 373* sprak hij nog over een 'vader/zoon-verhouding', waarbij hij zelfs de kinderen van het gezin naar school bracht en meeging op vakantie. Sinds *Alain Chevalier* zijn de verhoudingen echter bekoeld geraakt.

Uiteindelijk oordeelde de rechter dat het contract niet rechtsgeldig was en won Graton. Tijdens zijn conflict met Lombard voerde hij gesprekken met uitgeverij Dargaud, die in die periode in Frankrijk reeds de *Michel Vaillant*-albums verspreidde. Dargaud had een aantrekkelijk aanbod en wilde zelfs een *Michel Vaillant*-tijdschrift beginnen. Graton hapte toe en bedacht speciaal voor dit blad *Julie Wood*. Toen hij eindelijk na de gewonnen rechtszaak zijn handen vrij had, kwam Dargaud plots met slechtere publicatievoorwaarden op de proppen. En door het tijdschriftidee bleek een streep gezet. 'Ik zei toen: 'Dit is niet wat jullie hebben beloofd.' 'Ja,' zei Dargaud, 'maar je hebt nu geen uitgever meer!" *(grimlacht...)* 'Vind je het gek dat ik me niet meer aan een grote uitgever wilde verbinden.' Er verscheen een aantal albums onder de vlag van Dargaud, maar Graton gaf intussen aan opnieuw een rechtszaak te willen

BOVEN - **Michel Vaillant reed menig rondje in *Pep*.**

ONDER - **Op de eerste albums stond deze tekening van het team Vaillante achterop met bovenaan vader Henri, daaronder Jean-Pierre en op de onderste rij, van links naar rechts, mecanicien Bert/Joseph, Steve Warson, Michel en zijn schoonzus Agnes.**

Nederland

Hoewel hij Fransman is hield de internationale blik van Jean Graton niet op de bij de Belgische grens. In *Michel Vaillant* zijn regelmatig Nederlandse verwijzingen te vinden. Dat loopt uiteen van het opvoeren van fictieve coureurs, zoals Bernard van Dooren (*De 8e man*) en Karel van Ham (*De ridders van Königsfeld*), maar ook springlevende autopiloten zoals Jan Lammers in het komende 70e album (en de renstal van Spyker).

Verder speelt het circuit in Zandvoort een belangrijke rol. Niet alleen voor het rijden van de Tulpenrally (*De 8e man*), maar ook voor Formule 1-wedstrijden. In 1973 verspeelt Michel Vaillant na onder andere een crash op Zandvoort (*Het noodlot*) zijn kansen op de wereldtitel. In 1966, 1970 en 1981 wint Vaillant de Grote Prijs van Nederland; in 1977 en 1982 wordt hij tweede. In 1971 werd hij tweede tijdens een Formule 2-race.

In *Tocht door de nacht* wordt een vrachtwagenrit afgebeeld die vanuit Frankrijk naar 'Holland' gaat. We zien de Moerdijk-brug, fietsers, een molen, een vrachtwagen van Daf en een flard Amsterdam. De meest prominent Nederlandse rol is echter weggelegd in het album *De terugkeer van Steve Warson* (1965). Daarin bevindt Warson zich in een heikele situatie op een vrachtschip in de haven van Amsterdam. Michel Vaillant reist naar onze hoofdstad om Steve te ontzetten, maar verdrinkt bijna in het IJ. Gelukkig loopt er ook nog een dappere blonde bromsnor rond die volgens Jean Graton is geboetseerd naar de politie-inspecteur waarmee hij ter voorbereiding sprak. Hoewel het avontuur zich afspeelt in Amsterdam en Noord-Holland, is de *couleur locale* wat vlak. Herkenbare zaken zijn het Rijksmuseum met *De Nachtwacht* van Rembrandt, een tram met reclame voor *Het Vrije Volk*, VW-Kevers van de politie, een ANWB-paal en het Havengebouw.

beginnen. Dargaud stelde vervolgens een regeling voor die hij accepteerde: nog één album en hij was weer vrij om te gaan.
Vervolgens koos Graton eind jaren 1970 voor de Duitse uitgeverij Koralle die ambitieuze plannen had een Europees stripweekblad en -albumfonds uit te bouwen (in Nederland werd samen met co-uitgever Harko het van *Zack* afgeleide blad *Wham* gelanceerd). Van Graton werden jaarlijks vijf albums geëist: drie van *Michel Vaillant* en twee van de afgeleide reeks *Julie Wood*. Hij breidde zijn studio uit tot een vijftal tekenaars – Steve Wood, Christian Lippens, Guillaume Lopez, Clovis (Claude Viseur) en Daniel Bouchez – maar de werkdruk bleek veel te hoog. Daarbovenop bleken de Europese ambities van Koralle niet haalbaar en de uitgeverij trok in 1980 de stekker eruit (ook uit *Wham*). De Belgische agent van Koralle nam de strips, waaronder *Michel Vaillant*, over onder de naam Novedi. Deze uitgeverij viel in handen van Dupuis, maar Graton zag een nieuw avontuur bij een grote uitgever niet zitten.
Uit arren moede richtte hij in 1982 zijn eigen uitgeverij op: Graton Editeur. Misschien had hij dit eerder moeten doen, maar volgens zijn zoon Philippe had zijn vader altijd goede redenen om de strijd aan te gaan. Hij herkent er familietrekjes in: temperamentvol, drang naar onafhankelijkheid en de bereidheid om ergens voor te vechten. De Lombard-collega's van Graton verklaarden hem voor gek toen hij zijn uitgever aan de kant wilden zetten. Dat was ongehoord. In

BOVEN - ***De ridders van Königsfeld*** **is één van de beste avonturen van *Michel Vaillant* buiten het racecircuit.**

RECHTS - **Emoties in de *sitcom*-strip *De Labourdets*. Dat gold niet alleen voor de strip: in 1975 stopte de serie vanwege een ruzie over de albumrechten tussen *Chez Nous* en Lombard. De laatste gaf drie albums uit; momenteel komen alle verhalen uit bij uitgeverij Graton in de reeks *Onuitgegeven toppers*.**

Stuifkennis

- De vrouw van Michel Vaillant heeft een tijdlang in het Nederlands Jolijn Latour geheten. Haar gangbare naam is Françoise.
- In Nederland hebben twaalf avonturen van *Michel Vaillant* in *Pep* gestaan. Het eerste vervolgverhaal heette *De grote race* (Franse titel: *Le Grand Défi*). De albumversie van Lombard heet echter *De grote match*. Ook het derde avontuur – *Het circuit van de angst* (Pep) – heet in albumvorm anders: *Renbaan van de angst*. En dan zijn er ook nog de grote verschillen in vertaling en inkleuring tussen de *Pep*-verhalen en de albums van Lombard.
- Michel Vaillant heet in Duitsland in het begin Michael Voss. De verklaring: zijn moeder was eerst met een Duitse man getrouwd en hertrouwde later met Henri Vaillant (apocrief).
Bij onze oosterburen doen ze sowieso raar: wanneer Michel in *Meisjes en motoren* gaat trouwen vindt uitgeverij Koralle dit ongepast voor de jonge *Zack*-lezertjes en snijdt de bruiloft uit de voorpublicatie.
- Raymond Leblanc, uitgever van Lombard, vond dat Michel Vaillant een James Bond-achtige rol moest gaan spelen. Jean Graton had daar niet veel trek in, maar introduceerde in *Mach 1 voor Steve Warson* een Aziaat, geïnspireerd op Dr.No, een tegenstrever van Bond. Deze Leader groeide uit tot de aartsvijand van de familie Vaillant.
- Steve Warson is eerder dan Michel Vaillant met een Vaillante wereldkampioen F1 geworden, namelijk in 1966. Michel Vaillant werd dat pas in 1974. In de laatste race van dat kampioenschap moet hij tweede worden, anders dreigt Jacky Ickx er met de titel vandoor te gaan. In de laatste ronde geeft Steve, die dan op de tweede plek ligt, ruim baan aan de aanscheurende Michel. Een teamspel dat toen nog door de beugel kon. Pas in 2003 werden zulke teamorders, vooral de Ferrari-renstal met Michael Schumacher was er bedreven in, verboden: competitievervalsing!
- In de *Michel Vaillant*-saga komen talloze bekenden uit de racewereld voorbij. Dat loopt uiteen van teammanagers (Enzo Ferrari, Ron Dennis, Jean Todt, Eddie Jordan), wedstrijdorganisatoren (Bernie Ecclestone) en autosportjournalisten tot aan de (vele) coureurs (met zelfs al de huidige F1-kampioen Fernando Alonso). Maar er zijn ook andere beroemdheden terug te vinden, zoals staatslieden (Jacques Chirac, Bill Clinton), filmhelden

die tijd waren stripmakers voorzichtig, blij dat ze een uitgever hadden, ook al waren de condities niet geweldig. En als kunstenaar voelden ze zich al helemaal niet geroepen om een eigen bedrijf te beginnen. Dat zag Graton toch anders.

Buitenbeentje

In de hoogtijdagen van de jaren zestig bewoog Graton zich in een Brussels milieu met veel andere grote namen uit de stripwereld, zoals Franquin, Jean Roba, Peyo, Morris, René Goscinny, Albert Uderzo, Charlier, Hubinon, Jacques Martin, en Maurice Tillieux. Vooral Edgar P. Jacobs gold als een stimulerende en bindende factor, die iedereen voldoende vertrouwen gaf, vertelde hij in een eerder interview. Hergé daarentegen niet, die bevond zich in een ivoren toren. Voor Franquin, Goscinny en Uderzo heeft hij bewondering vanwege hun combinatie van humoristische verhalen en realisme. En onder de hoede van Charlier en Hubinon leerde hij de eerste finesses van het stripmetier. 'Echte voorbeelden, die van invloed waren op mijn werk, heb ik echter nooit gehad.'
Veel contacten in de stripwereld heeft Graton niet meer. Op stripfestivals werd hij opvallend genoeg weinig uitgenodigd. Zijn voormalige studiotekenaars ziet hij ook nauwelijks meer; alleen Clovis komt hij af en toe tegen. *Michel Vaillant* is een populaire strip, maar de stripkenners hebben de serie nooit warm onthaald. Zij hekelden de melodramatische plots en de enigszins behoudende uitstraling van de strip. Jean Graton heeft zich altijd meer thuis gevoeld in de wereld van de auto- en motorsport. Aan dat milieu heeft hij wèl vrienden overgehouden. Of zoals hij het zelf formuleert: 'Ik ben geen striptekenaar. Ik ben een autoracestriptekenaar!'

willard.mans@stripschrift.nl
rik.sanders@stripschrift.nl

Met dank aan Angelique Malmberg en Margaret Muts voor hun vertaalhulp.
Bij de uitwerking van dit interview is ook gebruikgemaakt van de volgende informatiebronnen:

- *Stripschrift 92* en *Stripschrift 167*
- *Stripjaar 2006* van Geert de Weyer
- *Zack 84* en *Zack 91*
- *Crack Retro* (artikel van Ronny Wagemans)
- *Michel Vaillant – Le magazine*
- *Pre-grid* en *Warm-up* (Filastrips)
- Internet: *www.michelvaillant.com* (officiële site), *vaillantfanclub.free.fr* (fansite), *users.fmg.uva.nl/pbakker/pep* (over het stripblad *Pep*), *www.lambiek.net* (Comiclopedia) en *www.wikipedia.org*

(Sylvester Stallone, Jean-Paul Belmondo), paparazzi (Hans Lehmann) èn fotomodellen (Claudia Schiffer, Naomi Campbell). Over Sylvester Stallone schreef Philippe Graton ooit een boek.

- In *Uitdaging op de wallen*, het gouden jubileumalbum van *Michel Vaillant*, vindt een oldtimer-race plaats in vestingstad Angoulême. Graton wijst er in het album op dat deze plaats ook de 'hoofdstad van het stripverhaal' is.
Desalniettemin is hij nooit in zijn carrière uitgenodigd om aan het festival deel te nemen.
- Plaagstootje van Jean Graton. Hij laat in *Tocht door de nacht* een vrachtkoerier een lading papier ophalen bij drukkerij Van de Put (vrij vertaald: Des Puits) in Marcinelle. In die plaats zetelt zijn oude werkgever Dupuis. De jonge bijrijder Yves krijgt van een sjouwer een nummer van weekblad *Kuifje* in zijn handen gedrukt, met op het omslag Fausto Coppi, verwijzend naar een stripverhaal van Graton over deze befaamde wielrenner.

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

***Aloys Oosterwijk** draait al een aantal jaren mee in het stripwereldje. In de jaren tachtig en negentig werkte hij voornamelijk aan de misdaadserie* Cor Morelli. *Daarna liet hij de hoofdpersoon herleven in de gagreeks* Willems wereld *voor het weekblad* Panorama. *Van* Willems wereld *verscheen vorig jaar het tiende deel,* Guppen op de bank. *Van* Cor Morelli *kwam rond dezelfde tijd het laatste lange avontuur eindelijk in album uit:* Beiroet.

Aloys met A-L-O-Y-S

DOOR GER APELDOORN

Aloys Oosterwijk heeft de laatste paar jaar niet stilgezeten. Om *Willems wereld* wat meer bekendheid te geven, heeft hij een eigen website opgezet. Daar kun je alles lezen over zijn albums, e-cards van alle personages bestellen, nalezen hoe zijn wekelijkse gagstrip voor *Panorama* ontstaat en meer te weten komen over Oosterwijks andere projecten. Twee vallen daarbij op: ten eerste een pagina gewijd aan zijn vrij werk dat in de zomer van 2006 werd tentoongesteld in Modehuis Trix en Rees in Arnhem. Prachtige, warme tekeningen in sepia, die hij maakte tijdens zijn vakanties in Frankrijk. En ten tweede de reconstructietekeningen die hij nu alweer twee jaar lang maakt voor de bladen *Panorama* en *Panorama Verdacht*!

ONDER - Schetsen gemaakt tijdens het proces tegen Els V. en Marcel K. Volgens Justitie werd het hoofdje van hun pasgeboren baby Marscha tijdens een ruzie geraakt door een jeu de boulesbal. Ze overleed aan de verwondingen.
RECHTSONDER - Paginavullende illustratie bij een artikel over groepsverkrachting voor *Panorama*. Getekend vanaf polaroids en zo 'rafelig' mogelijk uitgevoerd op korrelig papier.

Het idee om dit te gaan doen, kwam van Aloys Oosterwijk zelf. 'De Amerikanen inspireerden mij. Die hebben altijd – ik kan zo snel geen voorbeelden noemen – van die prachtige misdaadillustraties. Niet alleen rechtbanktekeningen, zoals we die hier kennen, maar hele reconstructies. Dus ben ik een keer naar *Panorama* toegestapt en heb ze verteld dat ik die ook wel een keer voor hen wilde maken.' De tweemaandelijkse misdaadreconstructies van Oosterwijk werden al snel een vast onderdeel van het blad. Ook het puur aan misdaad gewijde zusterblad *Panorama Verdacht!* maakt regelmatig gebruik van zijn bijdragen. In vier of vijf tekeningen geeft hij een beeld van de behandelde misdaad. Om die te kunnen maken, gaat hij met een verslaggever naar de rechtbank waar hij het proces tegen de verdachten meemaakt. 'Ik zit daar voornamelijk om een indruk te krijgen van wat er precies gebeurd is. Je bent op zoek naar een beeld of een moment dat mooi is om te tekenen. Bij voorbeeld de zaak tegen Paul S. Dat is een marinier die z'n vrouw had vermoord... en de broer van z'n vrouw... en z'n schoonouders. Ik heb het moment getekend dat hij recht voor hun hond staat, die hij niet durfde neer te schieten. Zo'n beeld haal je er alleen uit als je bij de rechtszaak bent. Een ander voorbeeld is een zaak van een man die z'n vrouw en z'n twee kinderen had vermoord omdat z'n Poolse vriendin voor een weekeind overkwam. Tijdens die zaak bleek dat één van die kinderen een knuffeltje in z'n hand had toen het werd vermoord. Die viel er pas uit toen de lijken werden getransporteerd. Dan denk je als tekenaar meteen: 'Dat moet erin!"

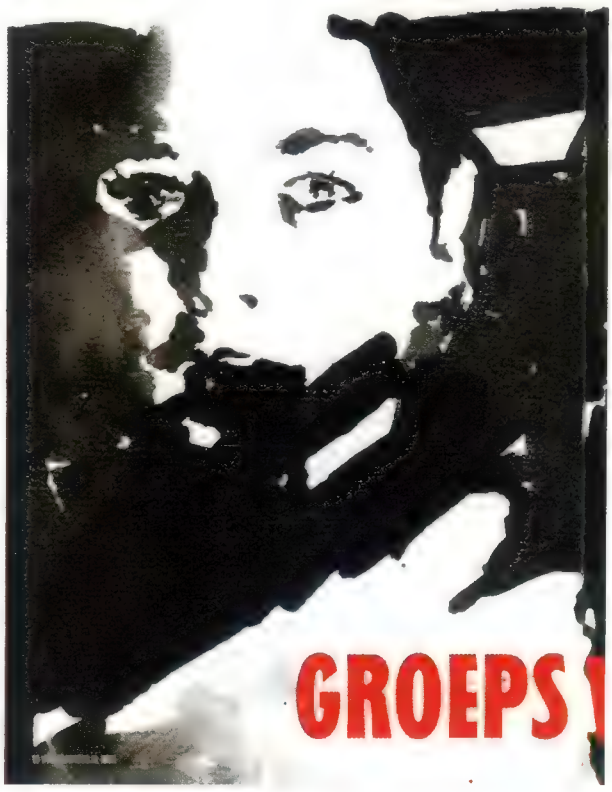

'Ik voel me het meest op m'n gemak in een achterbuurt'

HIJ VERMOORDDE ZIJN GEZIN, STAPTE ONDER DE DOUCHE EN GING GEWOON NAAR ZIJN WERK

Het monsterproces tegen Richard H.

Massagetafelmoord

De informatie die hij bij de rechtbank verzamelt, vult hij aan met gegevens die hij van het internet afhaalt. 'Je staat er verstelt van hoeveel je op het internet kunt vinden. Vooral in die kletsforums, meestal van mensen die iets met de zaak te maken hebben of met de slachtoffers. Die zetten alle informatie erbij. Tot namen en adressen aan toe.' Oosterwijk gaat daar dan weer kijken om foto's nemen en op die manier de reconstructie zo waarheidsgetrouw mogelijk te maken. 'Ik heb ook wel eens een keer een pak op m'n donder gehad, hoor. In die zaak van die Haagse seriemoordenaar Paul de R. die z'n buren vermoordde en de lijken begroef in de kinderboerderij die hij beheerde. Ik ben daar gaan kijken en dat was best wel raar. Kijk, normaal kom je bij dit soort zaken in een soort achterbuurten terecht. Daar voel ik me wel op m'n gemak. Als je daar rondloopt en foto's neemt, dan kijkt niemand naar je. Maar in zo'n chique buurt was ik toch wel wat bangig. Bangig is eigenlijk het woord niet, al kreeg ik wel een buurman achter me aan. Want die willen niet weten dat dat soort dingen ook in hun buurt gebeurt. Hoewel ik daar heel keurig in ben, hoor. Ik haal de straatnaam weg, of ik teken er net een auto voor.' Als hij thuis z'n schetsen heeft uitgewerkt, gaan die per e-mail naar de redactie. 'Soms moet er dan iets hertekend worden, soms juist niet. Ik ben nu met een zaak bezig... dat is de snelkookpanmoord. Het gaat over een man en een vrouw die iemand hebben vermoord en z'n hoofd hebben gekookt in een snelkookpan, zodat hij niet herkend zou worden. Ik had een tekening gemaakt dat de man het hoofd

LINKSBOVEN - **Reconstructietekening. Een beslissend moment voor marinier Paul S.**

BOVEN - **Reconstructie met knuffeltje.**

ONDER - **Reconstructie voor *Panorama Verdacht!* van de diamantroof op Schiphol. Tekst: Joost van der Wegen.**

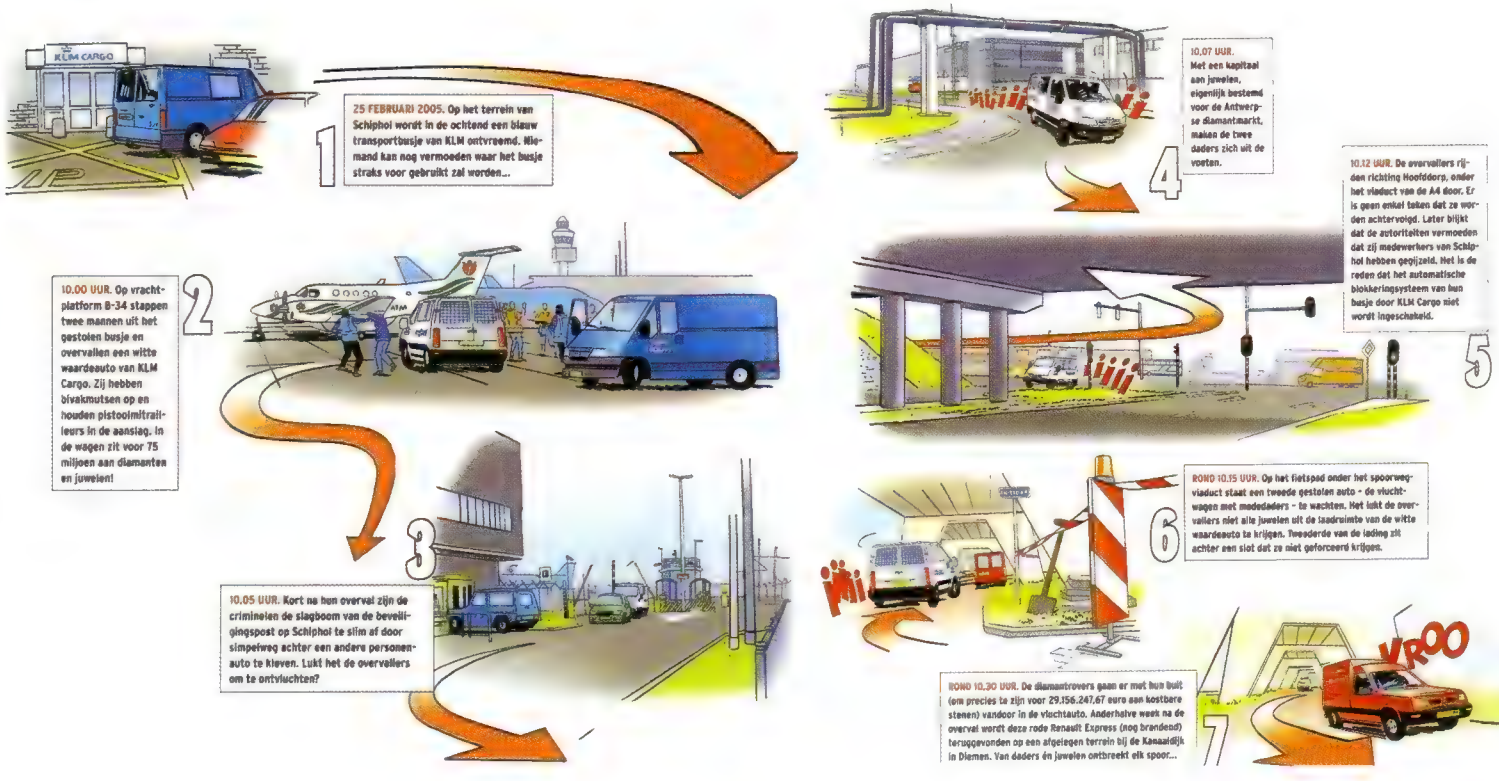
KLM CARGO
1
25 FEBRUARI 2005. Op het terrein van Schiphol wordt in de ochtend een blauw transportbusje van KLM ontvreemd. Niemand kan nog vermoeden waar het busje straks voor gebruikt zal worden...
2
10.00 UUR. Op vrachtplatform B-34 stappen twee mannen uit het gestolen busje en overvallen een witte waardeauto van KLM Cargo. Zij hebben bivakmutsen op en houden pistoolmitrailleurs in de aanslag. In de wagen zit voor 75 miljoen aan diamanten en juwelen!
3
10.05 UUR. Kort na hun overval zijn de criminelen de slagboom van de beveiligingspost op Schiphol te slim af door simpelweg achter een andere personenauto te kleven. Lukt het de overvallers om te ontvluchten?
4
10.07 UUR. Met een kapitaal aan juwelen, eigenlijk bestemd voor de Antwerpse diamantmarkt, maken de twee daders zich uit de voeten.
5
10.12 UUR. De overvallers rijden richting Hoofddorp, onder het viaduct van de A4 door. Er is geen enkel teken dat ze worden achtervolgd. Later blijkt dat de autoriteiten vermoeden dat zij medewerkers van Schiphol hebben gevolgd. Het is de reden dat het automatische blokkeringssysteem van hun busje door KLM Cargo niet wordt ingeschakeld.
6
ROND 10.15 UUR. Op het fietspad onder het spoorwegviaduct staat een tweede gestolen auto - de vluchtwagen met mededaders - te wachten. Het lukt de overvallers niet alle juwelen uit de laadruimte van de witte waardeauto te krijgen. Tweederde van de lading zit achter een slot dat ze niet geforceerd krijgen.
7
ROND 10.30 UUR. De diamantrovers gaan er met hun buit (om precies te zijn voor 29.156.247,67 euro aan kostbare stenen) vandoor in de vluchtauto. Anderhalve week na de overval wordt deze rode Renault Express (nog brandend) teruggevonden op een afgelegen terrein bij de Kanaaldijk in Diemen. Van daders én juwelen ontbreekt elk spoor...
VROO

BOVEN - Twee schetsvellen van de hoofdverdachten in de snelkookpanmoord, de 50-jarige Mehmet Y. en de 27-jarige Tamara N. In 1997 zou Y. met behulp van zijn toenmalige vrouw Meral C. zijn 28-jarige broer Ali Y. hebben doodgeslagen. Het lichaam van het slachtoffer werd in stukken gesneden en door een gehaktmolen gehaald. Het hoofd van de broer werd in een snelkookpan gekookt zodat alleen een schedel overbleef.
Vijf jaar later zou Mehmet zijn 30-jarige vrouw hebben vermoord. Tamara heeft haar aandeel in de moord op Ali Y. bekend, maar ontkent betrokken te zijn geweest bij de moord op Meral C., want dat was een hartsvriendin.
In de zaak tegen Tamara heeft de rechtbank op 10 januari jl. uitspraak gedaan.

RECHTS - Geen tekort aan mooie vrouwen in de rechtbank.

inslaat van het slachtoffer terwijl hij op de massagetafel ligt waar hij gemasseerd wordt door die vrouw. Want zo is het waarschijnlijk gegaan. Maar nadat bleek dat hij op de grond lag toen hij die klap kreeg, hebben ze bij *Panorama* dat stuk gewoon uit de tekst gehaald, want ze vonden die tekening wel mooi! Dus een heel klein beetje vrijheid heb ik wel, maar meestal niet.'

Sfeertekening

Als Oosterwijk in de rechtbank zit, tekent hij veel meer dan hij uiteindelijk gebruikt. Hoewel dat wel moeilijker is geworden, zegt hij. 'Sinds Volkert van der G. gezegd heeft dat hij niet getekend wilde worden, moet je toestemming vragen. Ik los dat nu op door niet te laten zien dat ik teken. Al die journalisten zitten ook met een boekje op schoot. De gerenommeerde rechtbanktekenaars, zoals Hans van Helden en Chris Roodbeen, die kent iedereen. Van Helden zit daar zelfs met zo'n kunstenaarsbaret op te schetsen. Wel geweldig wat die man doet, hoor. Die maakt daar in een half uur een prent, die kan zo naar de krant. Ik zit thuis nog een hele dag m'n schetsen uit te werken. Maar ja, ik doe dan ook reconstructies, dat is toch wat anders.' Hij vindt het ook leuk om meer te laten zien dan alleen de koppen. 'Als ik toch iets moet laten zien van de rechtbank, maak ik liever een sfeertekening. Niet alleen van de dader, maar ook van de reacties eromheen. Zoals de getuige-deskundigen. Daar zijn er altijd twee van. Eentje die moet zeggen dat de verdachte gek is en daarom minder toerekeningsvatbaar. En eentje die zegt dat hij niet gek is en voor de volle honderd procent gestraft moet worden. Wat die mensen vinden, dat zie je ook aan hun kop.'

Lelijke verdachten en knappe advocaten

Ook de vele mooie vrouwen die je op een rechtszitting ziet tekent Oosterwijk graag. Zoals bepaalde journalistes en jonge advocates. 'Ik zit daar toch te tekenen en die bewaar ik dan voor mezelf. Weet je wat wel opvalt? Dat lelijke vrouwen verdedigd worden door knappe advocaten. Die misdadigers zijn toch een soort van *white trash*, die zien er vaak niet uit. Het zijn natuurlijk ook vaak gemakkelijke zaken, waarbij het duidelijk is wie het gedaan heeft. Dus daar sturen ze al die jonge mensen heen. Maar het is opmerkelijk hoe knap die zijn. Niet alleen de vrouwen, hoor. Ook die jonge jongens, met van die volle krullebossen.' Zelfs met een aantal woorden weet Oosterwijk er al een mooi beeld van te scheppen. Het is duidelijk dat hij deze bijbaan leuk vindt. Als het aan hem lag, zou hij het veel vaker doen. 'Ik zit daar toch de hele dag te tekenen. Het zou geweldig zijn als ik het ook aan een krant zou kunnen verkopen. Ik probeer daar op dit moment tussen te komen, maar dat is nog niet makkelijk. Ik heb het ook al eens bij *Vrij Nederland* geprobeerd. Die doen weinig aan misdaad, maar die hebben wel weer veel aandacht voor dingen als aandeelhoudersvergaderingen of buurtcommissies. Dat zijn ook mensen die in een beschaafde omgeving zitten en toch heel veel emoties hebben. Ik vind dat erg mooi om te tekenen. En ze moeten blijven zitten, dus ik kan er m'n tijd voor nemen.'

Van slag

Het gaat hem echter niet altijd in de koude kleren zitten. 'Zo'n zaak als van die marinier, daar ben ik twee dagen van slag van geweest. Je gaat je vanzelf inleven als je daar zo'n hele dag zit. Vooral mensen die op één of andere manier geflipt zijn. Dan kun je precies voelen over welke grens ze zijn heengestapt. Dat moet je niet iedere dag doen.' Nee, zeker niet. Er moeten tenslotte ook strips gemaakt worden. Maar het is inspirerend om te zien hoe een tekenaar als Aloys Oosterwijk in staat is om z'n gaven als striptekenaar te gebruiken om de lezer meer inzicht te geven in de denkwereld van mensen. Door precies het juiste moment te kiezen of door ze in een situatie te tekenen die zoveel mogelijk over hen en hun vreselijke daad vertelt. Dan is hij meer dan een fotograaf met een tekenpen. Dan is hij een verhalenverteller.

ger.apeldoorn@stripschrift.nl

Meer info: *www.willemswereld.info*

[BITS & PIECES → NICK]

'Zes Tintinologen hebben hevige kritiek geuit op het beleid achter het *Kuifje*-imperium. Een beleid dat via rechtenmaatschappij Moulinsart S.A. bepaald wordt door de Brit Nick Rodwell.' Zo luidt in februari 1997 een bericht in de pers. Deze zes *Kuifje*-kenners zeggen dat 'uit geldhonger elke cultureel-wetenschappelijke benadering van het patrimonium van Hergé onmogelijk wordt gemaakt'.

Op dat moment is het juist tien jaar na de dood van de stripmaker. De zes beschrijven kortweg hoe ze machteloos moeten toezien dat het oeuvre van Hergé langzaam maar zeker verdwijnt achter een muur van machtsmisbruik van cultureel erfgoed. 'Slechts dure merchandising in veel te dure vitrines heeft de interesse van de rechthebbenden', zo melden ze. Onderzoekers, schrijvers, historici, journalisten, boekhandelaren en uitgevers delen deze mening. Aldus het artikel.

Die rechthebbenden worden in woord en daad vertegenwoordigd door Nick. Hij is de tweede man van de tweede vrouw van Hergé. Een echte liefhebber van Hergé's werk dus. Volgens het artikel reageert hij enigszins aangeslagen via de telefoon. Zoveel kritiek vindt hij zeer onaangenaam. Zeker voor alle medewerkers bij Moulinsart. Als ik het goed begrijp breekt de man nog net niet in huilen uit. Zes Belgen lijken de gevoelige snaar van een Brit te hebben gevonden.

Het is 2007. Volgens het nieuws is Tom Hanks akkoord om in een nieuwe film van Steven Spielberg de rol van Kapitein Haddock op zich te nemen. In de eerste week van maart moet het nieuws naar buiten komen. Animatie of *live action*-film. Het is nog niet geheel duidelijk. Maar de ontknoping nadert. Misschien komen er zelfs wel twee films. Het kan niet op.

Nick was eind november nog in Los Angeles en heeft daar al enkele teststukjes mogen bewonderen. 'Spielberg begrijpt alles heel best', zegt Nick. 'Al meer dan 25 jaar geleden, nog voor de dood van Hergé zijn de gesprekken met Spielberg begonnen.' Wat een voorzienigheid, bedenk ik bij lezing.

Vast en zeker zal het rond de première wel rubberen poppetjes gaan regenen. En *Kuifje*-servetjes. Plus nog veel meer vunzige massatroep. Een uitgelezen gelegenheid bovendien voor uitgeverij Casterman om alle albums weer eens verfrist uit te geven. Ze zouden wel gek zijn om niet mee te liften op deze golf.

Meeliften?

'Casterman in België is al twintig jaar niet meer in staat internationaal iets klaar te spelen', toetert opeens onze Nick in de pers. Advocaten van Moulinsart proberen hem nog tot bedaren te brengen, maar hij blijkt vol in de aanval.

'Het is één voor twaalf voor Casterman. Ze hebben een gebrek aan structuur, personeel en organisatietalent.' Zelfs noemt hij Casterman gewoon een slechte uitgever. Het is duidelijk. De ogenschijnlijk emotionele meneer uit 1997 is nog steeds geheel de oude. Nu een wereldwijde publiciteit er aan komt, moet ook het bastion Casterman dat nog eigen albumrechten heeft, worden ontmanteld. Ze zouden zomaar eens een paar centen kunnen binnenhalen die over de rug van Nick worden verdiend. Mooi niet.

'We zitten al een tijdje om de tafel om een grote rechtszaak te vermijden. Maar de deadline is 28 februari. Ik zou geen leger advocaten laten opdraven als het niet noodzakelijk was', blaast Nick door.

Nee, als je geen recht hebt op wat je wil, ga je kennelijk proberen de ander om zeep te helpen. Zoveel is wel duidelijk.

Casterman reageert koeltjes. 'We hebben tot 2053 de rechten op de albums van *Kuifje*'. Zolang kan onze Nick natuurlijk niet wachten, want dan ligt hij al lang gestrekt onder de groene zoden. En Spielberg zal dan ook wel uitgewoed zijn.

'De laatste tien jaar was het al vreselijk, maar met de komst van een nieuwe uitgever is het erger en erger geworden. Met het oog op de internationale markt en de aanstormende films kunnen we niet langer met zo'n uitgever blijven werken', vervolgt heer Nick zijn tirade. Het gaat nu echt om groot geld. *Kuifje* is een Amerikaans getinte melkkoe geworden.

'Als onderdeel van concern Flammarion zijn wij prima in staat ons internationaal te manifesteren', voegt Casterman er fijntjes aan toe.

Toegeven van die kant lijkt er niet in te zitten. Maar *www.casterman.nl* staat inmiddels wel al te koop bij ID Prof BV.

Ik ga zeker niet naar die film. Aan mij zullen die lui van Moulinsart geen pepernoot verdienen.

ben.bits@stripschrift.nl

Quino valt in de prijzen

DOOR RIK SANDERS

FOTO NEDERLANDSE AMBASSADE BUENOS AIRES

Na bijna een jaar kreeg de Argentijnse stripmaker Quino eindelijk zijn prijs uit 2005 van het Prins Claus Fonds uitgereikt. Op de Nederlandse ambassade in Buenos Aires zei de bedenker van *Mafalda* bij het in ontvangst nemen van de prijs dat 'het een zotheid betrof van vredelievende mensen'.

GEHEEL BOVEN - Deze tekstloze grap is ook in een groezelige Cubaanse animatie uitgewerkt.
BOVEN - De prijsuitreiking met Quino (links) en ambassadeur Henk Soeters (rechts).

In Nederland is Quino (Mendoza, 1932) nooit zo bekend geraakt als in zijn moederland Argentinië, andere landen uit Zuid- en Midden-Amerika en Zuid-Europa. Van zijn bekende strip *Mafalda* verschenen in de jaren 1980 vier albums (twee bij uitgeverij Kritak en twee bij Glénat) en er zijn diverse cartoonbundels van hem uitgekomen (bij Mondria). Ronduit verrassend was dan ook de bekendmaking van het Prins Claus Fonds in 2005 dat Quino een prijs van €25.000 was toegekend (de hoofdprijs van €100.000 ging naar de Zuid-Afrikaanse cartoonist Zapiro: zie *Stripschrift 374* en de online-databank). De Argentijnse tekenaar, die zijn stijl typeert als humanistische humor, richt zich op sociale ongelijkheid en machtsverhoudingen. Het gezin, de politiek, het leger, religie en bureaucratie zijn dankbare onderwerpen, maar ook medici, voetbal, de gastronomie en het milieu komen in zijn werk langs.

Het fonds reikt sinds 1997 jaarlijks de Prins Claus Prijzen uit aan baanbrekende kunstenaars, intellectuelen en culturele organisaties uit met name Derde-Wereldlanden. In 2005 stond de uitreiking in het teken van humor en satire: onder de elf laureaten bevond zich naast Zapiro en Quino ook Chéri Samba uit Congo, een vertegenwoordiger van de Congolese cartooneske volksschilderkunst. Eerder vielen de tekenaars Ali Ferzat (Syrië, 2002) en Tsai Chih Chung (Taiwan, 1999) in de prijzen. De uitreikingen maakten in de stripwereld opmerkelijk genoeg weinig los, terwijl het niet bepaald schering en inslag is dat er zulke prestigieuze prijzen in Nederland aan (strip)tekenaars worden toegekend.

Van de zotte

Eind oktober 2006 kreeg Quino, die om gezondheidsredenen van eerdere plichtplegingen moest afzien, dan eindelijk officieel zijn prijs uit handen van de Nederlandse ambassadeur Henk Soeters. Deze hoogste diplomatieke vertegenwoordiger van Nederland in het Latijns-Amerikaanse land prees in zijn toespraak de prijswinnaar om zijn absurdistische en surrealistische humor, die hij geïncarneerd ziet in het personage van het nieuwsgierig meisje Mafalda, en zijn subtiele tekenstijl. Daarnaast roemde Soeters de toewijding van Quino aan de mensenrechten. Hij haalde de opvatting van de Argentijnse tekenaar aan die meent dat humor de zandkorrel kan

KINDEREN? OHNEE! WEETJE, WE WONEN MOMENTEEL IN EEN STUDIO.
GROTE KEUZE PLASTIC BLOEMEN.
OM MODERN TE ZIJN, VRAAG IK ME AF OF HET LEVEN NOG LEVEND IS...
Quino

RECHTS - *Mafalda* is oorspronkelijk gemaakt in zwart/wit, maar uitgeverij Glénat wilde de krantenstrip alleen in kleur uitgeven, anders zou die niet worden verkocht.

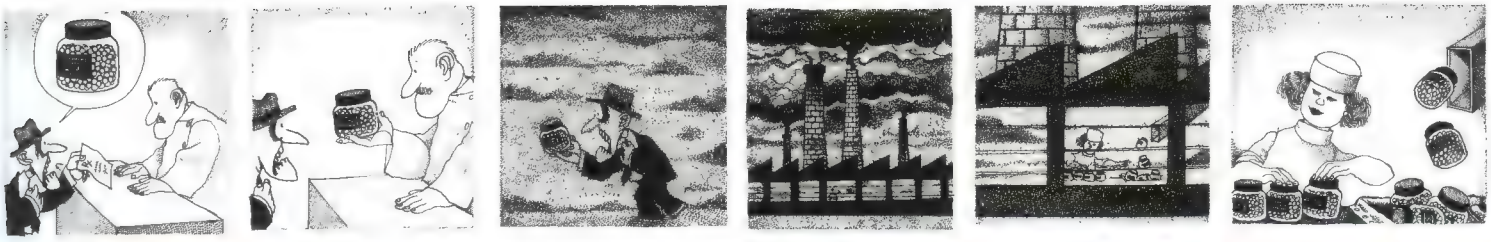

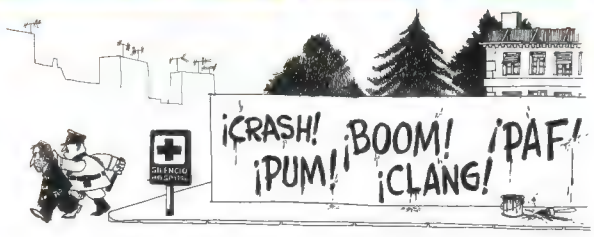

vormen die als katalysator voor verandering dient. Volgens Soeters weet de striptekenaar met zijn vernuft en ironie sociale ongelijkheden en scheve machtsverhoudingen voor het voetlicht te brengen. Quino zei in zijn dankwoord extra waarde aan de prijs van het Prins Claus Fonds te hechten omdat die uit Nederland komt, een land dat hij hoog acht om zijn vrijheidszin die teruggaat tot Erasmus en zijn *Lof der zotheid*. Het maakte hem gelukkig dat zich vrijheidslievende 'dwazen' (*locos*) aan de andere kant van de oceaan bevonden die het werk van een eveneens vrijheidslievende *loco* in Argentinië wisten te waarderen.

Tegen het grootste Argentijnse dagblad *Clarín* verklaarde hij dat 'het goed is je open te stellen voor andere culturen in een steeds geslotener wereld'. Daarom zijn prijzen zoals die van het Prins Claus Fonds belangrijk omdat zij artiesten, denkers en organisaties in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en het Caribisch gebied in het zonnetje zetten, aldus de laureaat.

Tussen de regels door

De echte naam van Quino is Joaquín Salvador Lavado. Omdat er al een oom in de familie Joaquín heet, wordt hij al snel Quino genoemd. Zijn ouders zijn Spaanse immigranten uit Andalusië. Hij volgt in 1945 al op 13-jarige leeftijd een grafische opleiding, maar verlaat in 1949 de school. Hij wil als humoristisch tekenaar aan de bak. Hij leurt met zijn werk, maar pas in 1954 hapt het weekblad *Esto Es* toe en publiceert Quino's eerste pagina met grappen.

Daarna komt er vaart in zijn loopbaan. Een doorslaggevend moment vindt in 1963 plaats, wanneer een reclamebureau hem vraagt een familiestrip te bedenken ter promotie van de elektronische keukenapparatuur van Mansfield. Quino bedenkt onder meer het meisje Mafalda. De strip gaat echter niet door. Maar hij gebruikt het personage samen met andere vroegwijze kinderfiguren voor het opzetten van een strip die in tijden van politieke terreur fijngevoelig commentaar geeft op het Argentijnse dagelijkse leven. *Mafalda* verschijnt in 1964 voor het eerst in het blad *Leoplán* en vlak daarna in de weekkrant *Primera Plana* en groeit uit tot een geliefde krantenstrip. In Europa is literator èn stripkenner Umberto Eco een wegbereider van zijn werk. Quino breekt echter nooit door in het Angelsaksische deel van de wereld.

In 1973 stopt Quino met *Mafalda* en concentreert zich weer op zijn cartoons, animaties en losse humorstrips. Mafalda duikt naderhand nog wel eens op in het kader van het goede doel (Unicef, Unesco, Rode Kruis). Vandaag de dag blijft de strip tot de verbeelding spreken, tot uitdrukking komend in bij voorbeeld exposities, tekenfilms, prijzen en herdrukken.

rik.sanders@stripschrift.nl

Meer info: www.quino.com.ar

Met dank aan Niels Lipmann

BOVEN - De residentie was versierd met grafisch werk van Quino. Hier een foto van de gastenboeken en de prijs van het Prins Claus Fonds.
ERONDER - Een onomatopeecartoon.
LINKSBOVEN - De naam Mafalda komt uit *Dar la Cara*. In deze film uit 1962 komt een baby voor die zo heet.

JE WERKT ALS EEN PAARD IN JE KEUKEN EN WAT MAAK JE DAN KLAAR?...
SOEP!
IK HOEFDE ER ANDERS NIETS AAN TE DOEN: DIT IS INSTANT-SOEP.
INSTANT-SOEP?
HEMELTJE LIEF, WAT ZIJN DE INSTANTIES DIEP GEZONKEN!

LINKS - Het 'volwassen' meisje Mafalda propageert gelijkheid tussen de seksen, vrede en kinderrechten. Ze is gek van The Beatles, maar verafschuwt soep (volgens Quino in de strip het symbool van het autoritaire Argentijnse bewind).

André Taymans gaat helemaal retro

DOOR GER APELDOORN

Onlangs verscheen bij uitgeverij Casterman een verrassend nieuw deel in de reeks *Lefranc*. In *De meester van het atoom* keert de dappere verslaggever van Jacques Martin terug naar zijn *roots*, de jaren 1950. Een nieuw avontuur van een nieuwe schrijver en een nieuwe tekenaar... maar niet helemaal, want het had eigenlijk vijftig jaar geleden al moeten verschijnen.

DRAMATIS PERSONAE

***André Taymans** werd geboren op 14 juli 1967 in Ottignies in Waals Brabant en studeerde aan het Atelier de BD van St. Luc. Vanaf het moment dat hij van school kwam, was hij zeer productief. Hij tekende albums van* Nero Wolfe, Sam Griffith *en* Alex Nora *voor diverse uitgeverijen. Daarna kwam hij terecht bij Casterman, waar hij tekende aan de komische serie* Flopsy en Ratje Tof *en de jeugdserie* De avonturen van Charlotte. *In 1996 startte hij de reeks die hem als tekenaar en schrijver bekend maakte:* Caroline Baldwin. *Van die laatste serie zijn reeds twaalf delen verschenen. Eerder besteedden wij aandacht aan Taymans in* Stripschrift 342.

In 1954, niet lang nadat het eerste avontuur over Guy Lefranc in het weekblad *Kuifje* was gepubliceerd onder de titel *Het sein staat op rood*, begon Jacques Martin aan een vervolg. Maar omdat hij het te druk had met zijn werkzaamheden voor Studio Hergé (waar hij in 1953 was komen werken om de schepper van *Kuifje* te helpen met het album *De zaak Zonnebloem*) moest Martin zijn eerste schetsen tijdelijk terzijde leggen. Toen hij aan het eind van 1955 weer wat tijd over had, vroeg de hoofdredacteur van het weekblad *Kuifje* of hij eerst een nieuw avontuur wilde maken van zijn andere held, Alex. Dat werd *De tiara van Oribal*, dat in 1956 in album verscheen. Twee jaar daarna verscheen pas het tweede verhaal van *Lefranc*. Niet het eerder geplande vervolg op *Het sein staat op rood*, maar een nieuw verhaal met de titel *De vlammenzee*. Om vier jaar later nog eens door te borduren op het eerste deel leek Martin geen goed idee en de overeenkomsten met *De zaak Zonnebloem* (beide verhalen beginnen met een vermiste professor) zaten hem achteraf ook niet lekker.

Dertig jaar later ontdekte de zoon van Jacques Martin de vier onafgemaakte pagina's van zijn vader. Eentje reeds volledig in inkt, drie alleen geschetst. Van een verhaal was verder nog geen sprake. Het geheel werd als 'onvoltooid' werk terzijde gelegd. Totdat uitgeverij Casterman de rechten op de personages van Martin overnam om de series met behulp van nieuwe tekenaars en schrijvers een nieuwe impuls te geven. Het idee werd geboren om het 'onvoltooide' verhaal alsnog uit te geven als een soort tussendoortje. Maar dat moest dan wel in de stijl van de jaren 1950. Al snel kwamen ze uit bij André Taymans, een tekenaar die heel vaardig is in het aanpassen van zijn stijl. Hij was ook al in de race geweest voor het opnieuw oppakken van *Alex* voordat die klus naar Cédric Hervan en Christophe Simon ging. Als scenarist werd Michel Jacquemart aangetrokken, een bioloog en wetenschappelijk journalist, die eerder was opgevallen als schrijver van het boekje *A propos de Jaques Martin* waarin hij de oude meester een carrièreomvattend interview afnam. Hij was dus in ieder geval bekend met de wereld van *Lefranc*.

Lefranc 1b

Het resultaat is een rijk vertelde stijloefening, die tegelijkertijd boeit en een klein beetje afstoot. Het verhaal is soms moeilijk te volgen, maar zit wel vol met interessante ideeën en wendingen. De tekenstijl van Taymans is geslaagd zonder een kopie te zijn van Martin. Soms heeft het zelfs meer iets van Edgar Jacobs' *Blake en Mortimer* dan van Martins toch wel stijve klare-lijnvariant. Wat de lezer uiteindelijk de das omdoet, is het feit dat Guy Lefranc misschien wel niet zo'n heel erg interessant personage is, een beetje een brave James Bond *avant la lettre*, die in één scène achter elkaar een sigaret weigert en alleen ingaat op de avances van een bevallige jongedame 'uit beleefdheid'. Het verkoopt in ieder

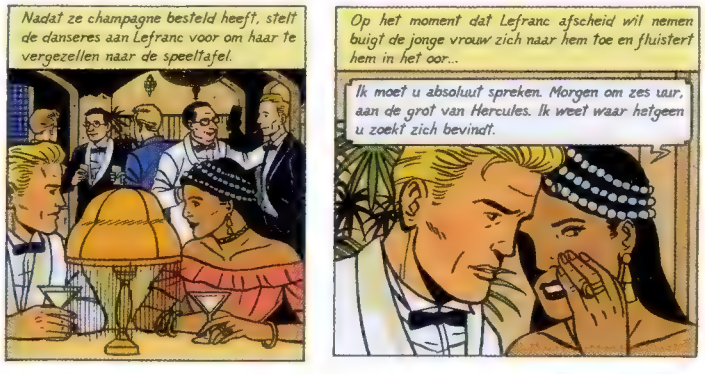
Nadat ze champagne besteld heeft, stelt de danseres aan Lefranc voor om haar te vergezellen naar de speeltafel.
Op het moment dat Lefranc afscheid wil nemen buigt de jonge vrouw zich naar hem toe en fluistert hem in het oor...
Ik moet u absoluut spreken. Morgen om zes uur, aan de grot van Hercules. Ik weet waar hetgeen u zoekt zich bevindt.

geval goed, want er is momenteel een markt voor goed uitgevoerde retro-strips en dat laatste is het zeker.

Hoe is deze retro-uitgave van Lefranc tot stand gekomen?
***André Taymans*:** Omdat de verkoop van de albums van Jacques Martin stagneerde, besloot Casterman beide reeksen nieuw leven in te blazen. Daartoe werd een contract getekend met de auteur. Martin kreeg een bepaalde hoeveelheid geld en in ruil daarvoor gaf hij de uitgeverij tien jaar lang *carte blanche*. Om dat geld terug te verdienen was het de bedoeling om ieder jaar één album uit te brengen van de series *Alex* en *Lefranc*. Francis Carin werkte al aan *Lefranc*, maar hij gaf aan niet meer dan één album per twee jaar te kunnen maken, omdat hij zijn eigen serie, *Victor Sackville*, niet wilde opgeven. Daar komt bij dat het in 2006 zestig jaar geleden was dat Martin was begonnen als tekenaar en de uitgeverij wilde eigenlijk het liefst zowel een album van *Alex* als van *Lefranc* uitbrengen. Jimmy van den Haute, de verantwoordelijke redacteur, kwam met het idee om een album te maken rondom een aantal pagina's waaraan Martin in de jaren 1950 was begonnen, maar nooit had afgemaakt. Toen alles was geregeld kwam het jaar 2006 al angstig dichtbij dus toen ze bij mij kwamen was het met de vraag om het zo snel mogelijk te doen. Mede daarom èn omdat ik geen liefhebber ben van oude auto's en andere mechanische voorwerpen, heb ik voorgesteld om de decors te laten tekenen door Erwin Drèze.

Wie is Michel Jaquemart, de scenarist?
Ik kende hem alleen uit de periode dat hij met Jimmy van den Haute bij uitgeverij Point Image werkte en een vraaggesprek met Martin had gedaan. Dat is uiteindelijk uitgegeven bij A Propos. Hij was dus goed bekend met de wereld van *Lefranc* en dat zal ook wel de reden zijn dat hij is uitgekozen, hoewel er veel gegadigden waren. De opdracht was om de pagina's van Martin een plaats te geven in een nieuw te verzinnen verhaal, dat gepositioneerd moest worden tussen *Het sein staat op rood* en *De vlammenzee*. Michel Jacquemart kwam met een verhaal van 103 pagina's, waar ik vervolgens 46 strippagina's van mocht maken. Dat was niet altijd even makkelijk! Ik heb zoveel mogelijk geschrapt, om niet voortdurend pagina's van twintig plaatjes te hebben. Zonder dat het verhaal daar onder leed. De kinderen van Martin vinden dat we daar goed in geslaagd zijn.

De hand van Martin

Was het makkelijk om de juiste stijl te vinden voor het album?
De eerste vier delen van *Lefranc* hebben eigenlijk geen eenheid van stijl. De eerste is in een klare-lijnstijl, de tweede in een soort hyperrealisme uit de jaren 1950/1960. Pas in *De giftige sneeuw* vindt hij z'n stijl. En het album daarna geeft hij het over aan Bob de Moor. Dus waar moet je je dan op baseren? Ook gezien de tijd die ik ervoor kreeg, heb ik gekozen voor een klassieke klare-lijnstijl en verder heb ik gewoon m'n eigen gevoel gevolgd. Het probleem met Martin is, dat iedereen die hem na probeert te doen vervalt in een soort platte kopie die niet werkt. Dat heb dus niet ik gedaan. Ik heb geprobeerd een goeie *Lefranc* te maken.

Het heeft af en toe ook veel weg van Edgar Jacobs.
Edgar Jacobs is de eerste tekenaar die me strips heeft leren maken. Het is de eerste tekenaar die ik ontmoet heb en die me advies heeft gegeven. Ik heb langer met de boeken van Jacobs in m'n handen gezeten dan met die van Martin. Toen ik vijftien was, woonde ik in Rixensart en op een dag zag een loodgieter mij thuis tekenen. Hij vertelde me dat hij een andere klant had, die ook strips tekende. Ene meneer Jacobs. Hij heeft hem meteen voor me opgebeld om een afspraak te maken. En dat lukte ook nog. We zijn met het busje van de loodgieter naar de tekenaar van *Blake en Mortimer* gereden en daar zijn we een uur lang gebleven. Hij heeft m'n tekeningen bekeken en er wat over gezegd. En daarna hebben we per brief contact gehouden. In diezelfde periode zat ik ook bij de padvinderij en mijn afdelingshoofd zocht tekenaars voor de jaarlijkse kalender, dus toen heb ik hem het adres van Jacobs gegeven. Die schreef terug dat hij geen tijd had, maar dat als hij aan mij wilde vragen om zijn personages te gebruiken, dan had hij daar geen enkele moeite mee. Die brief heb ik nog, maar die kalender-tekening is nog steeds niet af.

Tot slot, komt er nog een vervolg op dit avontuur?
Michel Jaquemart heeft een nieuw verhaal aan Casterman gestuurd. Het is nog te vroeg om te zeggen of het album een succes is in Frankrijk. Daar is nog een half jaar voor nodig. De critici hebben het goed ontvangen. Het volgende deel van *Lefranc* wordt weer getekend door Francis Carin en zal verschijnen in 2007. Dat gaat *De blauwe mummie* heten en speelt zich weer af in onze tijd. Ik weet niet of ik nog wel een volgende deel van *Lefranc* wil maken. Maar als ik het doe, dan in ieder geval weer met Erwin Drèze. Maar eerst wil ik toch een nieuw deel afmaken van *Caroline Baldwin* en ik ben natuurlijk bezig met nog wat andere projecten. Maar het scenario ligt er.

En als ze willen dat u *Blake en Mortimer* overneemt?
Het is nog niet bekend wie ze daarvoor gaan vragen.

Michel Jacquemart, dat is een pseudoniem, neem ik aan? Ik bedoel, zo'n achternaam...
Michel Jacquemart is geen pseudoniem. U kunt zijn foto zien en zijn bio lezen op de website van Casterman.

ger.apeldoorn@stripschrift.nl

Met dank aan *www.actuabd.com* en *www.auracan.com*

LINKSBOVEN - **Illustratie voor het Festival de la Bande dessinée et du Dessin d'Humour in Ugines.**

BOVEN, VAN LINKS NAAR RECHTS - **Twee omslagontwerpen in schets, een nooit gebruikt volledig opgemaakt omslag voor de Franse editie en het omslag zoals we dat uiteindelijk allemaal in de kast hebben staan. Je ziet de twijfel van de tekenaar: 'Moet Lefranc nu links of rechts?'**

LINKS - **Lefranc is echt een held van de jaren vijftig. Als hem een sigaret wordt aangeboden weigert hij en als een mooie vrouw een afspraakje met hem wil maken, kijkt hij alsof hij bang is dat Edgar P. Jacobs en Hergé meeluisteren...**

Aan overzichtswerken die striphelden, striptekenaars en hun media uit heden en verleden in kaart brengen, lijkt nauwelijks en gebrek te bestaan. Zeker op de Engelstalige markt, en dan vooral in de Verenigde Staten, verschijnen elk jaar wel één of meer rijk geïllustreerde hardcover-boeken die pretenderen de lezer nader in te wijden in de wereld van de strip. Vaak blijkt echter dat de inhoud niet geheel kan voldoen aan de gewekte verwachtingen: niet alleen zorgen persoonlijke voorkeuren van de auteurs soms voor een ondoorgrondelijke, zo niet volstrekt willekeurige selectie uit *mainstream* strips, maar vaak blijkt de interpretatie van de beschreven 'stripwereld' beperkt tot de productie uit de Verenigde Staten, aangevuld met een paar markante producten uit de Frans-Belgische school. Tim Pilcher en Brad Brooks, als auteurs en redacteuren al geruime tijd actief in de Britse stripscene, hebben met hun boek *The Essential Guide to World Comics* geprobeerd niet in die oude valkuil te vallen.

The Essential Guide to World Comics

DOOR KEES RIBBENS

ONDER - Meteen al in de inhoudsopgave wordt de onderverdeling verduidelijkt door een heldere grafische ondersteuning.

Dit boek is bedoeld voor elke nieuwbakken stripliefhebber, maar bevat tevens lezenswaardige informatie voor degenen die zich al langer verdiepen in het medium. De pretentie lijkt bescheiden: *'a global snapshot of the history and current status of comics'*. Om dat waar te maken worden er achtereenvolgens hoofdstukken besteed aan tien in omvang en cultuur uiteenlopende geografische territoria. Alleen webcomics en minicomics worden expliciet uitgezonderd van behandeling.

Pilcher en Brooks zien enkele overeenkomstige patronen bij de door hen bestudeerde stripculturen, waaronder de import van Amerikaanse krantenstrips als startpunt van nationale stripculturen elders. Ze gaan daar niet dieper op in, maar het blijft niettemin de vraag in hoeverre die opmerking juist is. Natuurlijk heeft de Amerikaanse strip een grote en langdurige invloed, maar ook de stripimport binnen bepaalde continenten (zoals Europa) was niet onbelangrijk (denk alleen maar aan *Mijnheer Prikkebeen* die ons land via Zwitserland, Frankrijk en Duitsland bereikte).

CONTENTS

Foreword *by Dave Gibbons* 6
Introduction 10
United Superheroes of America 18
Brit Lit 54
Manga Mania and Anime Angst 88
Crouching Artists, Hidden Comics 120
The Ninth Art 144
Continental Comics 176
South of the Border 206
Snow, Ducks and Phantoms 242
Down Under Wonders 260
Ashrams, Apartheid & Arabian Tales 280
Index 310
Bibliography 318
Acknowledgments 320

Het eerste hoofdstuk is, onder de benaming 'United Superheroes of America', gewijd aan de VS. Hoewel Winsor McCay en George Herriman kort worden aangestipt, begint de geschiedschrijving van de Noord-Amerikaanse strip hier pas echt bij de creatie van Jerry Siegel en Joe Shuster: *Superman*. De razendsnelle populariteitsgroei van het superheldengenre en de naoorlogse maatschappelijke aanval van Fredric Wertham en de zijnen op het zo gevaarlijk geachte jeugdmedium worden snel geschetst. Daarnaast is er ook aandacht voor omnivoor Will Eisner, het ironische *Mad* en de alternatieve stripproductie uit de Amerikaanse underground en avantgarde (zoals voor *Raw*, het tijdschrift waarin Art Spiegelmans *Maus* verscheen), en – in het verlengde daarvan – voor een uitgeverij als Fantagraphics. Daarbij passeren ook buitenlandse auteurs uit dit fonds kort de revue, zoals de Fransman Lewis Trondheim en de Noor Jason. Chris Ware en Joe Sacco blijven evenmin onvermeld. Behalve het 'Canadese antwoord op Fantagraphics' – de activiteiten van uitgeverij Drawn and Quarterly – wordt ook Vertigo Comics, een imprint van mega-stripuitgever DC, opgevoerd als marktpartij die eveneens *'a growing interest for more adult sensibilities in comics'* waarnam. Hoewel de auteurs van mening zijn dat zulke uiteenlopende grafische romans als *Maus* en Frank Millers *Batman*-epos *The Dark Knight Returns* de Amerikaanse stripcultuur niet blijvend op een hoger peil hebben gebracht, zien ze de toename van alternatieve titels aldaar als een verrijking van de stripmarkt, die bijdraagt aan de volwassenwording van het medium.

Engeland en Azië

Het tweede hoofdstuk is, niet verbazingwekkend voor een Engelse uitgave, gewijd aan de Britse stripgeschiedenis waarvan de oorsprong word getraceerd bij de achttiende-eeuwse satirische karikaturist William Hogarth. Het overzicht van de vroegste stripgeschiedenis is hier dan ook iets bevredigender weergegeven dan in het Amerikaanse hoofdstuk. Gezichtsbepalend voor de Britse striphistorie waren de weekbladen *The Dandy*, opgericht in 1937 en *The Beano* dat het daaropvolgende jaar van start ging. In diezelfde periode kwam ook de import van Amerikaanse superheldenverhalen op gang. De naoorlogse jaren zagen de opkomst (en ondergang) van *Eagle*, het succesvolle stripweekblad dat in 1950

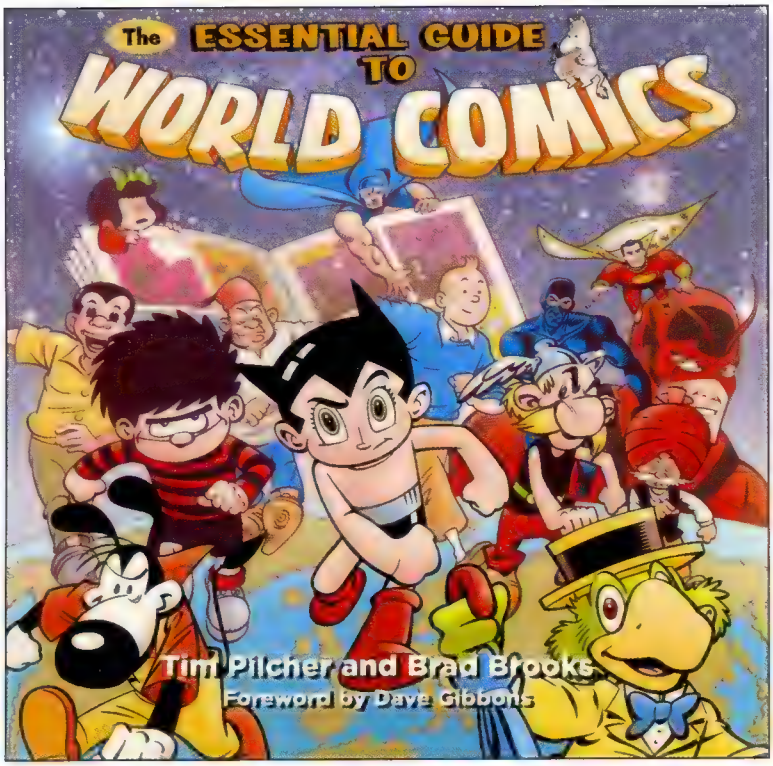

werd gelanceerd (en in Nederland als *Arend* verscheen). Datzelfde jaar verschenen ook de eerste strips in pocketformaat, waarvan de oorlogsverhalen uit de *Commando Library* de bekendste en langstlopende serie vormen. Ook strips voor meisjes konden rekenen op een grote populariteit, zoals *School Friend* (vanaf 1950) en *Girl* (1951). Meer dan eens moest daarbij een beroep worden gedaan op tekenaars en scenaristen van overzee, vooral uit Zuid-Europa en Latijns-Amerika. Vanaf de jaren zestig groeide ook hier de belangstelling voor de Noord-Amerikaanse superhelden fors. *Eagle* ging in 1969 ten onder, maar de Britse strip kreeg vanaf 1977 een nieuw gezicht in het toonaangevende blad *2000AD* waarin onder meer het populaire *Judge Dredd* verscheen. De bladen kampten met zeer uiteenlopende verkoopcijfers, veel titels gingen ten onder, maar *Beano* en *Dandy* bleven bestaan. De opgave van de auteurs dat er nu nog altijd zo'n zestig stripbladen verschijnen in het Verenigd Koninkrijk lijkt evenwel aan de hoge kant.

De auteurs kruipen gelukkig niet terug in hun schulp wanneer ze termen als manga en *bande dessinée* tegenkomen. In de behandeling van de Japanse manga, het onderwerp van het derde hoofdstuk, ligt de nadruk op de periode vanaf de jaren 1970. Daarbij blijft de aandacht echter niet beperkt tot (het toenemende aantal) titels dat inmiddels ook in westerse talen beschikbaar is. Wel wordt terecht ruimte vrijgemaakt voor de opkomst van manga in de westerse wereld, in navolging van de voor Europeanen soms nog moeilijk voorstelbare enorme populariteit van de zeer diverse mangagenres. De conclusie is zonneklaar: *'manga is here to stay'*!

Prijzenswaardig is dat Pilcher en Brooks hun rondgang door Azië niet afbreken na dit bezoek aan Japan. In een iets korter hoofdstuk wordt de lezer geïntroduceerd in onder meer Thailand, Hongkong, Maleisië, de Filipijnen en Zuid-Korea. De meeste landen stonden sterk onder invloed van de Japanse manga, die al dan niet via piratenedities lokaal hun weg vonden. De situatie in de Filipijnen wijkt daarvan af: *komiks*, zoals het beeldverhaal ter plaatse bekend staat, waren aanvankelijk vooral geïnspireerd door voorbeelden uit de VS. Maar de eigen productie overtrof de import, hetgeen er mede toe leidde dat de helft van alle Filipijnse speelfilms in de jaren zeventig gebaseerd was op stripverhalen van eigen bodem; een duidelijk signaal van de culturele impact.

Bande dessinée

De behandeling in *The Essential Guide to World Comics* van de Frans-Belgische strip verraadt, behalve een sterke waardering van de auteurs rond de bladen *Tintin* en *Pilote*, een duidelijke voorliefde voor het werk van Yves Chaland, Jacques Tardi en de creatievelingen die zich verenigd hebben in en rond uitgeverij L'Association. De rest van continentaal Europa – Polen, Zwitserland en Portugal incluis – moet het doen met twee gezamenlijke hoofdstukken. In het eerste daarvan krijgt Nederland evenwel de eer om de aftrap te nemen (in een paragraaf waarin ook *Stripschrift* niet onvermeld blijft). Dat Nederland evenwel de eer krijgt toegeschreven zich al sinds de Middeleeuwen (!) te bevinden *'at the vanguards of comics creation'* lijkt al te ruimhartig geformuleerd. Dat Annie M.G. Schmidts creatie *Tante Patent* hier *Tante Patient* heet, zij de auteurs dan ook vergeven. Het tweede Europa-hoofdstuk zoomt in op de Noordelijke landen. Een relatief hoog Disney-gehalte laat evenwel nog ruimte om ook de plaatselijke stripcreaties te belichten, zoals het Noorse *Nemi* en het Deense *Stig & Martha*.

Het meeste nieuws zit echter verscholen in de resterende hoofdstukken over Latijns-Amerika, Australië en Nieuw-Zeeland en, *last but not least*, de mix van strips uit India, Zuid-Afrika en het Midden-Oosten. Het Zuid-Amerikaanse verhaal wordt - terecht - grotendeels besteed aan Argentinië en Mexico. Behalve een korte kennismaking met Toonder-inspirator Dante Quinterno (1909-2003), ontmoet de lezer op deze rondgang ook andere klinkende namen als Hector Oesterheld, Alberto Breccia en Quino (*Mafalda*!).

Een handzame index plus een beknopte lijst van boeken, tijdschriften en websites (inclusief de onvolprezen Lambiek-site) wijzen de geïnteresseerde de weg om zijn of haar kennis verder te verdiepen. Voor een eerste kennismaking met strips is dit boek zonder meer een geschikt middel. De helder gepresenteerde selectie die hier geboden wordt helpt de lezer goed op weg. Iets meer aandacht voor de stripgeschiedenis van vóór de jaren vijftig en een verdere invulling van de witte vlekken op de wereldkaart zijn aanbevelingen voor een volgende editie. Voorlopig is deze editie het zeker waard om bestudeerd te worden.

kees.ribbens@stripschrift.nl

BOVEN - Een *key to cover image* is geplaatst naast de inhoudsopgave. Hierin wordt verklaard hoe het omslagbeeld is samengesteld en hoe die zich verhoudt tot de componenten van het boek.

The Essential Guide to World Comics

Pilcher & Brooks
Collins & Brown 2005
Import: Nilsson & Lamm
ISBN 1-84340-300-5
Prijs £18.99
320 pagina's
kleur (sk)

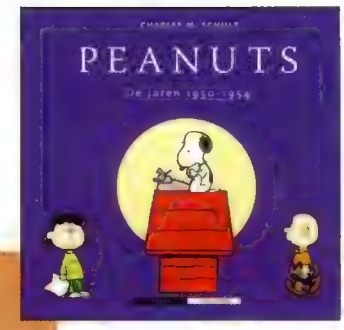

Peanuts 1:
De jaren
1950-1954
Schulz
Atlas/Oog & Blik 2006
ISBN 90-8813-001-9
Prijs €15
240 pagina's
zwart/wit (sk)

The Complete
Peanuts 1:
1950 to 1952

Schulz
Fantagraphics 2004
ISBN 1-56097-589-X
(1950-1952)
Prijs $28.95
348 pagina's
zwart/wit (hk)

EEN GEVAL VAN JAMMER

Al een tijd aangekondigd, maar nu dan echt verschenen: het eerste deel van de heruitgave van *Peanuts*, de meesterlijke krantenstrip van wijlen **Charles M. Schulz**. De uitgeverijen Atlas en Oog & Blik maken er in een co-productie een reeks van tien delen van. Zij wijzen erop dat in het verleden verzamelboekjes zijn uitgebracht, maar dat er in het Nederlands nog nooit een goed verzorgde chronologische uitgave is gemaakt van *Peanuts*. Elk deel omvat ongeveer 600 strookjes, een keuze uit een periode van vijf jaar, met een toelichting.

Een mooi streven, zo'n serie, maar desondanks valt het eerste deel tegen. De strookjes zijn pietepeuterig afgedrukt en de inleiding is summier. Néé, dan de Amerikaanse integrale heruitgave van Fantagraphics! Magistraal vormgegeven door striptekenaar **Seth** en met informatieve in- en uitleidingen, geschreven door verschillende kenners en liefhebbers van Schulz' werk. Ook trakteert de uitgever de lezer regelmatig op bibliografische extraatjes. In het tweede deel (1953-1954) is bij voorbeeld een index op personages, thema's en objecten opgenomen. En per twee delen verschijnt tevens een speciale box-editie.

Jammer dat Atlas en Oog & Blik niet gekozen hebben voor een vertaling van deze complete uitgave. Waarschijnlijk uit financiële overwegingen; de afzetmarkt in Nederland is nu eenmaal kleiner dan die in de VS. Met zo'n goedkopere editie zullen ze makkelijker een breder publiek bereiken. Desondanks hadden ze, met de Fantagraphics-uitgave als lichtend voorbeeld, er inhoudelijk meer van kunnen bakken. Aan zo'n *Peanuts*-heruitgave begin je tenslotte maar één keer! RS

De uitroeptekens staan voor de volgende waardeoordelen:

!!!!! grote klasse!
!!!! kopen!
!!! middenmoot
!! mwâh
! kastvulling
... door 't putje

Ouderwets doch actueel

In het midden van de jaren 1960 maakte ook Nederland kennis met strips die specifiek voor volwassenen waren geschreven. Opvallend waren de kritische en absurdistische verhalen die door vrouwelijke hoofdpersonen werden gedragen. Goede voorbeelden zijn het Franse *Barbarella* van Jean-Claude Forest, het Italiaanse *Valentina* van Guido Crepax, en het Amerikaanse *Phoebe Zeitgeist* van Michael O'Donoghue en Frank Springer. Met de maatschappijkritische satire *Iris* uit 1968 bleef ook Nederland op dit punt niet achter. *Iris* was het product van de samenwerking van de vorig jaar overleden tekstschrijver **Lo Hartog van Banda** en tekenaar **Thé Tjong-Khing**.

Die samenwerking kreeg een fraai vervolg in een krantenstrip, waarvan de stroken vanaf 1969 in een aantal dagbladen verschenen. *Arman en Ilva*, zoals dit sciencefiction-verhaal heet, ontwikkelde zich tot één van de hoogtepunten van de Nederlandse stripproductie. In 1975 verscheen het laatste van de zestien verhalen. Ze werden gelukkig al snel, in de jaren tussen 1977 en 1983, in albumvorm uitgebracht door uitgeverij Brabantia Nostra. Die zeven albums met vier stroken per pagina zijn inmiddels echte verzamelobjecten geworden. De stripliefhebber kan dan ook zonder meer tevreden zijn met het besluit van uitgeverij Sherpa om de verhalen opnieuw uit te brengen.

Arman en Ilva is sciencefiction, maar in een opvallend realistische tekenstijl. De serie wijkt in dat opzicht nadrukkelijk af van het Franse *Ravian* waarin de gelijknamige hoofdpersoon in dezelfde periode samen met zijn Laureline het heelal verkende. Enige overeenkomsten zijn er wel, want net als Ravian is Arman een slungelig soort ruimte-ingenieur en net als Laureline fungeert Ilva als een *side-kick* die eigenlijk de hoofdrol speelt. Maar, en anders dan bij Ravian, oogt de techniek van de toekomst klassiek-futuristisch en daarmee lichtelijk gedateerd. Ook de klassieke telefoon die de hoofdpersonen af en toe ter hand nemen ziet er nu hopeloos ouderwets uit. Grappige vondsten zijn er evenwel ook, zoals het zweeftuig dat bestuurd wordt met het toetsenbord van een piano. De techniek is echter niet wat deze verhalen zo boeiend maakt. Dat zijn vooral de tekenstijl en de

Op theevisite bij Marjane Satrapi

Als er een nieuw album van **Marjane Satrapi** is verschenen, dan gaat de voordeur op slot, de telefoon van de haak en de stekker uit de televisie. Met een pot verse thee nestel ik me op de bank. Een bewonderaar mag zo haar favoriete striptekenaar hebben.

Ik kom terecht in een gezelschap van negen Iraanse vrouwen. Ze zijn van verschillende generaties en hebben verschillende gezichten. Toch zijn ze door hun vrouw-zijn met elkaar lotsverbonden. Tijdens de gezamenlijke thee-uurtjes praten deze vrouwen achter de rug van anderen om en luchten zij hun hart. Thema's: hoe als niet-maagd de huwelijksnacht geloofwaardig door te komen, de potentie van de Europese (lees: niet-besneden) man, de gunstige positie van de minnares, siliconen borsten en billen.

Satrapi heeft in dit album het dwingende ritme van de klassieke stripindeling losgelaten. Haar tekeningen strekken zich over de gehele pagina uit en bevatten veel tekst. Als lezer voel ik me een luistervink en voyeur tegelijk. De meest intieme onderwerpen komen – soms besmuikt, soms schaamteloos openhartig – aan de orde. Het dichtnaaien van de vagina voor de huwelijksnacht wordt luchtig becommentarieerd: 'Er bestaat nog zoiets als een lichte variant, een soort 'kruissteekjes *light*'. Dan doen ze maar een klein stukje. Ha! Ha! Ha!' Met deze in het Nederlands superieure, want pijnlijk ambivalente vertaling van de oorspronkelijke Franstalige titel *Broderies* levert Satrapi een subliem album af. EC

Kruissteekjes

Satrapi
Atlas 2006
ISBN 90-450-1357-6
Prijs €14,50
136 pagina's
zwart/wit (sk)

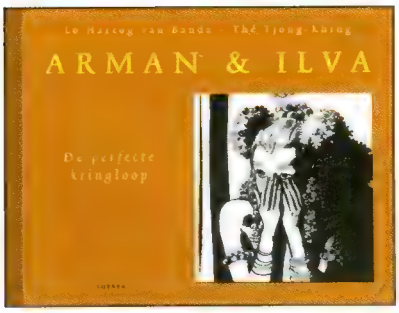

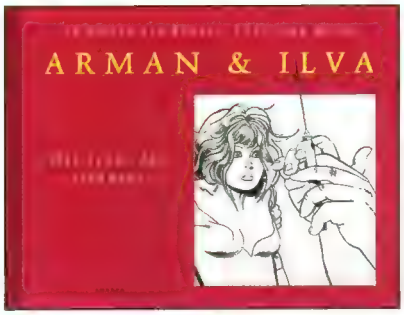

Arman en Ilva 10: De perfecte kringloop
Arman en Ilva 13: Het spoor dat verdween

Hartog van Banda & Khing
Sherpa 2006
ISBN 90-75504-73-X (kringloop)
ISBN 90-75504-72-1 (spoor)
Prijs €19,95
80 pagina's
zwart/wit (hk)

daarop toegesneden verhalen.

Thé Tjong Khing staat bekend als een grootmeester van de expressiviteit. Het accent ligt in zijn werk niet op de actie, maar op de filmische gezichtsuitdrukking en lichaamstaal van zijn karakters. Dat werkt het best als de hoofdfiguren min of meer passieve toeschouwers zijn van de actie en de lezer, indirect, via hun reacties de ontwikkeling van het verhaal moet volgen. In *Arman en Ilva* maakt Lo Hartog van Banda die gelaagdheid tot een essentieel onderdeel van de verhalen. De beide ruimtereizigers Arman en Ilva worden neergezet als de lichtelijk naïeve kinderen van een futuristische verzorgingsstaat, die op hun tochten onverwachts en vaak tot hun verbijstering kennismaken met de duistere achterkanten en buitenkanten van hun eigen samenleving. De verhalen zijn daardoor meer Kafkaësk en minder direct maatschappijkritisch dan bij voorbeeld Ravian. En, op de één of andere manier maakt dat ze tegelijk ook verrassend actueel.

Krantenstrips werden vroeger nog niet in kleur afgedrukt. In dit geval blijkt dat een voordeel, want Khing toont zich een meester in het *chiaroscuro*, de contrastwerking tussen licht en donker. Hij hanteert een minimalistische lijnvoering, waarin trefzekerheid voorop staat maar steeds nog net zo dat de spontaniteit de overhand houdt. In de uitgave van Sherpa, waarin per pagina twee stroken uitvergroot worden weergegeven, komen die kenmerken uitstekend tot hun recht. De albums zien er prachtig uit en elk deel is voorzien van een kort voorwoord van een bewonderende collega en een informatief dossier met schetsen en achtergrondinformatie.

De delen 10 en 13 – *De perfecte kringloop* uit 1972, en *Het spoor dat verdween* uit 1973 – liggen inmiddels in de winkel. De 11e episode, *De ethiek van Xorxoz*, verschijnt deze maand. Daarna wordt het helaas weer wachten tot de feestdagen eind 2007. GT

A D V E R T E N T I E

OOG & BLIK PRESENTEERT

ZO LIEF BEN JE NOU OOK WEER NIET!!!

Het nieuwste dagboek van Maaike Hartjes, precies op tijd voor Valentijnsdag in de winkel.
64 pag. z/w, €9,95

DE MAAGD EN DE NEGER

Stel: uw dochter heeft een relatie met een neger?! En dat kan anno 2007 nog steeds niet?!
Nu al het meest geruchtmakende debuut van het jaar!
64 pag. z/w, €13,50

ISAAC DE PIRAAT 5 – JACQUES

De omzwervingen van schilder annex piraat Isaac op zoek naar zijn lief en andere minder dringende zaken. 48 pag. kl, €13,50

www.oogenblik.nl

ADVERTENTIE

BOEKWENS?

Wie droomt er niet van een eigen strip- of cartoon-boek?

STUDIO XTRA VERZORGT UW EIGEN UITGAVE

OOK KLEINE AANTALLEN

EENVOUDIG BIJ TE BESTELLEN

KANT & KLAAR BESTAND OF ONTWERP & OPMAAK DOOR XTRA

GLOSSY OF MAT KLEUROMSLAG

KWALITEITSPAPIER

KORTE PRODUCTIETIJD

Ook leuk als uniek & origineel cadeau!

VOOR INFO EN PRIJSOPGAVE:
STUDIO XTRA
TEL. 020 - 625 48 52
FAX: 020 - 638 29 55
INFO@BOEKWENS.NL

Durango herrezen

Yves Swolfs had Durango – na dertien delen – in 1998 met pensioen gestuurd. Nu, zes jaar later, moet de revolverheld echter weer vol aan de bak. *Vuur uit de hel* heet het 14e deel van deze cultwestern. Het grote verschil met de voorgaande delen is dat Swolfs het tekenwerk heeft uitbesteed aan **Thierry Girod**. Die kennen we nog van de gewelddadige, door *Durango* beïnvloedde westernstrip *Wanted*.

Durango's drijfveer om weer achter schietgrage *outlaws* aan te jagen is een bekend thema uit de westernverhalen: wraak! Hij woont eerst nog in alle rust in Nortonville met zijn zwangere vriendin en heeft zelfs uitzicht op het maken van een carrière: op termijn wordt hij de nieuwe sheriff. Een aantal bandieten verstoort de lieve vrede. Zij willen dat zijn vriendin haar rechten op de plaatselijke mijn verkoopt. Dat weigert ze met alle afschuwelijke gevolgen van dien.

Het scenario van Swolfs is van hetzelfde harde laken een pak. Al heeft hij ditmaal wel erg zijn oog laten hangen naar westernfilms, zoals Clint Eastwoods *The Outlaw Josey Wales*. Met het tekenwerk van Girod is weinig mis: het lijkt op de stijl van Swolfs maar heeft ook het fijne gevoel voor details à la Jean Giraud. RS

Durango 14:
Vuur uit de hel

Girod & Swolfs
Arboris 2006
ISBN 90-343-0335-7
Prijs €7,50
48 pagina's
kleur (sk)

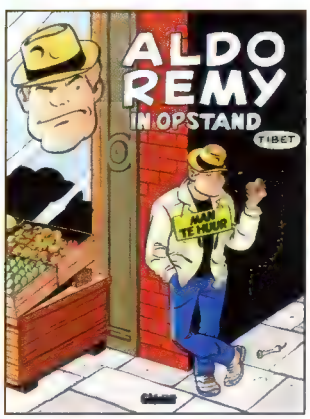

Remmen los bij Tibet

Ga er maar aan staan: op je 75e nog beginnen aan een nieuwe strip! **Tibet** (pseudoniem van **Gilbert Gascard**) flikte dit kunststukje en komt op z'n oude dag met een gloednieuwe held op de proppen: Aldo Rémy. Deze stripfiguur is een 'held zonder werk' die in 'ongewone zaken' verzeild raakt. De strip is een mix tussen het avontuurlijke speurderswerk uit *Rik Ringers* en de laconieke humor uit *Chick Bill*, zijn twee traditionele series. Hoofdpersoon Aldo Rémy is een sympathieke uitvreter in een volkswijk. Hij biedt zich aan voor allerhande klusjes. Dat lijkt leuk totdat hij in een complot terecht komt waar zijn vriendin bij betrokken raakt. Opmerkelijk is dat Tibet zijn jongste held niet bij zijn huisuitgever Lombard heeft ondergebracht, maar bij concurrent Glénat. Zo'n nieuwe omgeving straalt ook op de strip af: het plezier spat van de pagina's. En wat tussen Rik Ringers en Nadine enkel buiten de kaders mocht plaatsvinden, staat in *Aldo Rémy* open en bloot: een heuse bedscène! RS

Aldo Rémy in opstand 1: Man te huur

Tibet
Glénat 2006
ISBN 90-6969-478-6
Prijs €6,50
48 pagina's
kleur (sk)

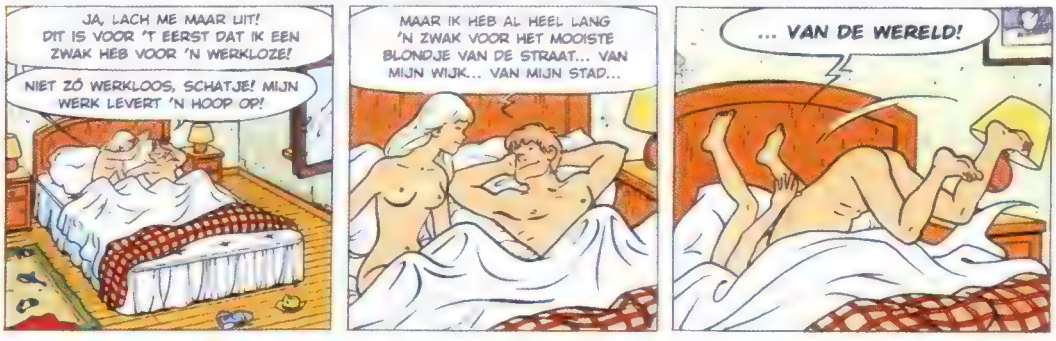
JA, LACH ME MAAR UIT! DIT IS VOOR 'T EERST DAT IK EEN ZWAK HEB VOOR 'N WERKLOZE!
NIET ZÓ WERKLOOS, SCHATJE! MIJN WERK LEVERT 'N HOOP OP!
MAAR IK HEB AL HEEL LANG 'N ZWAK VOOR HET MOOISTE BLONDJE VAN DE STRAAT... VAN MIJN WIJK... VAN MIJN STAD...
... VAN DE WERELD!

Boeiend kijkspel

De wereld van Franquin geeft een breed overzicht van het oeuvre van **André Franquin**. Van *Guust* tot *Roeltje*, van *Ton en Tineke* tot *De Marsupilami* en van *Robbedoes en Kwabbernoot* tot *Zwartkijken*; al zijn stripcreaties passeren de revue. De samenstellers **Jean-Luc Cambier** en **Eric Verhoest** leiden de lezer met behulp van een regiment aan citaten van Franquin uit vele interviews door een elftal thema's heen. Een rode draad is zijn gemoedstoestand. De tekenaar verkeerde namelijk grote delen van zijn stripleven in een staat van onvrede. Hij zocht naar een manier waarop hij zich werkelijk kon laten gelden. Franquin richt zich aanvankelijk op de humorreeks *Robbedoes en Kwabbernoot*, maar komt tot de conclusie dat *Guust* hem meer mogelijkheden tot (zelf)expressie biedt. Guust is zoals Franquin had willen zijn. Meerdere malen blijkt dat Franquin geen fijne jeugd heeft gehad; hij zet zich er met kracht tegen af. Een andere manier om zijn gevoelens te uiten waren de illustraties die hij eerst voor *Le Trombone Illustré* en later voor *Fluide Glacial* van zijn vriend Marcel Gotlib maakte. Het leidde tot de gitzwarte grappen die wij kennen uit *Zwartkijken*. Het boek biedt een boeiend kijkspel. Naast de vele illustraties worden ook de Flaterfoon, de Zwendelmobiel of de Kwabberhefschroef, de voor de gelijknamige expositie op ware grootte nagebouwde prachtige replica's, afgebeeld. Ook zijn voorliefde voor snelle en fraai vormgegeven auto's, waarvoor hij inspiratie opdeed tijdens de Grand Prix van Francorchamps, komt langs. De Turbotractie is daarvan het meest sprekende voorbeeld. Uiteraard ontbreekt ook het geelzwarte vehikel niet waarmee Guust Flater de straten onveilig en agent Vondelaar bijkans gek maakt. De vrijheid waar Franquin zo naar op zoek was en de minachting van macht en het 'moeten' toont hij ultiem tijdens de parkeermeteroorlog die hij de twee laat uitvechten.

Eén ding ontbreekt aan dit boek: een thema 'interieur en meubilair', sla *Ton en Tineke* er nog maar eens op na. TdK

De wereld van Franquin

Cambier & Verhoest
Marsu 2006
ISBN 2-912536-94-4
Prijs € 39
120 pagina's
kleur (hk)

La vache qui rit

Tekenaar **Quirit** (pseudoniem van **Jean-Marie Mathues**) is een vaste kracht in het Vlaamse cartoonwereldje. Al vanaf 1976 publiceert hij zijn grappen: eerst in *Knack* en vervolgens begin jaren tachtig in het satirische weekblad *De Zwijger*. Daarna volgden buitenlandse publicaties, onder andere bij het Franse Glénat en het Duitse Achterbahn. Ook in *De Volkskrant* heeft hij wel eens gestaan. In België drukken *Gazet van Antwerpen* en *P-Magazine* vandaag de dag zijn grappen af. Hij onderhoudt verder een eigen website (*www.quirit.com*).

Zijn digitale handigheid blijkt ook uit zijn tekenstijl, inkleuring en letters: die doen soms wel erg gecomputeriseerd aan.

Hoewel hij dus al lang meedraait mist deze voormalige scheikundige in Nederland de bekendheid die collega's als Kamagurka en Zak wel genieten. Dat is jammer want zijn cartoons zijn erg gevat. Soms absurd of grof, dan weer inhakend op actuele ontwikkelingen. Ook Quirit maakt boerkagrappen (met prei!) zoals Peter de Wit dat in Nederland met *Sigmund* doet. RS

Quirit 5: Wow Eva!

Quirit
Van Halewyck 2006
ISBN 90-5617-750-8
Prijs € 12,50
100 pagina's
kleur (sk)

ADVERTENTIE

SHERPA PRESENTEERT:
Lo Hartog van Banda
Thé Tjong-Khing
ARMAN & ILVA
Een prachtige heruitgave van een briljante SF-strip

Nu drie delen leverbaar:
· De perfecte kringloop ·
· De ethiek van Xorxoz ·
· Het spoor dat verdween ·

"A-dem-be-ne-mend!" (DE STRIPSPECIAALZAAK)
"IJzersterke heruitgave" (NRC)
"Thé Tjong-Khing (is) een van de beste Nederlandse realistische tekenaars" (DE LIMBURGER)

Luxe hardcovers,
80 pagina's zwartwit
Verkoopprijs vanaf 1-3-07:
€ 24,95 per deel
www.armanenilva.nl

Lachen om watcho's en de kniezwengel

De bundel *Uitverkocht!* bevat een selectie van de cartoons die de Belgische tekenaar **Marec** (**Marc de Cloedt**, 1956) heeft gemaakt voor diverse Belgische kranten en weekbladen tussen september 2005 en september 2006.

Veel van zijn tekeningen gaan over Belgische onderwerpen, maar hij schuwt ook de internationale politiek niet. 'Als ik met mijn tekeningen enkele mensen kan boeien voor politiek, ervaar ik dat als het mooiste compliment. Zelf heb ik via cartoons interesse voor die dingen gekregen. De desinteresse voor politiek vind ik ergerlijk, ik wil ze in mijn werk zeker ook niet aanwakkeren', vertelde de tekenaar naar aanleiding van een expositie van zijn werk in Het Markiezenhof in Bergen op Zoom vorig jaar.

De tamelijk milde en vaak grappige cartoons nemen ook vaak het Belgische koningshuis op de korrel: een dankbaar onderwerp met personen als prins Philip en prins Laurent. 'Tekenen over het koningshuis is tegenwoordig *not done*. Daarom vind ik het een uitdaging om het net wèl te doen.' Deze opmerking toont een eigenwijzigheid bij de tekenaar die hem goed van pas komt bij het maken van zijn cartoons, want die moeten het duidelijk niet hebben van het mooie tekenwerk, maar van een verrassende invalshoek of een mooie vondst.

Die zitten er dan ook genoeg in zijn werk, zoals bij voorbeeld de watcho's, macho-achtige watjes, die een wedstrijd houden wie het verst kan huilen. Verder is Marec in dit grappige boekje onder meer geïnspireerd door de kniezwengel, een dansbeweging die de Vlaamse zangeres Kate Ryan bij het songfestival introduceerde! DR

Uitverkocht!

Marec
Van Halewyck 2006
ISBN 90-5617-748-6
Prijs €12,50
112 pagina's
kleur (sk)

Lefranc flikt het weer om de wereld te redden

Hoewel **Jacques Martin** zijn held Lefranc verkocht aan uitgeverij Casterman, heeft hij nog wel vier platen getekend in het nieuwe album *De meester van het atoom*. De rest van de tekeningen is van **André Taymans** en **Erwin Drèze** (met hulp van **Thierry Cayman** bij de decors en **Bruno Wesel** voor de inkleuring). Het scenario is van **Michel Jacquemart**. Het verhaal speelt zich af tijdens het hoogtepunt van de koude oorlog in 1954. Anders gezegd: tussen *Het sein staat op rood* en *De vlammenzee*.

Lefranc volgt als reporter (met ruim de tijd om te waterskiën) een internationale vredesconferentie in Genève en raakt betrokken bij weer een pervers raketten-plannetje van Axel Borg. Deze aartsvijand probeerde al eerder (in *Het sein staat op rood*) de wereldmacht te veroveren via het afschieten van een atoomraket. Uiteindelijk komt het, na veel verwikkelingen met geheim agenten, tot een confrontatie van Lefranc met zijn oude vijand.

Het nieuwe teken, schrijf- en documentatieteam is dicht bij de stijl van de oude meester gebleven, al zijn de tekenlijntjes wat hoekiger en dikker. Lefranc, en de oude bekenden zoals inspecteur Renard, doen in dit avontuur eigentijdser aan, wat ik bij deze strip eigenlijk geen vooruitgang vind. En dan is ook nog de oude, vertrouwde huishoudster – de enige vrouw in het Martin-tijdperk – vervangen door een jonge onafhankelijke vrouw.

Verder valt op dat sommige pagina's voor bijna de helft uit tekstballonnen en -blokken bestaan. Dat loste Martin, die ook altijd veel te vertellen had, eleganter op. Desondanks leest *De meester van het atoom* vlot weg. Wat een geruststelling dat Lefranc nog steeds in actie is om de wereld te behoeden voor de megalomane ambities van *gentleman*-misdadigers. DR

Lefranc 17: De meester van het atoom

Martin & Taymans & Drèze & Jacquemart
Casterman 2006
ISBN 90-303-3049-X
Prijs €5,50
48 pagina's
kleur (sk)

ADVERTENTIE

[EN VERDER]

Achter de schermen van de macht 7: Verdwijningen (Richelle, Casterman). Moeilijke aflevering met veel personages in een onwennige tekenstijl. Richelle heeft de reeks alleen voortgezet. Het gemis van Jean-Yves Delitte is voelbaar. TdK

De Afghaan – Massoud (Bihel/Charles/Charles, Casterman). Biografische strip over de Afghaanse opstandelingenleider Ahmed Shah Massoud. Op 9 september 2001, twee dagen voor de aanslag op de Twin Towers, werd hij vermoord. DR

Alex 25: Het was in Khorsabad (Martin/Hervan/Simon/Maingoval, Casterman). In dit album keert Alex terug naar de stad waar ooit als slaaf leefde, opgetekend in het eerste verhaal *Alex de onversaagde*. Hij moet een boodschap van koning Orodes aan Caesar overbrengen. Gevaarlijk! DR

Beerschot (Jeroom, Grint/Van Halewyck). Onnavolgbare hersenkronkels van Jeroom Snelders die via Ever Meulen bij *Humo* is terechtgekomen. Zijn album staat vol pastiches, bij voorbeeld op *De rode ridder*, *Kabouter Plop*, *Suske en Wiske* en *De Smurfen*. Maar smurfen mag hij niet meer laten optreden, vinden de erven Peyo. RS

Uit de serie Bob Evers 2: Avonturen in de Stille Zuidzee (Van Oudenaarden/ Jonker/ Van der Heide, Boumaar). Na eerst bij uitgeverij Arboris met een album te zijn begonnen nu eindelijk het echte

Flauwe grappen, lelijk getekend

Velen beschouwen Aimée de Jongh als een veelbelovend Nederlands tekentalent. Ze is in 1983 in Waalwijk geboren, jonge vrouw zit daar nog op school, maar tekent sinds drie jaar flink aan de weg als striptekenares. Ze deed ze mee aan de Stripstrijd in *Het Parool*, waar ze maar liefst vier keer van de latere winnaar Michiel van de Pol. De vakjury maakt uiteindelijk beslissen, nadat de beide tekenaars bijna evenveel stemmen hadden uitgebracht via het internet. De Jongh heeft ook een eigen website (*www.iamshotaro.com*) en een wekelijkse strip in *Brabants Dagblad*.

Onlangs verscheen haar eerste album *Aimée tv - Uw dagelijkse manga-moment*. Daarin vertelt De Jongh in ruim negentig grappen van vier plaatjes het verhaal van Aimée en haar carrière als tekst-/representatrice van een programma over manga, Japanse strips. Waarom dit boekje is uitgegeven is mij een raadsel. De grappen zijn meestal erg flauw, de tekeningen zijn lelijk tot afstotelijk. Op haar website is te zien dat Aimée de Jongh tot veel beter werk in staat is. Verder is niet goed nagedacht over de opzet van het boekje. Tussen de paginagrote tot hemor door wordt te hoge en te grote het één en ander vermeld over manga, maar voor wie? Liefhebbers van het genre krijgen niets nieuws voorgeschoteld, terwijl degenen die niet in deze stijl zijn geïnteresseerd, bepaald niet zullen worden bekeerd door de summiere manier waarop Aimée schetst. willekeurige thema's behandelt.

Veelbelovend werk verwachten we daar heeft De Jongh met dit boekje bepaald nog niet aan gedaan. DR

Aimée tv 1: Uw dagelijkse manga-moment

De Jongh
Dec Dec 2006
ISBN 90-77331-42-5
Prijs €9,95
96 pagina's
zwart/wit (sk)

Strips in de tijd

Eind 2006 verscheen bij de uitgever van *Stripschrift* het boek *Getekende tijd*, een coproductie met de ideële historische uitgeverij Matrijs. Het thema van het boek is dan ook de 'wisselwerking tussen geschiedenis en strips' (tevens de ondertitel van het boek). De twee aan *Stripschrift* verbonden historici **Kees Ribbens** en **Rik Sanders** (respectievelijk medewerker en redacteur) laten hun licht schijnen over verschillende historische aspecten van de strip. Net als bij het in 2005 verschenen *De wereld van de Nederlandse strip* van Kees Kousemaker en Margreet de Heer, vormen de fraaie kleurenillustraties een belangrijke attractie van het boek. Maar waar het boek van Kousemaker en De Heer een prachtig knipselboek is, met de nadruk op de reproducties uit albums, kranten en tijdschriften, daar is *Getekende tijd* meer een informatief boek.

Het boek is in vier hoofdstukken onderverdeeld, voorafgegaan door een 'Ten geleide' over het definiëren van strips. Het eerste hoofdstuk is – in vogelvlucht – gewijd aan de geschiedenis van de strip zelf. Het tweede hoofdstuk gaat aan de hand van veel voorbeelden in op de uiteenlopende manieren waarop tekenaars de geschiedenis in stripvorm hebben weergegeven (van prehistorie tot aan de twintigste eeuw). Het derde hoofdstuk is moeilijker in het geheel te plaatsen, omdat er meerdere thema's tegelijk in worden besproken. Deels gaat het over de ontvangst van strips door de samenleving waarin de beeldverhalen zijn ontstaan, maar deels gaat het ook over de weergave van de eigen tijd door stripmakers, en ook nog eens kort over merchandising. Hoewel er vermeldenswaardige zaken in dit hoofdstuk staan, vind ik het te wijdlopig. Het vierde hoofdstuk daarentegen is weer duidelijk afgebakend: het gaat over tijdmachines, als instrument in handen van de tekenaar om stripfiguren tussen verleden, heden en toekomst te laten reizen. Voornaamste conclusies na het lezen van het boek zijn dat strips zelf een rijke geschiedenis hebben, stripmakers op tal van manieren met geschiedenis om gaan, variërend van oppervlakkig tot goed gedocumenteerd, en strips een relevante bron kunnen zijn voor historisch onderzoek. Het boek is voor een breed publiek bedoeld, niet zozeer voor stripfanaten of historici. Dat heeft als voordeel dat het prettig leesbaar is, en als nadeel dat het geen diepgaande striphistorische studie is. Vervolgstudies, waarin wel gedetailleerd op een historisch aspect wordt ingegaan, blijven daarom nog steeds welkom.

De coproductie tussen Matrijs en Stripstift heeft geleid tot twee edities: hetzelfde boek met twee verschillende omslagen. Ik raad iedereen aan de Stripstift-editie te kopen: de naar *Suske en Wiske* verwijzende lay-out met een tekening van **Pieter Geenen** is veel mooier. RdV

Getekende tijd - Wisselwerking tussen geschiedenis en strip

Ribbens & Sanders
Matrijs/Stripstift 2006
ISBN 90-5345-312-1 (Matrijs)
ISBN 90-74539-00-9 (Stripstift)
Prijs €12,95
104 pagina's
kleur (sk)

eerste avontuur uit de boekenreeks verstript èn bij een nieuwe uitgever. Eerste van een drieluik. TdK

Djinn 6: De zwarte parel (Miralles/Dufaux, Dargaud). Eén van de beste reeksen van Dufaux met bekoorlijk tekenwerk van Miralles. Hij weet hier maat te houden met zijn pretentieuze mix van exotisch avontuur, magie, erotiek en moraal. RS

Dracula 3: Transsylvanië (Dany/H., Casterman). Geslaagd slot van drieluik over het fenomeen Dracula. Jammer dat Dany nog maar zo weinig avonturenstrips maakt. Daarin komen zijn kwaliteiten veel beter tot zijn recht dan in die *Rooie oortjes*-ongein. RS

Duel Masters 1: Naar de Battlezone (Matsumoto, Arashi). Een cine-manga, waarbij beelden uit een tekenfilm in een stripvolgorde worden geplaatst, in plaats van het uitbrengen van een echte manga. Ondanks de kleurenuitgave is dit een goedkope manier om kinderen die fan zijn van het gerelateerde kaartspel meer geld afhandig te maken. Verder is de vertaling slecht. Er komen zowaar Japanse woorden voor in de tekstballonnen. DB

Het laatste jungleboek 3: De lente (Reculé/Desberg, Lombard). Mowgli in stripvorm. Stephen Desberg permitteert zich een vrije bewerking van *The Jungle Book* van Rudyard Kipling. Henri Reculé brengt koloniaal India effectief in beeld. RS

ADVERTENTIE

CATULLUS

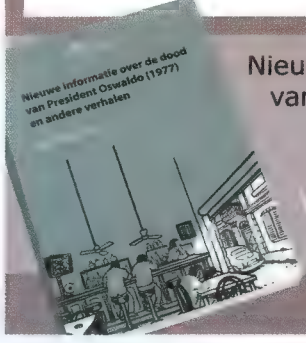

Nieuwe informatie over de dood van President Oswaldo (1977) en andere verhalen

Verschijnt 24 februari 2007
6,95 euro

www.catullus.nl

Eendagsvliegen op het web

Eelke de Blouw (1981) en **Tjarko Evenboer** (1983) produceren samen onder de naam **Evert Kwok**. Zij presenteren zich als populaire internetcartoonisten ('tekenloggers') met een trouwe schare, veelal jonge fans. Ze schermen met zo'n 9000 webbezoekers die hun wekelijkse grap op *www.evertkwok.nl* bekijken. Daarnaast staan de cartoons ook op een aantal andere sites (*www.flabber.nl*, *www.zwolle.org*). Het melige gehalte is hoog – veel woordspelingen en andere taalgrappen – en het tweetal hanteert een voor het internet efficiënte, slordige tekenstijl. De Blouw en Evenboer kennen elkaar van een communicatieopleiding in Leeuwarden en hebben een ontwerpstudio (Studio Vuurdoorn) in Zutphen. Sinds 2003 schrijven en tekenen ze *Evert Kwok*. Voor uitgeverij Syndicaat, die eerder verraste met *De uitweg – Jeugdjaren* van Jeroen Steehouwer, is *Evert Kwok* het tweede album. Het is opnieuw een gedurfde keuze. Alleen gebundeld in boekvorm blijken niet alle digitale eendagsgrappen van *Evert Kwok* even houdbaar. Melig is leuk, maar wat meer zout en peper van tijd tot tijd zou geen kwaad kunnen, heren! RS

Evert Kwok 1

De Blouw & Evenboer
Syndicaat 2006
ISBN 90-78403-02-0
Prijs €7,50
48 pagina's
kleur (sk)

GEGVANNI WIST ZICH VANWEGE ZIJN EXTREEM SLECHTE ARGUMENTATIEVERMOGEN GOED STAANDE TE HOUDEN IN HET CRIMINELE CIRCUIT
JE MAG DAN WEL NIET WERELDKAMPIOEN KASTBAL ZIJN, MAAR JE MOET NIET DENKEN DAT IK DAAR NIET VAN ONDER DE INDRUK BEN, JA?
WAT ZIT ER IN EEN THERMOMETER, WILLY?
NOU, KWIK
FERDINANDS VRIENDIN HAD NU ECHT GENOEG VAN ZIJN SPORTVERSLAVING
FERDINAND, HET IS UIT!
WELNEE, DIE BAL WAS HARTSTIKKE IN!
EN DOE ME NOG EEN BIERTJE SCHAT
HENK, IS DIE WONING AL OPGELEVERD?
JA OF NEE?
IK NEEM AAN VAN WEL, JA
IK NEEM AAN VAN WEL
NIET IEDEREEN WAS BLIJ MET HENK DE AANNEMER

Het geheim van de wurger

Tardi & Siniac
Casterman 2006
ISBN 90-303-805-3
Prijs €14,75
96 pagina's
zwart/wit (hk)

Een sfeervol moordverhaal

Niemand kan zó goed natte, naargeestige straten tekenen als **Jacques Tardi**. Dat laat hij weer zien in zijn verstripping van de politieroman *Monsieur Cauchemar* van **Pierre Siniac**. Deze in 1928 geboren Franse schrijver werd – geheel in de stijl van zijn sinistere boeken – in 2002, een maand na zijn overlijden, in zijn appartement aangetroffen. De buren vonden het al zo kwalijk ruiken.

Het geheim van de wurger speelt zich af in februari 1959 in Parijs. De politie staakt en de mistige straten zijn 's nachts uitgestorven. Dan wordt er midden in de nacht een tweederangs acteur gewurgd. Er zullen er nog meer volgen. Is de mislukte schrijver en tweedehands-boekenhandelaar Valentin Esbirol de dader?

Vakman Tardi heeft met *Het geheim van de wurger* weer een spannend en intrigerend verhaal verrijkt met zijn speciale sausje. Daarbij heeft hij zich strikt aan het oorspronkelijke verhaal gehouden, maar ook alternatieve eindes in beeld gebracht, hoewel de nieuwsgierige lezer deze katernen eerst zal moeten opensnijden. Als promotie voor het verhaal verschenen in 2006 in Frankrijk vijf maandelijkse krantjes om de lezer vast in de stemming te brengen. Ze zijn voorin het boek opgenomen. DR

[EN VERDER]

Het land achter de regenboog (Milton, Arboris). Dit album, waarbij je zelf voor het vervolg en de afloop van het verhaal kan kiezen, blijft flink achter bij zijn voorganger, *Toen het land verdronk!*. Afgeraffeld tekenwerk, summiere achtergronden, warrige verhaallijnen en dat alles voor de hoofdprijs van bijna vijftien euro! TdK

De avonturen van Lucky Luke naar Morris 2: Een strop voor de Daltons (Gerra/Achdé, Lucky). Over de doden niets dan goeds, maar Morris' opvolgers hebben *Lucky Luke* stevig opgefrist. Ook dit tweede deel is zwaar leuk! RS

Magasin General 2: Serge (Loisel/Tripp, Casterman). Een vreemdeling wikkelt de bevolking van Notre-Dame-des-Lacs om zijn vinger. Het lijkt zuivere koffie maar zeker weten doen we dit pas in het slotdeel van deze prachtige trilogie. TdK

Marsupilami 19: Witte magie (Batem/Colman, Marsu 2006). De komst van een mislukte goochelaar leidt er toe dat de leefomgeving van de marsupilami en zijn gezin onder een dik pak sneeuw komt te liggen. Klassieke humor met een vette knipoog naar René Goscinny. HW

Miltons dromen 2 (Maël/Féjard/Ricard, Dupuis). Vervolg van grauw getekend en verteld verhaal over een groep economische landverhuizers tijdens de recessie in Amerika in de jaren dertig. DR

De mysteries van Osiris 1: De levensboom (Charles/Charles/Roels, Glénat). Een bewerking van de romans van Christian Jacq. Het antieke Egypte blijkt zich goed te lenen voor mythische complottheorieën. Het scenario is van Maryse en J.F. Charles; het tekenwerk van Benoit Roels. RS

Niklos Koda 8: Het spel van de meesters (Dufaux/Grenson, Lombard). Serie over een groepje illusionisten die in bovennatuurlijke complotten geraken. Uit het lood geslagen gedoe. RS

De ruitenwissers (Baudoin, Dupuis). Intrigerend verhaal waarin verschillende elementen op een geheel Baudoinse wijze met elkaar zijn vervlochten. Af en toe iets te pretentieuze teksten, maar met prachtige platen. DR

De Schorpioen 7: In de naam van de Vader (Marini/Desberg, Dargaud). Sterke historische avonturenstrip over een valse paus en zijn diabolische zoon. RS

Suske en Wiske 292: De Nachtwachtbrigade (Van Gucht/Morjaeu, Standaard). Ook Suske en Wiske pikken een graantje mee van het Rembrandtjaar. Dankzij de teletransfor komen figuren van het schilderij *De Nachtwacht* tot leven en de hele plot bestaat uit het terughalen van één ervan. Een kinderachtig geheel, ondanks zijdelingse grapjes voor volwassenen. Het huidige *Suske en Wiske* is wat de reeks *Jerom* in het verleden was: een strip voor kleine kinderen. WT

Spijt, rechtvaardigheid en verval

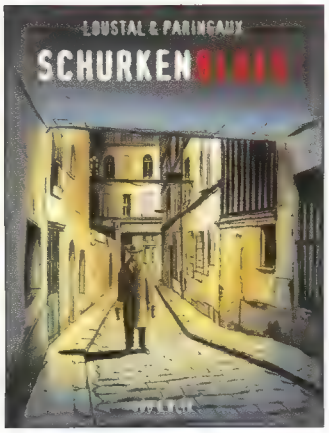

Louis is een huurmoordenaar die langzaam lijkt weg te kwijnen in een ziekenhuisbed. Toch zit er nog veel kracht in hem: hij steekt de ene sigaret met de andere aan, voelt de verpleegster onder haar schort en weet uiteindelijk het hospitaal uit te sluipen. Eenmaal op straat pakt hij de draad weer op met moorden. Niet voor een opdrachtgever, maar voor zichzelf.

Spijt, rechtvaardigheid en verval zijn belangrijke thema's in *Schurkenbloed*, het nieuwe album van tekenaar **Jacques de Loustal** en scenarist **Philippe Paringaux**. Ze werkten al vaker samen, onder andere voor de veel geprezen albums *Besame Mucho* uit 1987 en *Kid Kongo* uit 1998. Van geraffineerde scenario's of overrompelend tekenwerk is bij hen geen sprake. De kracht van hun samenwerking zit vooral in de manier waarop ze een verhaal weten te vertellen.

De stijl van Loustal is opvallend en herkenbaar. De verhoudingen in lichamen en gezichten zijn niet altijd even natuurgetrouw. De afbeeldingen maken een naïeve, krasserige en vlakke indruk. Toch zijn ze knap gemaakt, want de regie en het kleurgebruik zijn virtuoos en de emoties van de karakters komen goed over. De teksten van Paringaux zijn niet minder sterk. Zijn stijl is ingetogen en beschrijvend. Opvallend is dat de tekst grotendeels onder de afbeeldingen staat; naar verhouding staan er weinig woorden in ballonnen.

Schurkenbloed is een zorgvuldig gedoseerd verhaal over de persoonlijke motieven en emoties van een moordenaar. Het rondspattende bloed van de slachtoffers is bijzaak. Een album voor fijnproevers dus. HW

Schurkenbloed

Loustal & Paringaux
Oog & Blik 2006
ISBN 90-5492-199-4
Prijs €19,95
72 pagina's
kleur (hk)

HIJ DRUKTE ZIJN SIGARET UIT EN VROEG HAAR HOE OUD ZE HEM SCHATTE.
ZE ANTWOORDDE DAT ZE GEEN IDEE HAD EN DAT HET HAAR NIET KON SCHELEN.
DE KNIPPERENDE NEONRECLAME OP DE GEVEL VAN HAAR HOTEL MAAKTE HAAR MOND
ZWART EN DAARNA ROOD EN DAARNA WEER ZWART. "IK HEB NIET DE HELE NACHT."

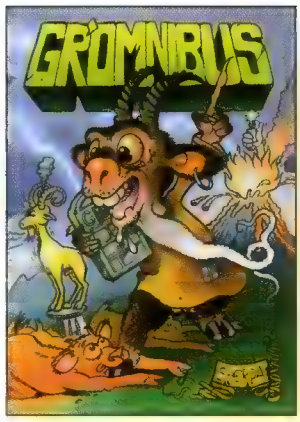

Gr'omnibus

Diverse auteurs
Sherpa 2006
ISBN 90-75504-87-X
Prijs €24,95
320 pagina's
zwart/wit (sk)

Aantrekkelijke staalkaart van striptalent

Het tienjarig bestaan van het stripblad *Gr'nn* heeft niet alleen tot een expositie in het Nederlands Stripmuseum geleid (tot en met mei te bezoeken in Groningen), maar ook tot een lekker dik boek van ruim driehonderd pagina's met het werk van veertig tekenaars.

De initiatiefnemer, tekenaar **Inktvis-prutduktie**, verzamelde talentvolle tekenaars uit Noord-Nederland, liet ieder vier pagina's tekenen en gaf de bundeling uit in een oplage van 200 stuks die binnen korte tijd was uitverkocht. Het 'alternatieve' blad dat nog steeds elk half jaar verschijnt is inmiddels uitgegroeid tot een medium waaraan naast nationaal talent ook Belgische, Duitse, Oostenrijkse en Sloveense tekenaars werk bijdragen.

Het boek is voorzien van een korte duidelijke inleiding en uitklapomslagen met afbeeldingen en de inhoudsopgave van de tot nu toe verschenen afleveringen van Gr'nn. Enkele namen: **Mark Hendriks, Naam, Marcel Ruijters, Diderik van Dijken, Daan Brand, Lian Ong, Bert van der Meij, Jan Grouwstra, John Croezen, Barbara Stok, Jacob Klemencic, Erik Kriek, Fearless Cartooneer, Eric Wielaert, Paul de Bie, Jan-Willem de Vries, Jan Krol** en **Vlerk**. Kopen! DR

Thorgal 29: Het offer (Rosinski/Van Hamme, Lombard). Het laatste scenario van Jean van Hamme betekent ook het einde van de reeks in zijn huidige opzet. Yves Sente neemt het schrijversstokje over, maar zal zich meer op Thorgals zoon Jolan richten. Overigens, in het Frans is een speciale dubbeldikke editie verschenen, maar kennelijk wonen er in de beleving van Lombard te weinig liefhebbers in Nederland voor een vertaling. RS

Warcraft 2: De Sunwell-trilogie 2: Schaduwen van ijs (Knaak/Kim, Arashi). Veel beter dan het eerste deel. Het oorspronkelijk gebrekkige verhaal neemt nu de vorm aan zoals dat hoort in een manga van dit formaat. Helaas zijn er opnieuw vertaalfouten. DB

Wat een jaartje 3: 2006 (Kamagurka, Harmonie). Satirische terugblik op 2006 met een selectie van de voorpagina-grappen van *NRC Handelsblad*. Handig trouwens, die verwijzing bij iedere cartoon naar het nieuwsfeit waarop Kama inhaakt. Deze editie is overigens qua formaat groter dan zijn eerdere zakboekjaaroverzichten. RS

ADVERTENTIE

CATULLUS

Kort & Triest deel 1:
VERDWAALD!
Verschijnt 24 februari 2007
7,95 euro
www.catullus.nl

→ AGENDA

AANVULLINGEN? VERTEL HET ONS! STUUR NIEUWS OVER BEURZEN, TENTOONSTELLINGEN OF ANDERE INTERESSANTE STRIPEVENEMENTEN AAN **AGENDA@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR **POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.**

■ ***t/m 16 februari*** *Expo 'Franka in Rotterdam', met alle originelen van het laatste verhaal: 'Het zwaard van Iskander', Animaux Galerie, Westelijk Handelsterrein, Pakhuis 35 en 36, Van Vollenhovenstraat 15, Rotterdam, info: (+31)(0)10-2430043 of www.animaux.nl/galerie*

■ ***t/m 25 februari*** *Expo 'Ephameron – The Diaries', met werk van de Vlaamse Eva Cardon, Galerie Lambiek, Kerkstraat 132, Amsterdam, info: (+31)(0)20-6267543, www.lambiek.net of www.ephameron.com*

■ ***t/m 11 maart*** *Expo 'Fiep in de krant - De Parooljaren van Fiep Westendorp', Persmuseum, Zeeburgerkade 10, Amsterdam, info: (+31)(0)20-6928810 of www.persmuseum.nl*

■ ***t/m 18 maart*** *Expo 'De wereld volgens Merho – Kiekeboe, verstripping van het dagelijks leven', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433 of www.stripmuseum.be*

■ ***t/m 8 april*** *Expo 'Striptease', erotiek als kunstvorm in strips, Nederlands Stripmuseum, Westerhaven 70, Groningen, info: www.nederlandsstripmuseum.nl*

■ ***t/m 9 april*** *Expo 'Was getekend! Teo Gootjes', een overzichtstentoonstelling van de politiek cartoonist, Historisch Centrum Het Markiezenhof, Steenbergsestraat 8, Bergen op Zoom, info: (+31)(0)164-277050 of www.markiezenhof.nl*

■ ***t/m 15 april*** *Expo 'De wereld van Franquin', Autoworld, Jubelpark 11, Brussel, België, info: (+32)(0)2-7364165 of www.lemondedefranquin.com/nl*

■ ***t/m 15 april*** *Expo 'Luces y Sombra', een retrospectieve rond José Muñoz, Tweebronnen, Diestsestraat 49, Leuven, België, info: (+32)(0)497-649452 of www.beeldbeeld.be*

■ ***t/m 29 april*** *Expo 'De Openbaringen van Mudhoen', een stripreligie voor goedgelovigen en simpele zielen, Fries Museum, Turfmarkt 11, Leeuwarden, info: (+31)(0)58-2555510 of www.friesmuseum.nl*

■ ***t/m 31 mei*** *Expo '10 Jaar Gr'nn', een overzichtstentoonstelling van werk uit het jubilerende tijdschrift, Nederlands Stripmuseum, Westerhaven 70, Groningen, info: www.nederlandsstripmuseum.nl*

■ ***t/m 28 oktober*** *Expo 'Asterix en de Romeinen', Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28, Leiden, info: (+31)(0)71-5163164 of www.rmo.nl*

■ ***11 februari*** *Maasland Strip met onder anderen Batem, Jan Bosschaert, Ersel, Eddy Paape, Paul Geerts, Jean-Pol, Bruno di Sano en Walter Laureysens, Kunstacademie, Zetellaan 50, Maasmechelen, België, info: (+32)(0)498-101684 of www.maasland-strip.be*

■ ***13 februari t/m 11 maart*** *Expo 'Politiek in prent 2006', Centrale Bibliotheek, Spui 68, 's-Gravenhage*

■ ***24 en 25 februari*** *Stripboekenbeurs Rijswijk, Evenementenhal Rijswijk, Volmerlaan 12, Rijswijk, info: www.stripboekenbeurs.com*

■ ***3 maart t/m 3 april*** *Expo 'Kunst+Strips=De 9e Kunst – Conz', een overzicht van origineel werk uit 'De tweede kus' en 'Toen ik nog baas van de wereld was', Stripwinkel De Stripkever, Shopping Bruulcenter, Bruul 79, Mechelen, België, info: (+32)(0)15-217605*

■ ***10 en 11 maart*** *19e Wilrijkse Stripdagen, Gemeenschapscentrum Valaarhof, Letterkundestraat 135, Wilrijk, België, info: (+32)(0)3-8273110 of www.vlaamsstripcentrum.be*

■ ***20 maart t/m 24 juni*** *Expo 'Retrospectieve Greg', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433 of www.stripmuseum.be*

■ ***25 maart*** *Grote stripruilbeurs, Stripclub Tafelrond, Zaal Het Bad, Martelarenlaan, Kessel-Lo, België, info: (+32)(0)16-236597*

■ ***6 mei*** *Strips op de Markt, Markt, Gouda, info: (+31)(0)6-14334647 of www.stripsopdemarkt.nl*

■ ***12 mei*** *10e Oost-Nederlandse Stripboekenbeurs, IJsselhallen, Rieteweg 4, Zwolle, info: www.oostnederlandsestripboekenbeurs.nl*

■ ***27 mei*** *12e Mercatorstripbeurs, met onder anderen Martin Lodewijk, Claus Scholz, Jeff Broeckx en Steven Dupré, Gemeenteschool Kruibeke, Bazelstraat, Kruibeke, België, info: (+32)(0)486-744899 of www.mercatorstripbeurs.be*

■ ***3 juni*** *Stripfestijn 2007, Scheffersplein en omgeving, Dordrecht, info: (+31)(0)78-6142012 of www.stripfestijn.com*

■ ***26 juni t/m 21 oktober*** *Expo 'Europeanen kijken naar Europeanen – Portret van de Europeanen door hun strips', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433 of www.stripmuseum.be*

■ ***16 september*** *Mechelse Stripbeurs 2007 met onder anderen Steven de Rie, Sporthal van het Scheppersinstituut, Melaan 16, Mechelen, België, info: (+32)(0)495-120372 of (+32)(0)473-730168*

■ ***29 en 30 september*** *De Stripdagen, Euretco Expo Center, Meidoornkade 24, Houten, info: (+31)(0)255-518012 of www.stripdagen.nl*

■ ***15 en 16 december*** *Strip Turnhout 2007, Cultureel Centrum De Warande, Warandestraat 42, Turnhout, België, info: www.stripturnhout.be*

Stripboekenbeurs Rijswijk

Op 24 en 25 februari vindt in de evenementenhal in Rijswijk een grote stripboekenbeurs plaats en de organisatie kondigt een druk programma aan. Om te beginnen treedt een klein leger tekenaars aan, waaronder Daan Jippes, Eric Loutte, Dick Vlottes, Martin Lodewijk en Romano Molenaar. Maar er staan er inmiddels zo'n dertig op de lijst. Daarnaast is er een hele trits uitgevers present die natuurlijk allemaal staan te dringen om hun nieuwste uitgaven te promoten. Zo presenteert uitgeverij Bee Dee het horrorstripproject *Bloeddorst* waarvan Menno Kooistra de initiatiefnemer is. Een scala aan tekenaars droeg aan dit album bij. De jonge uitgeverij Komik brengt Gerard Leevers *De vloek van Bangebroek* uit, een album op oblongformaat (oplage: slechts 100 exemplaren) van de grappen die eerder verschenen in het weekblad *Robbedoes*. Leever is beide dagen present voor een persoonlijke krabbel en babbel. Uitgeverij Silvester tenslotte kondigt aan op de beurs alle delen van *De verborgen geschiedenis* beschikbaar te hebben en neemt speciaal voor die gelegenheid tekenaar Igor Kordey mee.

Voor beide dagen staat een veiling aangekondigd (kavellijsten op de beursdagen beschikbaar en – altijd leuk – er wordt geen opgeld berekend) en zijn er diverse exposities te bekijken. Zo mag Margreet de Heer haar werk presenteren en de Don Lawrence Fanclub richt een, hoe kan het ook anders, *Storm*-expositie in. Op zaterdag wordt er tijd ingeruimd om de Rijswijk Strip Publieksprijs uit te reiken; genomineerd zijn Marc Verhaegen, Stripboekenbeurs Maasmechelen, Martin Lodewijk, Studio Noodweer en Walter Laureysens. Tot 17 februari kan een ieder zijn stem nog uitbrengen op één van de kandidaten.

Had de vorige versie van de beurs een mangastraatje, deze nieuwe editie krijgt een filmstraatje. Handelaren uit binnen- en buitenland verkopen daar hun merchandising en er is een aantal acteurs, ondermeer uit de films *Star Wars* en *Hellraiser*, present.

Wetende dat de organisatie voor de eerste 500 bezoekers op beide dagen een goed gevulde striptas in het vooruitzicht stelt – al moet gezegd dat dit soort tassen meestal slechts een verzameling folders bevat – lijkt het raadzaam om, al dan niet op tijd, een kijkje in Rijswijk te gaan nemen. TdK

Meer info: zie agenda

→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDJE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN. FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEEST U ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN **HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

›WAARHEEN?

Stripwinkel De Vreemde Zaak is verhuisd. Inventaris en personeel zijn van Zutphen naar Apeldoorn verkast. Het nieuwe adres: Asselsestraat 27, 7311 EC Apeldoorn.
De website blijft *www.devreemdezaak.nl*

Jean-Marc van Tol is zijn eigen uitgeverij gestart. Uitgeverij Catullus heeft al een drietal albums aangekondigd voor deze maand: *Kort en triest* (uit *Kidsweek* en *Myx Magazine*), *Nieuwe informatie over de dood van President Oswaldo (1977)* en andere verhalen en *De historische canon van Fokke en Sukke*.

Bas van der Zee heeft zijn betrekking bij stripwinkel en galerie Lambiek eind december vorig jaar abrupt beëindigd. Van der Zee startte zijn werkzaamheden een paar jaar geleden met de intentie de zaak van Kees Kousemaker over te nemen. Toen Kousemaker kort geleden bekend maakte hiervan af te zien, besloot Van der Zee zijn heil elders te zoeken.

Dupuis zal nieuwe series binnen de collectie **Impressie(s)** voortaan alleen nog in harde kaft uit brengen. Om nog enigszins tegemoet te komen aan een uniforme kastindeling van verzamelaars zullen lopende reeksen worden afgemaakt in de oorspronkelijke vorm.

Stripuitgeefster **Els Vandenbulcke** is weg bij uitgeverij Standaard. Eind vorige maand werd een nieuwe uitgever aangesteld: **Johan de Smedt**. De Smedt (42) heeft een jarenlange ervaring in de televisiewereld als redacteur en producer bij verschillende productiehuizen. Als stripuitgever zal hij de leiding van de stripredactie op zich nemen en het stripportfolio van de uitgeverij uitbouwen

›WAARVOOR?

Op 18 december overleed **Joseph 'Joe' Barbera** op 95-jarige leeftijd. Barbera was samen met William 'Bill' Hanna de oprichter van de tekenfilmstudio Hanna-Barbera.
Barbera start zijn carrière in 1932 als hij bij The Van Bueren Studio's gaat werken. Enige jaren later maakt hij noodgedwongen de overstap naar de MGM-studio's waar hij ook samen met Hanna de succesvolle *Tom & Jerry*-filmpjes maakt. Ook is het duo verantwoordelijk voor een reeks andere successen zoals *The Flintstones*, *The Jetsons*, *Johnny Quest* en *Scooby Doo*.

Op 8 januari overleed **Iwao Takamoto** in Los Angeles als gevolg van hartproblemen.
De man die na de Tweede Wereldoorlog eerst voor de Disney-studio's werkte en in 1961 de overstap maakte naar de studio's van Hanna-Barbera, bedacht ondermeer de animatieserie *Scooby-Doo*. De serie gaat over een Deense dog en zijn vier maatjes die rondrijdend in een groen busje allerlei mysterieuze avonturen beleeft. Scooby-Doo dankt zijn naam aan Frank Sinatra die zijn lied *Strangers in the night* afsloot met 'dooby-doo'.
Takamoto, die 81 jaar werd, werkte ook mee aan de tekenfilms *Assepoester*, *Peter Pan* en *101 Dalmatiërs*.In 1973 regisseerde hij de animatiefilm *Charlotte's Web*, waarvan momenteel een versie met echte acteurs in de bioscopen draait.

→ HARRY'S POSTZEGELHOEKJE

Eddy Paape en Greg verzonnen in 1966 een spectaculaire sciencefictionstrip voor het weekblad *Kuifje*: *Luc Oriënt*. Eigenlijk was het de bedoeling om alleen een parodie op het genre te maken, vandaar dat de karakters sterk lijken op hun collega's uit de reeks *Flash Gordon*. Luc lijkt op Flash, Lora op Dale, Kala op Zarkov, Terango op Mongo en Sectan op Ming. Blonde ruimtehelden, goed ogende vriendinnen en briljante geleerden zijn kennelijk onderdeel van een universele succesformule, want de lezers smulden net zo van Luc en zijn vrienden als van de Amerikaanse tegenhangers. Zo konden er in totaal 18 albums verschijnen, met later ook voorpublicaties in de tijdschriften *Pep* en *Eppo*.
In 2001 kreeg Luc een eigen postzegel – net als Flash Gordon in 1995 (zie mijn postzegelhoekje in *Stripschrift 380*). HW

Land van herkomst: België
Jaar van uitgifte: 2001
Cataloguswaarde: €0,80

ADVERTENTIE

ONMISBAAR

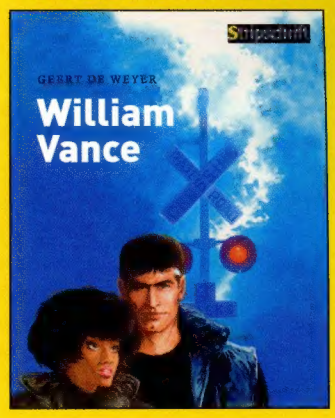

80 pagina's full-colour over deze supertekenaar, met uitgebreide bibliografie. Van deze hardcover is ook een genummerde en gesigneerde editie met luxe prent uitgebracht.

www.stripschrift.nl

ADVERTENTIE

Yendor
STRIPWINKEL

Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Tel 010 - 433 17 10
Fax 010 - 411 38 54

ADVERTENTIE

PELLUCIDAR
Strips & Curiosa

Nieuweweg 6, Groningen
dinsdag - vrijdag 11.00-18.00
zaterdag 10.00-17.00
Tel. 050-3684414
Mail pellucidar@planet.nl
Web members.lycos.nl/pellucidar

→ WINNEN Stripschrifts grote

***Stripschrift* kijkt aan het begin van 2007 nog één keer terug op het oude jaar. In onze filippienpuzzel komen 26 omschrijvingen langs die te maken hebben met personen, organisaties, uitgaven, evenementen of ontwikkelingen die in 2006 het stripnieuws haalden. Aan de gretige puzzelaar de opdracht om bij iedere letter het juiste antwoord te vinden. Alle antwoorden hebben in *Stripschrift* gestaan: in het blad of op de website.**

Zet de gevraagde woorden of namen zonder spaties of koppeltekens in het bijbehorende balkje in het diagram. Vakjes met eenzelfde cijfer krijgen in de puzzel dezelfde letter. Na correct invullen verschijnt in de gele vakjes van boven naar beneden de eindoplossing. Stuur deze oplossing vóór **15 maart** naar

Oud nieuws-prijsvraag
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
of naar
winnen@stripschrift.nl

Bij meer dan vijftig goede oplossingen zal er worden geloot. De winnaars maken we in een volgend nummer bekend. Maximaal één inzending per adres, redactieleden van *Stripschrift* en hun familie zijn uitgesloten van deelname en discussiëren over de uitslag doen we natuurlijk niet.

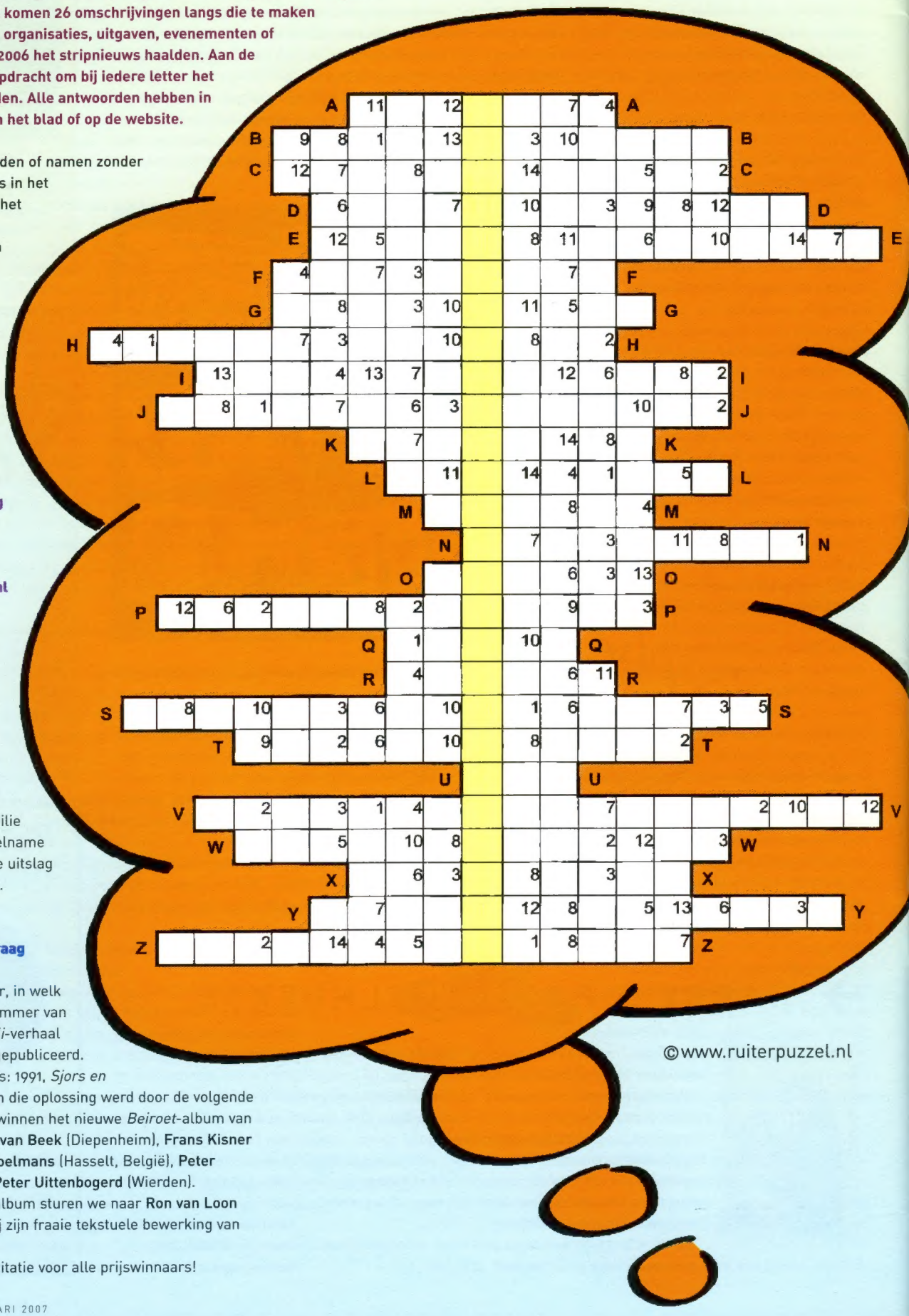

©www.ruiterpuzzel.nl

Uitslag Beiroet-prijsvraag Stripschrift 380:
We vroegen in welk jaar, in welk stripblad en in welk nummer van dat blad het *Cor Morelli*-verhaal *Beiroet* ooit werd voorgepubliceerd. Het juiste antwoord was: 1991, *Sjors en Sjimmie stripblad 24* en die oplossing werd door de volgende personen gegeven. Zij winnen het nieuwe *Beiroet*-album van uitgeverij Komik: **John van Beek** (Diepenheim), **Frans Kisner** (Zevenhuizen), **Peter Poelmans** (Hasselt, België), **Peter Schoep** (Deventer) en **Peter Uittenbogerd** (Wierden).
De luxe editie van het album sturen we naar **Ron van Loon** (Rotterdam), dit dankzij zijn fraaie tekstuele bewerking van een albumfragment.
Een welgemeende felicitatie voor alle prijswinnaars!

oud nieuwspuzzel

DE OMSCHRIJVINGEN

A. Bood weinig houvast tijdens Stripdagen Haarlem
B. *Stripschrift* schreef geschiedenis
C. Stripboer in nood
D. Ambtenaar van Algemene Zaken
E. Overwinnaar in strijd om strips
F. Woont in ananas
G. Overleden grootheid hield zich in zijn oord schuil
H. Lustrum met donder en bliksem
I. Moderne ridder
J. Verboden levensfilosofie
K. Bommel op de radio
L. Daumenkino
M. Nieuw onderdak voor superhelden
N. Amerikaanse cartoonprofessor
O. Ander woord voor Schaduw
P. Toornige tekenaar
Q. Won Max und Moritz-prijs
R. Redactiestrip
S. Overleden gentleman
T. Prijswinnaar zonder dagboek in *Stripschrift*
U. Herstart onder pornouitgever
V. Oorlogstrip van Eric Heuvel
W. Viking in Rijnstad
X. Lanceerde manga-fonds Arashi
Y. Striproman van 'Rembrandt van het Nederlandse stripverhaal'
Z. Dubbele arbeidsvitaminen in beeld

HET PRIJZENCIRCUS

Bij een grote puzzel horen veel en mooie prijzen, 50 stuks deze keer. U kunt een voorkeur voor een prijs aangeven, al bestaat er geen garantie dat die uiteindelijk wordt toegekend. Wij danken alle sponsors die deze prijzenregen mogelijk maakten. Hun namen worden tussen haakjes achter de prijs genoemd.

5 x De veelomvattende en fraai geïllustreerde *Stripschrift*-special **William Vance** door Geert de Weyer (uitgeverij Stripstift)

5 x Het unieke nieuwjaarsgeschenk **Burka Babes** van uitgeverij De Harmonie: een speciale uitgave van Peter de Wits *Sigmund* in boerka-vermomming. Niet in de handel! (uitgeverij De Harmonie)

10 x De beste manga van uitgeverij Arashi: **Dreaming** van de Hongkongse Australische Queenie Chan (uitgeverij Arashi)

1 x De verjaardagskalender **Lezen brengt u en anderen rondom u ernstige schade toe** van Joost Swarte; in *Stripschrift 381* nog lovend besproken (uitgeverij Thomas Rap)

1 x Sjef van Oekel onthult, een bijzondere *Sjef van Oekel*-strip die Theo van den Boogaard en Wim T. Schippers maakten in het kader van een kunstwerk van Schippers voor het ministerie van VWS. Nooit in de handel geweest! (VWS)

3 x Peter Pan-merchandise-pakket, inclusief de in maart te verschijnen 2-disc Deluxe Edition van de Disney-kraker Deze 'Platinum Edition' bevat naast de tekenfilm veel uniek bonusmateriaal, nieuwe spellen en niet eerder vertoonde scènes. Op spectaculaire wijze digitaal gerestaureerd (MVSP)

3 x Silly Symphonies, klassieke animatie uit de collectie *Disney Treasures* in een fraaie tinnen verpakking en met diverse extraatjes (MVSP)

3 x Mickey Mouse in Living Color. Klassieke animatie uit de Disney Treasures-collectie en in fraaie tinnen verpakking met extraatjes (MVSP)

3 x Nabije ontmoetingen van de vleermuis-orde (Close Encounters of the Batkind) van Vlerk & Co. Originele en humoristische inkijkjes in het leven van een aan lager wal geraakte Batman (uitgeverij Sherpa)

2 x Boeddha 1, de grandioze, universele manga van grootmeester Osamu Tezuka (uitgeverij L)

2 x Boeddha 2, van grootmeester Osamu Tezuka (uitgeverij L)

3 x Toegangskaartje voor de interactieve expo **Asterix en de Romeinen**, die het leven van Galliërs en Romeinen laat zien. De expo loopt tot en met 28 oktober 2007 (Rijksmuseum voor Oudheden, Leiden)

3 x Erik Wielaerts meesterlijke bundel **Nacht en ontij**; Nederlandse kwaliteit! (uitgeverij Sherpa)

4 x De avonturen van Tom Poes, de razend-populaire herdruk in een uitgave van De Bezige Bij (mede-initiatiefnemer *NRC Handelsblad*)

1 x Peanuts 1: De jaren 1950-1954 , de aftrap van een bijzondere herdruk (uitgeverij Atlas)

1 x Swamp Thing, het gloedjenieuwe album van Floris Oudshoorn (uitgeverij Atlas).

STRIP SCHRIFT

Jaargang 39
Nummer 1 (382)
Februari 2007

's Werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 8 maal per jaar en wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie.

Redactie
Teus de Kruijf, Arco van Os, Dik Rondeltap, Rik Sanders

Medewerkers
Ger Apeldoorn, Olav Beemer, Ben Bits, Dave Boot, Esther Captain, Eddie de Jong, Willard Mans, Willem Naber, Kees Ribbens, Erwin Suvaal, Ger Tillekens, Wilco Tuinenburg, Rudi de Vries, Rudy Vrooman, Geert de Weyer, Harry Wibier, Ivo de Wijs, René Windig

Omslag
Studio Jean Graton

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e redactie@stripschrift.nl

Abonnementen
Administratie Stripschrift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
e administratie@stripschrift.nl

Een abonnement omvat 8 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd. Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.
Maak het juiste bedrag over op girorekening 9347590 ten name van Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland €44,00
België €46,50
Other countries €60,50
IBAN NL56 PSTB 0009 3475 90
SWIFT/BIC PSTBNL21
Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht
Het overnemen, maar ook het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Materiaal
Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd.
De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opmemen met de uitgever, of e-mailen naar adverteren@stripschrift.nl

Druk
Printec Offset, Kassel, Duitsland

Uitgever/Distributie

STRIPSTIFT

Stichting Uitgeverij Stripstift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e uitgever@stripschrift.nl
w www.stripschrift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen €1,25 korting op de abonnementsprijs.

ISSN 0165-845X

PÉCAU • KORDEY

DE VERBORGEN GESCHIEDENIS

EMPIRE

©Delcourt productions - Pécau - Kordey

KENNISMAKINGSPAKKET
VERBORGEN GESCHIEDENIS 7 + EMPIRE 1
VOOR SLECHTS € 24,90*

IN PLAATS VAN € 29,90

REEDS VERSCHENEN

LOSSE VERKOOPPRIJS PER ALBUM : € 14,95
*Aanbieding geldt in de maanden februari t/m april (zolang de voorraad strekt)

Igor Kordey signeert op 24 en 25 februari in de Silvesterstand op de Stripboekenbeurs te Rijswijk

Silvester Strips
Snellestraat 8
5211 EN 's-Hertogenbosch
Telefoon: 073 690 1460
www.silvesterstrips.nl

SILVESTER

Meer informatie vind je in de Silvester-catalogus 2007, verkrijgbaar bij uw strip-speciaalzaak